

Diplomová práce

Mytologie a zvyky Slovanů v hodinách českého jazyka

Studijní program:

N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2. stupeň základních škol

Studijní obory:

Český jazyk a literatura
Základy společenských věd

Autor práce:

Bc. Alena Balcarová

Vedoucí práce:

Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.
Katedra českého jazyka a literatury

Liberec 2023

Zadání diplomové práce

Mytologie a zvyky Slovanů v hodinách českého jazyka

<i>Jméno a příjmení:</i>	Bc. Alena Balcarová
<i>Osobní číslo:</i>	P21000904
<i>Studijní program:</i>	N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2. stupeň základních škol
<i>Specializace:</i>	Český jazyk a literatura Základy společenských věd
<i>Zadávající katedra:</i>	Katedra českého jazyka a literatury
<i>Akademický rok:</i>	2021/2022

Zásady pro vypracování:

Záměrem teoretické části diplomové práce je přiblížení slovanské mytologie, jejích nejznámějších postav, zvyků a tradic na základě prostudované literatury. Cílem praktické části je následně navržení didaktických postupů a výukových materiálů pro začlenění mytologie a zvyků Slovanů do hodin českého jazyka na druhém stupni základních škol. Návrh materiálů a vyučovacích postupů se přitom opírá o poznatky z oblasti didaktik jazykové, slohové a literární výchovy a jejich moderních trendů, zejména o integrované pojetí výuky českého jazyka.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

BERÁNKOVÁ, Eva. *Tvořivá hra jako cesta k pochopení literárního díla*. Plzeň: Fraus, 2002. ISBN 80-7238-182-2.

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha: Grada, 2015. ISBN 987-80-247-3450-7.

ERBEN, Karel Jaromír. *Slovanské bájesloví*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, Slovanský ústav AV ČR, 2009. ISBN 978-80-86420-37-0.

GIEYSZTOR, Aleksander. *Mytologie Slovanů*. Praha: Argo, 2020. ISBN 987-80-257-3218-2.

HNÍK, Ondřej. *Didaktika literatury: výzvy oboru*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2659-8.

Metodika čtenářství. In: *Průřezová témata a čtenářství* [online]. 2012 [cit. 21. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.ptac.cz/locallimages/Metodika_ctenarstvi.pdf

PROFANTOVÁ, Nad'a. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-011-X.

RŮŽIČKA, Josef. *Život a zvyky slovanských národů*. Praha: Gustav Petrů, [po r. 1906].

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

ŠTĚPANÍK, Stanislav. *Školní výpravy do krajiny češtiny*. Plzeň: Fraus, 2020. ISBN 987-80-7489-595-1.

TÉRA, Michal. *Perun – bůh hromovládce: sonda do slovanského archaického náboženství*.

Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. ISBN 978-80-7465-253-0.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-187-6.

Vedoucí práce:

Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce:

30. dubna 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Píček, CSc.
děkan

PhDr. Kateřina Váňová, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala Mgr. Evě Koudelkové, Ph.D., která ve mně zájem o tuto tematiku prohloubila a která mě při psaní práce provázela svými radami, připomínkami a trpělivostí. Vážím si jejího času a ochoty, s níž vždy naslouchala mým nápadům a pomáhala mi je realizovat.

Velmi děkuji také Mgr. Michaele Kotonové, která si mě vždy vyslechla a jejíž semináře a konzultace mi byly ohromným zdrojem inspirace a motivace.

V neposlední řadě děkuji také žákům semilské školy, bez jejichž podnětu by obsah této práce možná navždy zůstal jen v představách, a také Waldorfské ZŠ Semily, s níž jsem mohla vždy spolupracovat a která se mi stala pracovištěm. Děkuji i své nové třídě, jež bude moci prožít celou metodiku se mnou jako první.

ANOTACE

Diplomová práce si klade za cíl přiblížit pro potřeby výuky v hodinách českého jazyka na 2. stupni základních škol slovanskou mytologii, její nejznámější představitele a s nimi spojené zvyklosti, jež známe dodnes. Výsledkem je vypracování sedmi lekcí, které je možné najít také v metodice v příloze s názvem *Slovanská mytologie v hodinách českého jazyka: metodika pro druhý stupeň základních škol*. Cílem metodiky je nenásilné přiblížení slovanské víry prostřednictvím jednotlivých očekávaných výstupů přítomných v RVP ZV.

KLÍČOVÁ SLOVA

Slovanská mytologie, slovanské tradice a zvyky, slunce, světlobůh, větrobůh, slovanské přesvědčení, personifikace přírodních jevů

ABSTRACT

The aim of the diploma thesis is to introduce Slavic mythology, its most famous representatives and the customs associated with them, which are still known today, for the needs of teaching in Czech language classes at the 2nd level of primary schools. The result is the development of seven lessons, which can also be found in the methodology in the appendix entitled Slavic Mythology in Czech Language Lessons: Methodology for the Second Level of Primary Schools. The aim of the methodology is to introduce Slavic faith non-violently through individual expected outcomes present in the RVP ZV.

KEYWORDS

Slavic mythology, Slavic traditions and customs, the sun, the light god, the wind god, Slavic beliefs, personification of natural phenomena

OBSAH

Úvod	7
<i>Ke struktuře jednotlivých kapitol</i>	8
1 Úvod do slovanské mytologie	9
1. 1. <i>Slovanský mýtus o stvoření světa</i>	9
1. 2. <i>Slovanské pojetí bohů</i>	11
1. 2. 1. <i>Symbol slunce, měsíce a hvězd ve folkloru</i>	13
2 Světlobohové	14
2. 1. <i>Triglav a Trojan</i>	16
2. 2. <i>Perun</i>	18
2. 2. 1. <i>Bába</i>	21
2. 2. 2. <i>Svantovít</i>	24
2. 3. <i>Veles</i>	25
2. 4. <i>Svarog</i>	27
2. 4. 1. <i>Svarožic</i>	29
2. 4. 1. 1. <i>Radegast</i>	30
2. 5. <i>Dažbog</i>	32
2. 5. 1. <i>Chors</i>	33
2. 6. <i>Jaril</i>	34
2. 6. 1. <i>Vesna</i>	35
2. 7. <i>Lada</i>	37
2. 8. <i>Mokoš a Živa</i>	41
3 Větrobohové	42
3. 1. <i>Stribog</i>	43
3. 1. 1. <i>Větrnice</i>	44
4 Bohové spojení se smrtí a posmrtný život	45
4. 1. <i>Morana</i>	47
5 Výukový materiál	49
5. 1. <i>Postup</i>	49
5. 2. <i>Struktura lekcí</i>	53
5. 3. <i>Výuková lekce: Na počátku bylo</i>	54
5. 3. 1. <i>Úvod do lekce</i>	54
5. 3. 2. <i>Průběh lekce</i>	55
5. 3. 3. <i>Poznámky k lekci</i>	56

5. 3. 3. 1 Alternativy k samostatnému využití pracovních listů.....	56
5. 3. 4 Pracovní listy.....	58
5. 3. 4. 1 Slovanský mýtus o stvoření světa A.....	58
5. 3. 4. 2 Slovanský mýtus o stvoření světa B.....	59
5. 4 <i>Výuková lekce: Bojovníci světla a dobra</i>	60
5. 4. 1 Úvod do lekce.....	60
5. 4. 2 Průběh lekce.....	61
5. 4. 3 Poznámky k lekci.....	62
5. 4. 3. 1 Alternativy k samostatnému využití pracovních listů.....	62
5. 4. 4 Pracovní listy.....	63
5. 4. 4. 1 Bojovníci světla a dobra.....	63
5. 5 <i>Výuková lekce: Setkání se slovanskými bohy (bojovníky)</i>	64
5. 5. 1 Úvod do lekce.....	64
5. 5. 2 Průběh lekce.....	65
5. 5. 3 Poznámky k lekci.....	66
5. 5. 3. 1 Alternativy k samostatnému využití pracovních listů.....	66
5. 5. 4 Pracovní listy.....	67
5. 5. 4. 1 Pexeso – antonyma.....	67
5. 5. 4. 2 Poznej boha A.....	68
5. 5. 4. 3 Poznej boha B.....	70
5. 5. 4. 4 Poznej boha C.....	72
5. 5. 4. 5 Poznej boha D.....	74
5. 5. 4. 6 Poznej boha E.....	76
5. 5. 4. 7 Poznej boha F.....	78
5. 5. 4. 8 Poznej boha G.....	80
5. 6 <i>Výuková lekce: Slovanské svátky</i>	82
5. 6. 1 Úvod do lekce.....	82
5. 6. 2 Průběh lekce.....	83
5. 6. 3 Poznámky k lekci.....	85
5. 6. 3. 1 Alternativy k samostatnému využití pracovních listů.....	85
5. 6. 4 Pracovní list.....	86

5. 6. 4. 1 Zvyky a tradice Slovanů.....	86
5. 7 <i>Výuková lekce: Morana</i>	88
5. 7. 1 Úvod do lekce.....	88
5. 7. 2 Průběh lekce.....	89
5. 7. 3 Poznámky k lekci.....	90
5. 7. 3. 1 Alternativy k samostatnému využití pracovních listů.....	90
5. 7. 4 Pracovní list.....	91
5. 7. 4. 1 Morana.....	91
5. 8 <i>Výuková lekce: Lada</i>	93
5. 8. 1 Úvod do lekce.....	93
5. 8. 2 Průběh lekce.....	94
5. 8. 3 Poznámky k lekci.....	94
5. 8. 3. 1 Alternativy k samostatnému využití pracovních listů.....	94
5. 8. 3 Pracovní list.....	95
5. 8. 3. 1 Jak se jmenuje slunce?.....	95
5. 8. 3. 2 Kartičky: zimní slunovrat.....	96
5. 8. 3. 3 Kartičky: letní slunovrat.....	96
5. 8. 3. 4 Text do obálek – zimní slunovrat.....	97
5. 8. 3. 5 Text do obálek – letní slunovrat.....	98
5. 9 <i>Výuková lekce: Jaril versus sv. Jiří</i>	100
5. 9. 1 Úvod do lekce.....	100
5. 9. 2 Průběh lekce.....	101
5. 9. 3 Poznámky k lekci.....	102
5. 9. 3. 1 Alternativy.....	103
5. 9. 4 Materiály pro vyučující.....	104
5. 9. 4. 1 Vyprávění o Jarilovi.....	104
5. 9. 4. 2 Vyprávění o svatém Jiří.....	104
5. 10 <i>Závěr k lekcím</i>	105
6 Závěr	106
7 Použité knižní zdroje	108
7. 1 <i>Použité webové stránky</i>	109
7. 2 <i>Seznam obrázků</i>	110

ÚVOD

Během základní školní docházky se žáci seznamují s odlišnými kulturami a poznávají tak také kořeny slovanských národů. Zdánlivě vzdálená minulost je stále součástí současných tradic, avšak jejich interpretace, která by žákům otevřela zcela nový svět mocných bohů a personifikovaných jevů, ve vzdělávacích obsazích chybí.

Pokud jsou tedy žáci tázáni, jak Slované vnímali fungování světa a zda i naše chápání vychází z jejich dávné víry, zřejmě nebudou znát odpověď. Stejně tak už nepřemýšlí například nad tím, proč se rozsvěcí vánoční stromeček nebo co znamená dát někomu *vale*.

Tento slábnoucí zájem o slovanskou mytologii a zautomatizování jejích tradic, o jejichž významu již nepřemýšlíme, lze propojit s raným křesťanstvím, které mnohé pohanské tradice přejalo a přeformulovalo, případně potlačilo. V současné době je slovanská mytologie odsunuta do pozadí za mytologii severskou, která se stala módní záležitostí ve fantasy literatuře a v různých počítačových hrách.

Když jsem vyučovala český jazyk v 7. třídě na základní škole v Semilech, stočila se řeč k bohům řecké a severské mytologie. Jeden žák se mě tenkrát zeptal, proč i my nemáme takové zajímavé postavy a hrdiny. A protože jsem se o tuto tematiku již dříve ze zvědavosti zajímala, představila jsem žákům pár slovanských bohů a zvyklostí, o jejichž původu a existenci neměli ani tušení. Velmi je to nadchlo a cítili se mezi ostatními mytologickými velikány opět rovnocenně. A tehdy jsem si uvědomila, že slovanská mytologie je stále živá ve zvycích kolem nás a my bychom žákům toto setkání s ní měli nejen umožňovat, ale také vysvětlovat.

Diplomová práce si proto klade následující cíle:

- 1) přiblížit slovanskou mytologii, představit nejznámější a nejrozšířenější bohy a s nimi spjaté zvyklosti v části teoretické,
- 2) navrhnout formou metodiky, skládající se ze sedmi lekcí, výukové materiály pro 2. stupeň ZŠ, jež zahrnují učivo nejen českého jazyka, v části praktické.

Na základě prostudované literatury je k práci vytvořen též ucelený přehled slovanských bohů, s nímž lze pracovat také během výuky, a metodika, jež je výňatkem praktické části. Ucelený přehled je přizpůsoben dětskému čtenáři a nese název Bojovníci světla – přehled nejznámějších slovanských bohů.

KE STRUKTUŘE JEDNOTLIVÝCH KAPITOL

Diplomová práce je rozčleněna na pět oblastí. V první je věnována pozornost úvodu do slovanské mytologie, slovanskému pojetí stvoření a rozdělení světa a rozdělení bohů podle sfér, kterým vládli.

Druhá až čtvrtá kapitola se zabývají konkrétními skupinami bohů podle pole jejich působnosti (světlobohové, větrobohové, bohové smrti) a jejich jednotlivými představiteli. Struktura hesel je pro přehlednost rozdělena na pět podčástí, z nichž:

- první část zařazuje boha k výše zmíněné skupině podle působnosti,
- druhá část představuje boží funkci/význam pro lidi a vlastnosti, jimiž se potvrzuje jeho zařazení,
- třetí část shrnuje atributy, s nimiž byl daný bůh vyobrazován, a zvyklosti, které se s ním spojují,
- čtvrtou část tvoří zajímavosti, které se k bohům vážou,
- pátá a poslední část se zabývá ohlasy slovanské mytologie v českém folkloru.

Pátá kapitola představuje výukové lekce, jejich původ, cíl a postup, při němž vznikaly. Jednotlivé lekce jsou poté členěny na úvod, průběh a poznámky, za čímž jsou umístěny konkrétní pracovní listy.

1 ÚVOD DO SLOVANSKÉ MYTOLOGIE

Život pravěkých lidí byl určován především jejich vztahem k přírodě, jejich naprostou závislostí na ní. Při tehdejšímu stavu poznání a výrobní techniky se nutně před ní cítili bezmocní, byli plni bázně před jejími silami, které si neuměli rozumově vysvětlit ani je nějak ovládat¹. Tyto přírodní jevy si proto vysvětlovali pomocí démonů a božstev, které si bylo nutné naklonit. Významnou roli zde hrálo slovo, neboť mělo moc, jež pojmenovávala přírodní jevy a vdechovala jim život a srozumitelnou podobu.

Sv. Isidor ze Sevilly řekl: *Z řečí vznikly národy, ne z národů řeči*, což znamená, že se určité etnické skupiny s podobnou (srozumitelnou) řečí seskupují a tvoří společnou kulturu.²

Podle jedné z teorií se *slovo* váže také k etymologii samotného označení Slovanů – Slované jsou lidé, kteří mluví srozumitelným hlasem, jsou to lidé slova.³ Přestože se první písemné památky objevují až okolo 5. století n. l., praslovanské jádro lze vystopovat již v 2. tisíciletí př. n. l. v prabalto-slovanském seskupení, což bylo patrné zejména v jazyku.⁴ Po dlouhou dobu Praslované sousedili s kočovnými národy íránského původu, jejichž pravlast sahala až na území dnešního Mongolska a Číny. Život obou skupin se střetával zhruba v oblasti dnešní Ukrajiny a ačkoli se způsob života těchto skupin odlišoval, skupiny na sebe vzájemně působily, a to je velmi zřejmé v duchovní oblasti.⁵ V praslovanském a íránském znění se např. změnila sémantika některých indoevropských výrazů – *bog* (íran. *boga*) označuje nejen nadpřirozené bytosti, ale také bohatství, dobro a dostatek, s čímž si Slované spojovali božské vlastnosti. Existuje tedy mezi nimi jakási provázanost, přesto Praslovany a Íránce nelze vymanit ze širšího indoevropského kontextu. Toto vše nicméně ukazuje, že *nejpozději v 1. tisíciletí př. n. l. disponovali již Praslované dosti rozvinutým systémem morálně-etických a rituálně-náboženských pojmů, které se uplatňovaly v kategoriích společných indoevropskému lidu.*⁶

1. 1. SLOVANSKÝ MÝTUS O STVOŘENÍ SVĚTA

Mýty znamenaly pro lidi zpodobnění přírodních sil, kterým bezbranně čelili, pro Slovany byly typické zejména svou dualitou dobra a zla. Tyto mýty se na různých místech liší provedením, základní myšlenka však zůstala stejná a objevuje se ve 24 slovanských a 12 ugrofinských

¹ VODIČKA, F. *Svět literatury*. s. 56

² KAČER, J. *Temné počátky českých dějin: odkud k nám přišli a jak žili první Slované*. s. 18.

³ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 59

⁴ Tamtéž, s. 60.

⁵ Tamtéž, s. 62.

⁶ Tamtéž, s. 65.

doloženích.⁷ *Zdá se tedy, že náleží do jakéhosi dávnějšího substrátu, možná dokonce předindoevropského, který si Slované přisvojili a dále upravili.*⁸ Jedna z teorií zasazuje původ tohoto mýtu do období 3. tisíciletí př. n. l. do oblasti jezer střední Asie, odkud se údajně rozšířil do východní Evropy a různými modifikacemi naplnil touhu lidí po osvětlení příčin strastí života tím, že jejich strůjcem je Bůh, kterému se vzdálili.⁹

Podle slovanského mýtu bylo na počátku všeho moře, na jehož hladině plul na loďce Bůh. Z mořských pěn se zrodil čert, přidal se k Bohu a vnukl mu nápad, aby stvořil Zemi, již sám stvořit nedokázal.¹⁰ Oproti čertovi, kterého ovládala zemská tíže, byl však Bůh andělské podstaty a sám se pro svou lehkost nemohl potopit až na dno pro zrnko Země.¹¹

Polská verze mýtu zde pokračuje tím, že se čert pro semínko Země potopil a Bůh z něj vytvořil pevninu. Po odvedené práci Bůh usnul, čehož čert využil a pokusil se ho shodit. Docílil však jen rozšíření pevniny, a Bůh, který čerta svrhl do propasti pomocí blesků, vystoupil na nebesa.¹²

Bulharská verze takový konec neobsahuje, zaměřuje se více na samotný proces tvoření pevniny pomocí kouzelné formule z *vůle Boží*, se kterou se čert potápí pro písek, přičemž uspěje až na třetí pokus. V ruské a ukrajinské verzi si čert tajně schová trochu písku pod jazykem a tvoří z něj poté hory, bažiny a další neúrodná místa.

Je zde tedy patrné vysvětlení příčiny strasti života v nepříznivém prostředí – tedy nekalými činy čerta.¹³ Důležité je uvědomit si, že prastaré postavy čerta¹⁴ a démonů neodpovídaly současnému křesťanskému pojetí.

V následně upravených lidových verzích je pak čert např. uvězněn a svázán řetězem, který postupně praská, ale v době Velikonoc, kdy opět sílí moc slunce, se řetěz znovu obnovuje. Jednoho dne však praskne, čímž způsobí konec světa. Čert zde tak figuruje jako někdo pod zemí.¹⁵

Skutečnost, že někdo zemi podpírá, se objevuje zejména v ruských pověstech. Ve slovanských představách, především na území Srbska a Polska, je takovou podpěrou strom, nejčastěji dub. Mívá k sobě připoutaného čerta, který svým zmítáním způsobuje otřesy země. Tato podoba se objevuje i ve výtvarném umění, kdy na stromě často sedí dva ptáci znázorňující dva protagonisty mýtu – Boha a čerta.¹⁶

⁷ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 131.

⁸ Tamtéž, s. 131.

⁹ Tamtéž, s. 131.

¹⁰ Tamtéž, s. 127.

¹¹ VÁŇA, Z. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 53.

¹² GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 127.

¹³ Tamtéž, s. 128.

¹⁴ Pozn. Zatímco čert je známou postavou slovanského bájesloví, ďábel je záležitosti až křesťanskou – jedná se o padlého anděla svrženého Bohem pro svou pýchu, který má svou říši v podsvětí a navádí lidi ke zlu. Zřejmě i proto byl s čertem často zaměňován.

¹⁵ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 129–133.

¹⁶ Tamtéž, s. 129–133.

Jiné varianty pracují s tím, že na počátku Bůh neplul po pramoři na loďce, ale že spal ve zlatém vejci, dokud ho nevzbudila zima. Na ten popud stvořil bohyni léta a všechny ostatní bohy a zákony. Na rozdíl od první varianty Bůh protipól zla a dobra teprve stvořil, a to v podobě stvoření dvou ptáků – Sva (princip dobra a světla) a Kachna (princip zla a temnoty). Boj těchto dvou ptáků symbolizuje boj dobra a zla¹⁷, v představách Slovanů jde pak zejména o symbol boje slunce s temnými mračny, což je upřesněno v následující podkapitole.

Představa dvou ptáků, ať už jde přímo o podobu Boha a čerta, nebo ztělesnění principu dobra a zla, je základní myšlenkou, na níž je postavena slovanská víra. Už sám akt stvoření totiž poukazuje na rovnováhu mezi oběma principy, která je nutná pro fungování světa. Celá podoba mýtu navíc ukazuje trojí sféru světa, ve kterou Slované věřili, tedy v zemi, božské nebe a v podsvětí.

Představa o vzniku člověka se poté pojí s kapkou Božího potu,¹⁸ nebo se spoluprací čtyř nejstarších slovanských bohů – Lady, bohyně léta a lásky, která stvořila z vody, trávy a hlíny, již získala od bohyně země Mokoš, lidské tělo, boha Svaroga, stvořitele slunce a nebe, jenž vdechl tělu duši, a Boha (též zvaného Rod), který políbil člověka na čelo, čímž mu daroval ducha, vědomí i mysl.¹⁹

1. 2 SLOVANSKÉ POJETÍ BOHŮ

Zda měl Bůh stvořitel nějaké jméno, není prokázané, avšak víra v to, že jeden nejvyšší Bůh bdí nad celým světem, stvořením i božstvy a oplývá největší mocí, je doložená již ve staročeském chorálu, neboť se původem jedná o pohanskou píseň, jež byla přizpůsobena a upravena Cyrilem a Metodějem. Pasáž Jesu Christe by tedy byla nahrazením původního pohanského boha. A jelikož se v Čechách a na Slovensku uchytilo jméno pro křesťanského Boha Hospodin, J. Růžička (po r. 1906, s. 57–58) se domnívá, že dávné jméno pohanského boha mohlo znít *Gospodi*.²⁰

Někdo by mohl spatřovat spojitost také s bohem Rodem, dárce života a ochráncem rodu, avšak pro takové vysoké postavení neexistují žádné pozůstalosti ani důkazy, a proto je pravděpodobnější, že v případě Roda se jednalo o nižší božstvo.²¹

Pro Slovanů bylo zvykem vytvářet k božstvům jejich protějšky, *Gospodinovým* protějškem by tedy byla *Gospa*, matka samotného slunce,²² v případě jména Roda by se jednalo o *Rožanici*, jež se uctívala při porodech, od čehož pochází také představa zosobnění lidského osudu.²³ V Čechách se

¹⁷ SVOBODA, Jiří. O původu světa a stvoření lidí aneb staří bohové v akci. *Pagania.cz* [online].

¹⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 60.

¹⁹ SVOBODA, Jiří. O původu světa a stvoření lidí aneb staří bohové v akci. *Pagania.cz* [online].

²⁰ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 57–58.

²¹ VÁŇA, Z. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 126.

²² RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 57–58.

²³ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 192–193.

můžeme v lidové slovesnosti setkat se sudičkami s podobnou mocí, avšak to, zda byly součástí českého folkloru vedle rožanic, nebo zda byly až působením ostatních slovanských národů přejaty, není jasné. V představách lidí jejich funkci později převzal anděl strážný.²⁴

Ze slovanského mýtu o stvoření světa je již zřejmé, že spolu s Bohem byl druhým protagonistou náboženských představ čert. Ten oplýval podobnou mocí, jeho motivy však byly sobecké. Ačkoli byla postava čerta Slovanům známá ještě před příchodem křesťanství, splynula později s postavou ďábla.²⁵

Věčný boj dobra a zla byl spatřován po celý rok na obloze. Slunce, které mělo pro Slovy nesmírnou hodnotu a jímž si zpodobňovali Boha, neustále válčilo s temnými mračny, až v létě se svým vítězstvím dávalo uzrát úrodě. Naopak v zimě, kdy jeho moc slábla, muselo se znovu obrodit, a tak tento boj neustále pokračoval, aby se udržela rovnováha.²⁶ Jinými slovy šlo o věčný souboj dobra (nejsilnějšího slunečního rozmachu) a zla (zimy, s níž přicházela bída a smrt).

Zatímco v mýtu se jedná o ztělesnění těchto principů v podobách samotného Boha a čerta, či v podobách dvou ptáků, lidé si je zpřítomnili také ve dvou základních bozích, z nichž Bělbg zastupoval dobro a Černobog zlo²⁷.

Bělbg, v Bělorusku zvaný též Bělun, v sobě nese bílou barvu, jež je barvou samotného slunce. Bohové proto byli často vyobrazováni v kombinaci s bílou (vlasy, pleť, oděv...) a díky svým kladným vlastnostem udělali z bílé také barvu pozitivních vlastností u lidí, např. dobré děvče se oslovovalo jako *bielo diovča*.²⁸

Černobog byl přesným opakem Bělboga, znázorňoval zlý princip a později byl nahrazen již zmíněnou postavou čerta.²⁹ Lze tedy uvažovat o tom, že se jedná o božstva obecné představy, jež se vtělují do ostatních bohů, neboť Bělbgem byl zván každý dobrý bůh.³⁰

Ostatní bohové se vážou ke konkrétnějším oblastem, které lze zahrnout do tří základních kategorií – světlobohové, větrobohové a bohové smrti.

²⁴ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 59.

²⁵ ERBEN, K. J. *Slovanské bájesloví*. s. 93.

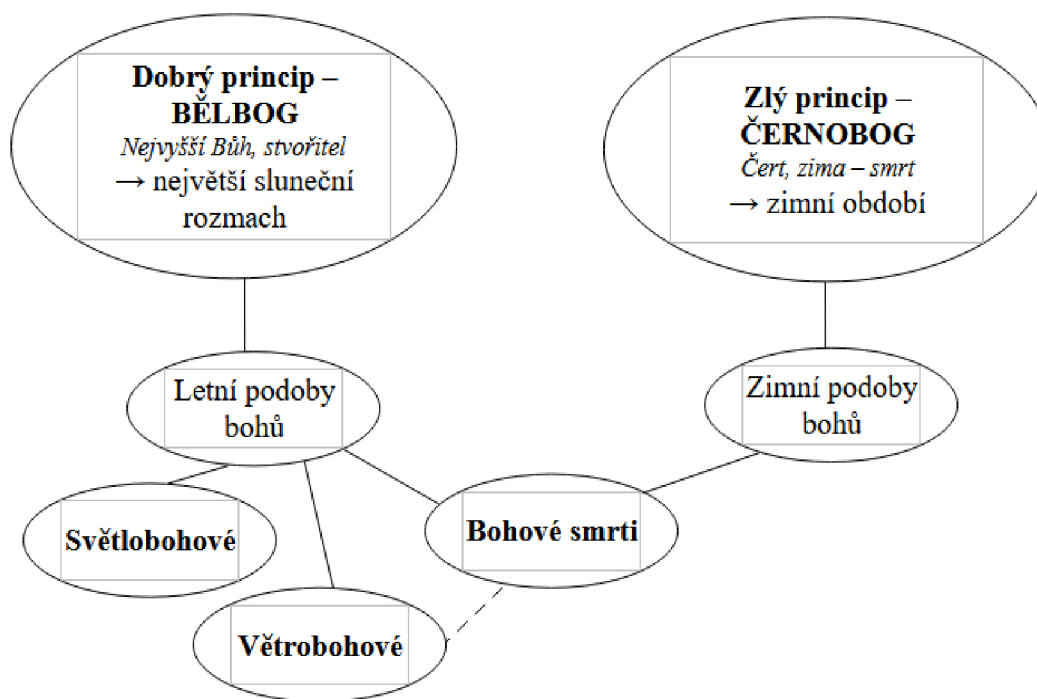
²⁶ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 149–150.

²⁷ Tamtéž, s. 75.

²⁸ Tamtéž, s. 75.

²⁹ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 130.

³⁰ ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 12.

1. 2. 1 SYMBOL SLUNCE, MĚSÍCE A HVĚZD VE FOLKLORU

V lidových pohádkách se Gospodí v podobě slunce často objevoval po boku svých sourozenců. Sestrou mu byla Zora, jitřenka, jejíž krása se chtěly slovanské dívky podobat. V lidových písních jim byl bratrem také měsíc a dešť, případně ještě vítr. Zde je tedy patrný příbuzenský vztah světlobohů a větrobohů. Mělo-li slunce podobu dívky, měsíc mu nebyl bratrem, ale mužem, a jejich hádky a milování měly způsobovat deštivé a pěkné počasí.³¹

Měsíc byl slunci rovnocenný. Zatímco slunce bylo vnímáno jako nebeský oheň, měsíc symbolizoval oheň za mořem, a podobně jako slunce bylo okem božím za dne, tak i měsíc byl jeho okem za noci. Slované ho často nazývali též pastýřem hvězd. Podle pohádek, ve kterých měsíc figuroval jako partner slunce, nikoli jako bratr, se však měsíc zamiloval do nejjasnější hvězdy, tj. Zory. Tato nevěra a nestálost se projevovala právě v jeho ubývání a dorůstání. Jiné varianty ale pracovaly s tím, že stejně jako slunce i měsíc bojoval s mračny. Jeho význam tedy souvisí s úrodou. Zatímco slunce dávalo teplo, měsíc poskytoval vláhu a rosu. Podle Bulharů ji navíc na zem snášeli jeleni. Bulhaři, Češi a Srbové věřili, že s přibývajícím měsícem rostliny lépe rostou, a je proto třeba zasít. Měsíc se dále pojil se zdravím, lovem a láskou, přičemž býval považován za slunce mrtvých.³²

³¹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 153–155.

³² Tamtéž, s. 155–157.

Zvláštní význam měly také hvězdy. Slované si mysleli, že s každým lidským narozením se na nebi objeví hvězda jako strážce narozeného a s jejím pádem poté člověk umírá.³³

Z těchto lidových vyprávění je tedy patrná snaha našich předků o vysvětlení si přírodních jevů a o jejich pochopení.

2 SVĚTLOBOHOVÉ

Život starých Slovanů byl úzce spjat s polními pracemi, proto si velmi vážili slunce a všech jeho etap v ročním cyklu, jež si vysvětlovali působením těch nejmocnějších bohů. Těmto bohům přičítali péči o počasí i o úrodu a utíkali se k nim o pomoc a ochranu. Nejvyšší božstva, jež nazývali světlobohy, proto nutně souvisela s péčí o slunce, déšť a počasí, které byly pro bohatou úrodu klíčové.³⁴

Slunce tedy mělo pro Slované nesmírnou hodnotu a význam a právě slunci se chtěli podobat tím, že se snažili napodobit jeho štědrost, s níž dodávalo dostatek úrody. Bohové byli slunečním vtělením, slunce tak v pomyslné hierarchii stálo úplně nejvyš.³⁵

Mezi lidmi existovala představa nekonečného boje slunce a temných mračen, která nejprve vedla k rozdělení roku na dvě části – tu, ve které je slunce nejsilnější, a tu, v níž se slunce obrozuje. V české lidové tradici se rok postupně rozdělil na osm částí, jež se na venkově udržely až do konce 19. století. Cyklus se tedy dělil na pozimek/předjaří, jaro, podlétí, léto, polétí, podzim, předzim a zimu.³⁶ *Počátky daných ročních dob si prostý zemědělec spojoval nejen s význačnými svátky křesťanských světců, ale v první řadě také s určitými činnostmi, které jej při práci provázely od jara do zimy a byly pro jednotlivá období charakteristická.* [sic]³⁷

Lze si však všimnout snahy slavit křesťanské svátky v čase podobně významných svátků pohanských, jež souvisely se světlobohy.

Vlastnosti těchto nejvýše postavených bohů se podobaly samotnému slunci – stejně jako slunce válčilo po celý rok s temnými mračenami, tak bojovali také světlobohové pomocí slunečních paprsků, jež symbolizovaly meče.³⁸ Moc světlobohů rovněž připomínala boj slunce s temnotou, v zimě

³³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 157.

³⁴ Tamtéž, s. 149–150.

³⁵ Tamtéž, s. 151.

³⁶ MACŮDA, Jiří. *Kolo roku: Slované: Výroční slavnosti starých Slovanů*. Kolovrat: pohanská společnost [online].

³⁷ Tamtéž.

³⁸ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 149.

předávali svou moc zimním bohům a převzali ji nazpět na jaře.³⁹ Světlobohové byli tedy nejen strážci úrody, ale také bojovníky slunce a světla.⁴⁰

Sluneční paprsek měl navíc tu schopnost, že se dokázal dostat do každého koutu, stejně tak neomezené měly být i vědomosti světlobohů, což lze definovat jako vševědoucnost. Díky tomu to byli také bohové věšticí, přičemž s věštbami souviselo významné a bohům zasvěcené zvíře – kůň.⁴¹

Další vlastností světlobohů byla schopnost dávat a darovat, jednalo se tedy o bohy dárce, kteří obdarovávají světlem, deštěm a hojnou úrodou.

Atributy světlobohů zahrnují sluneční paprsky a jim zasvěcená zvířata, převážně tedy koně, býka, vola, v Čechách zejména kozu a kozla.

Dokladem toho, že kůň byl jedním z atributů světlobohů, jsou také chorvatské, polské a slovinské pověsti o slunci, jež je po obloze koňmi taženo.⁴²

S věštbami se pojícím atributem světlobohů byla číše spojená s hojností, dle které se věštila bohatost úrody.⁴³

Nejčastějšími zvyky a slavnostmi tak byly obřady spojené se sluncem, jež jsou více popsány u jednotlivých bohů dále v textu. Samotnému slunci se projevovala úcta různými způsoby.

Na území Polska vítali východ slunce tím, že si lidé snímali pokrývky z hlavy.⁴⁴

Tato úcta zůstala i po příchodu křesťanství, jen se modifikovala do představ slunce jako Boží tváře. Na slunce bylo proto zakázáno ukazovat, některá území však na něj přísahala. V Čechách a v Polsku mohly vyšší vrstvy přísahat vztyčením dvou prstů směrem ke slunci.⁴⁵

SVĚTLOBOHOVÉ	
Oblast působnosti	Slunce, počasí, úroda , dobytek, život a osud, péče o zeměděle
Vlastnosti	Štědrost, vševědoucnost, odvaha,

³⁹ Pozn. Slované na různých místech často uctívali téhož boha pod jinými jmény. S tím souvisela i skutečnost, s níž pracují mnozí badatelé, že božstva měla svůj zlý a dobrý princip, kdy zlý princip zastupoval jejich podobu v zimě a dobrý princip podobu v létě. Tyto podoby si mezi sebou předávaly po celý rok vládu.

⁴⁰ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 149–150.

⁴¹ Tamtéž, s. 149–150.

⁴² Tamtéž, s. 149–150.

⁴³ Tamtéž, s. 149–150.

⁴⁴ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 141.

⁴⁵ Tamtéž, s. 141.

	spravedlnost
Atributy	Meč, roh, bílá, zlatá a červená barva, různé plodiny a zvířata, zejména kůň, čáp a kohout

2. 1 TRIGLAV A TROJAN

Zařazení

Bude-li se uvažovat o Bělbohu jako o obecně ztělesněné představě světloboha, pak lze jeho vtělení spatřovat v jednotlivých bozích. Jedním takovým bohem, který bývá některými za Bělboga přímo zaměňován⁴⁶, je Triglav, neboť vládne trojdílnou vládou. Taková moc pak napovídá o jeho vysokém postavení mezi světlobohy.⁴⁷

Funkce a vlastnosti

Triglavovo zpodobnění tvořila socha se třemi hlavami, z nichž každá symbolizovala vládu nad jednou říší – nebe, země a podsvětí.⁴⁸ Tato trojjedinnost boha tedy není čistě křesťanskou záležitostí, ale má své kořeny již ve starém slovanském přesvědčení.⁴⁹

Ústa a oči však mívál bůh zakryté zlatými páskami, aby nebyl zneuctěn pohledem na lidské hříchy.⁵⁰

Atributy a zvyklosti

Nedaleko Triglavova bohatě zdobeného chrámu bylo zvykem chovat posvátného černého koně, o kterého pečoval jeden z kněží. Černá barva koně tedy dokládá, že se jedná o boha, jenž vládl též podsvětí. Tento kůň, na němž nesměl nikdo jezdit, měl věštící funkci. Pokud chtěli Slované vyrazit do boje, položili na zem devět kopí a kněz po nich provedl koně třikrát tam a zpět. Pakliže kůň ani jednou o kopí nezavádil, bylo to dobré znamení.⁵¹

Ačkoli tedy některé atributy odkazují na boha podsvětí, Triglavova trojí vláda a věštící moc spjatá s úspěšností v boji ho řadí právem mezi světlobohy.

⁴⁶ SVOBODA, Jiří. Slovanští bohové. *Paganía.cz* [online].

⁴⁷ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 121.

⁴⁸ Tamtéž, s. 121.

⁴⁹ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 124.

⁵⁰ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 121.

⁵¹ Tamtéž, 122–123.

Zajímavosti

Triglav v sobě zpodobňuje 3 sféry vlády, a tedy jednotlivá vtělení dalších tří bohů, již vládli v jedné ze tří sfér – Peruna, vládce nebe, Radegasta, zprostředkovatele na zemi, a Živu.⁵² Podle moderního slovanského webu Pagania se však jednalo o vtělení Peruna, Svaroga a Velese.⁵³ O jednotlivých podobách pojednávají následující kapitoly.

Triglav byl uctíván na území západních Slovanů, zejména při ústí Odry ve Volyni, Štětíně a ve Brandenburgu.⁵⁴

Na území Pomořan a Polabí býval Triglav zaměňován za Velese.⁵⁵ To však neodporuje myšlence Triglavova vtělení do jeho osoby, neboť Veles je vládcem jedné ze tří zmíněných sfér – podsvětí.

U východních Slovanů se lze setkat také se jménem Trojan, které nese stejnozvukný kmen jako rus. *trojka*, z čehož také vychází význam Trojanova trojdílného panství, neboť trojkou se označovalo zapřažení tří koní do jednoho povozu.⁵⁶ Někteří tvrdí, že se jedná o přejatý římský císařský kult Trajana, jihoslovanské pověry však hovoří o Trojanovi jako o démonovi, který svými hlavami pojídá lidi, dobytek a ryby.⁵⁷

Na Balkáně byl znám tzv. car Trojan, vládce dobytka⁵⁸ a pokladů, které ho nejen spojují s Velesem, ale také s podsvětím obecně, neboť poklady se ukrývaly právě v podzemí, kde na ně bohové dohlíželi.⁵⁹

Ohlasy v českém folkloru

Srbská píseň o Balačkovi mluví o tříhlavém vojevodovi u Ledjanu gradu, jenž hlídal královu dceru, avšak byl zabit srbským vojevodou Milošem Vojnovičem, srbským hrdinou z doby bojů proti Turkům.

Onen Ledjan (srb. ledové město) připomíná československou pohádku o ledovém vrchu, ve které tříhlavý drak vězní královskou dceru v podzemí.

V pohádce Dlouhý, Široký a Bystrozraký je místo draka černokněžník, jenž vězní princeznu v železném zámku. Kolem jeho těla jsou tři železné obruče, které postupně praskají, když mladý králevic za pomoci svých tří pomocníků vysvobozuje princeznu ze tří zakletých podob. Toto praskání železných obručí se podobá postupnému srážení jednotlivých dračích hlav a vede k zahynutí černokněžníka.⁶⁰

⁵² ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 5.

⁵³ SVOBODA, Jiří. Slovanští bohové. *Pagania.cz* [online].

⁵⁴ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 222.

⁵⁵ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. 121–125.

⁵⁶ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 90.

⁵⁷ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 223.

⁵⁸ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 126.

⁵⁹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 90.

⁶⁰ ERBEN, Karel Jaromír. *Slovanské bájesloví*. s. 277.

V pohádkách se často jedná o tři bratry, např. v pohádce Pták ohnivák a liška Ryška až nejmladší z bratrů uhlídá jablko na stromě, nebo o tři sestry, např. v pohádce Slunečník, Měsíčník a Větrník se všechny tři sestry provdají za švagry, kteří pomohou jejich bratrovi v osvobození své nevěsty.

Hrdinové v pohádkách obvykle musí splnit tři úkoly, aby dosáhli cíle, např. Jiřík při namlouvání Zlatovlásky, Vasilisa při získávání ohně od Jagy, nebo mají tři pokusy na úspěch, jako tomu je v případě královny snažící se uhádnout jméno zlého skřítky v pohádce Rampelník.

Symbolika čísla tři se tedy pojí s významem nejvyšších bohů a objevuje se i v českém úsloví *do třetice všeho dobrého i zlého*.⁶¹

2. 2 PERUN

Zařazení

Perun, vládce nebes a blesků, byl známý všem Slovanům a pojil se zejména s přívlastkem hromovládce. Právě jeho spojitost s blesky ho řadí mezi světlobohy a rozsah jeho moci napovídá, že se jedná o jednoho z nejvyšších bohů. Perun představoval spravedlnost a pravdu, vládl lidem, zemi i bohům, které podle některých lidových písní i soudil, a staral se o duše zemřelých. K Perunovi se proto často přísahalo a v jeho jménu se potvrzovala nejedna smlouva.⁶²

Funkce a vlastnosti

Perunovou hlavní funkcí bylo bojovat s duchy, kteří v podobě zmijí či draků zadržovali spodní vody. Nejprve vysílal blesky, jimiž si osvítil místo obývané zlými duchy, a poté udeřil hromem, jímž je vyháněl. Se samotným bleskem si lidé spojovali též dar ohně, který však tajně ukradl čert a vzal jej do pekla.⁶³

Lze tedy spatřovat symboliku Perunova boje s bojem samotného slunce proti temným mračnům, což potvrzuje jeho zařazení ke světlobohům.

Atributy a zvyklosti

Nejčastějším zpodobněním Peruna je starší muž s blesky kolem hlavy s hromem v ruce.⁶⁴

Povaha blesku byla natolik posvátná, že jakýkoli předmět tímto jevem zasažený získal sakrální význam. Vznikaly tak i různé léčivé předměty.⁶⁵ Výjimkou ale nebyly zásahy do lidí – uhořel-li

⁶¹ ERBEN, Karel Jaromír. *Slovanské bájesloví*. s. 279.

⁶² RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 94–97.

⁶³ TĚRA, M. *Perun. Bůh hromovládce*. s. 198.

⁶⁴ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 97–100.

⁶⁵ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 75.

do někoho blesk, jednalo se o posvátnou smrt způsobenou samotným bohem a daný člověk se stal svatým.⁶⁶ Samotné Perunovo jméno dalo vzniknout pojmenování úderu, hromu.⁶⁷

Kromě blesků byly jeho atributy také duby, u nichž Perun míval svatyni,⁶⁸ a věčný oheň, který byl strážěn pověřenými lidmi. Pakliže oheň vyhasl, byl ten, kdo byl za něj zodpovědný, usmrčen.⁶⁹

Podobnou úctu měl i posvátný den, jímž byl čtvrtek, který se u polabských Slovanů dokonce i označoval jako *perūndan*, tedy den Perunův či den hromů. Posvátnost čtvrtka byla pro Slovanů významná a na českém území se uchovala až do přelomu 18. a 19. stol.⁷⁰

Mezi zvyky spojené s Perunem patří splétání proutků, jež měly svým praskáním napodobovat hromy a podle jejich příkladu tak vyháněly zlé duchy.⁷¹ Toto bouchání však lidé napodobovali také údery vařeček do hrnců a smetáků do podlahy, aby Perunovi pomohli. Dále se zvyky pojily s bouřemi, ohromný význam měla zejména první jarní bouřka, neboť Slované věřili, že hromy zahání zlé duchy a probouzí bohy a přírodu. V Čechách se proto první jarní bouřka uctívala políbením země a zaseknutím sekery před vraty,⁷² neboť právě sekeru lze považovat za další atribut Peruna jako symbol jeho přítomnosti. Během bouřek se také došlo kozi mléko, které mělo uhasit případný oheň způsobený bleskem.⁷³ Kromě kozy byl Perunovi zasvěcen též býk.⁷⁴

Doklady o Perunovi tvoří i některé pomístní názvy, na Moravě je to vrch Praděd ve významu Perunův Děd.⁷⁵ Na Petříně stála jeho socha, kterou tam lidé uctívali. Velké oslavy se konaly na Zelený čtvrtek, který byl Perunovi zasvěcený.⁷⁶

V Polsku vítali ten den voláním ke slunci a Rusové očekáváním deště.⁷⁷

Hospodyně uklízely světnice tím, že novým koštětem smetly smetí doprostřed a spálily ho, čímž mělo být stavení chráněno před úderem blesku. Posvátná byla také v ten den snesená vajíčka a zasetý hrách. Omývaly se obětní oltáře a zapaloval se nový věčný oheň.⁷⁸

⁶⁶ ERBEN, Karel Jaromín. *Slovanské bájesloví*. s. 128.

⁶⁷ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 72.

⁶⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 101–102.

⁶⁹ Tamtéž, s. 97–100.

⁷⁰ TĚRA, M. *Perun. Bůh hromovládce*. s. 84.

⁷¹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 97.

⁷² TĚRA, M. *Perun. Bůh hromovládce*. s. 94–97.

⁷³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 103.

⁷⁴ Tamtéž, s. 103.

⁷⁵ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 106.

⁷⁶ Tamtéž, s. 107.

⁷⁷ Tamtéž, s. 107.

⁷⁸ Tamtéž, s. 107.

Zajímavosti

Perun je prvním vtělením dobrého principu Bělboga. Je-li Bělbog zaměňován za Triglava, pak lze chápat Peruna jako jeho vtělení.

Některými badateli bývá Perun považován za podobu Svantovíta, jiní však Svantovíta ztotožňují s Radegastem.

Ohlasy v českém folkloru

Se čtvrtkem se pojí pověst, která je však více známá u ugrofinských národů, podle níž se ve čtvrtek, tedy v den svatby Peruna a jeho milé, objevil čert a nevěstu mu unesl. Perun ji vysvobodil z podsvětí, jeho boj s protivníkem odrážela bouřka a po Perunově vítězství se na obloze objevila duha.⁷⁹

Jedna z nejstarších českých legend vztahujících se k Petřínu se pojí se vznikem kostela. Kníže Boleslav II. jej v 10. století nechal zasvětit sv. Vavřinci, podle nějž se vrchu přezdívalo též vrch sv. Vavřince. To se však nelíbilo Perunovi, jemuž byl vrch a posvátný háj zasvěcen dávno předtím, a v podobě ducha zapálil posvátný Perunův plamen se slovy *a opět lid se vrátí k starým bohům a opět na tomto místě k jejich počtě budou planout ohně posvátných obětí*.⁸⁰

Již zmíněné duby, stromy zasvěcené Perunovi, se objevují např. v Rukopise Královédvorském a v mnoha lidových písních.⁸¹

Pod dubem, za dubem měla jedna dvě,

červený jablíčka, dala jedno mně.

Nechtěla mně obě dát, začala se vymlouvat,

že nemá, že nedá, že je o ně zle.

Já jsem tobě dala jedno jablíčko

A ty mně za něj dej svoje srdíčko,

Chceš-li ty mé srdce mít, musíš za své vyměnit,

Pak budu celý tvůj, má holubičko.

Chceš-li ty mé srdce mít, musíš za své vyměnit,

⁷⁹ TĚRA, M. *Perun. Bůh hromovládce*. s. 152–153.

⁸⁰ *Petřín, místo zasvěcené bohu Perunovi*. ČT edu [online].

⁸¹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 102–104.

*Pak budu celý tvůj, má holubičko.*⁸²

Perun se také objevuje v zachovaných úslovích, např. v překvapení či hněvu se říká *aby hrom do tebe!*, nebo mluví-li se o někom neohrabaném, je popisován jako *hrom do police*. Stále živá je též pranostika, která praví, že *jestli Perun v březnu hřímá, budeme mít hojnost vína*.

V díle Křest sv. Vladimíra od spisovatele Karla Havlíčka Borovského je Perun hlavní postavou vedle cara Vladimíra. Car si zde od Peruna žádá, aby zahřměl na jeho svátek místo kanonády, ale bůh odmítne, za což je utopen v Dněpru a lid si hledá nového boha.

Perun při odmítnutí mimo jiné říká: *Tuhle při poslední bouřce, při té blýskavici, beztoho jsem si propálil celou nohavici.*⁸³

2. 2. 1 BÁBA

Zařazení

Perunovi se někdy přezdívalo též Děd Perun, proto se jeho protějšku říkalo Bába, což je dodnes označení ženy ve svazku s mužem.⁸⁴

Zimní bába se ve vládě střídala se Zlatou, jež vládla létu, a měla tudíž vlastnosti světlobohů. Samotný akt předávání moci symbolizuje již zmíněný boj slunce a temnoty a spolu s přívlastkem Zlatá vypovídá o jejím vysokém postavení, které jí zajišťuje místo po Perunově boku. Jakožto vysoce postavené bohyni jí náležela také věštící moc.⁸⁵

Funkce a vlastnosti

U Srbů byla zimní Bába nazývána Korzimou a představovala zimu v podobě stařeny se sedmi zuby, které po jednom ztrácela každý postní týden. Při poslední ztrátě zemřela a poslala dětem velikonoční vajíčka jako symbol jara a znovuzrození.⁸⁶

Zimní bába, v Rusku zvaná Ježibabou či babou Jagou a v Čechách Jezinkou, žila v chalupě v hustém lese. Bába cestovala ve větrech a vichřicích a svým kouzelným proutkem měnila počasí. Podle pověstí vlastnila poklady a rychlé koně,⁸⁷ její moc tedy sahá také do oblastí větrobohů a bohů podsvětí, kteří střežili poklady, což opět dokládá její vysoké postavení.

⁸² MÁLKOVÁ, M. *Pod dubem, za dubem*. Dětské stránky [online].

⁸³ BOROVSÝ, K. H. *Křest. svatého Vladimíra* [online]. s. 5.

⁸⁴ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 110.

⁸⁵ Tamtéž, s. 192.

⁸⁶ Tamtéž, s. 110.

⁸⁷ Tamtéž, s. 110.

Atributy a zvyklosti

Mezi atributy, jež ji spojují se všemi sférami moci, patří proutek, různé kouzelné lektvary a poklady. Bábu, jakožto pečovatelku o počasí a úrodu, bylo potřeba si naklonit, a proto jí mnohé hospodyně za bouře vynášely ven lopatu a pometlo, aby si Bábu usmířily.⁸⁸

Zajímavosti

Podle Bulharů Zlatá Bába stála v čele sudiček. Do zlaté barvy se zbarvují také listy v raném podzimu, čímž se nabízí lidový výklad označení babího léta.⁸⁹ Jiná verze mluví o tom, že se jedná o ubývání slunečního tepla, *jehož prý o babím létě jest, jako ho má stará bába; jako by se řeklo zestárlé léto.*⁹⁰

Někteří badatelé Bábu neuvádí, avšak jiní ji ztotožňují s jinými bohyněmi tím, že jí připisují mladší podobu. Bába zimní by byla ve své mladé podobě známá jako Morana, Zlatá bába zase jako Lada.⁹¹ I proto se někteří domnívají, že slovanské představě trojice sudiček odpovídá postava Rožanice, tedy bohyně zrození, Lada, symbol mládí a rozkvětu, a Morana, bohyně symbolizující smrt. Každá postava by měla mít tři podoby, proto lze uvažovat o devíti sudičkách, přičemž číslo devět lze spatřovat při sbírání devatera bylin o svatojánské noci. Trojí podstata božstev se odráží ve vytyčení svatojánských věnců ze svatojánského kvítí (bílá barva první sudičky Rožanice), vlčího máku (červená barva druhé sudičky Lady) a černobýlu (symbol černé barvy třetí sudičky Morany).⁹²

Podobně Bábu pojímá V. Rozum, který ji ztotožňuje se Živou, Ladou, Vesnou a Moranou.⁹³ Bába by pak byla jedním ze tří základních vtělení po boku Peruna a Svaroga či Radegasta.

Jižní Slované zřejmě znali Bábu spíše jako vědmu či vílu.⁹⁴

Ohlasy v českém folkloru

V Kollárových Národních spievankách se objevuje pohádka o lovcí, který toužil spatřit peklo. Když jednou u ohně opékal slaninu, přidala se k němu Ježibaba a ukázala mu vchod do pekla. Poradila mu, aby nasbíral co nejvíce masa, s nímž mohl krmit draka, který ho dolů snese a pak opět nahoru vynese. Když se však lovec vracel vzhůru, už mu nestačilo maso, a tak ve strachu, že by jej drak

⁸⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 110–111.

⁸⁹ Tamtéž, s. 192.

⁹⁰ ERBEN, K. J. *Slovanské bájesloví*. s. 83.

⁹¹ ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 11

⁹² ERBEN, K. J. *Slovanské bájesloví*. s. 218–220

⁹³ ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 10–11.

⁹⁴ ERBEN, K. J. *Slovanské bájesloví*. s. 111.

snědl, uřízl si vlastní nohu a draka nakrmil. Lovec se tak dostal opět na zem, ale po zbytek života kulhal.⁹⁵

Bába se objevuje v českých pohádkách v podobě Jezinky, jež unáší děti, které si vykrmuje a následně upeče, což je patrné např. v pohádce Jeníček a Mařenka nebo Smolíček pacholíček.

V podobě mladé krásky k sobě Bába láká pastýře a vydloubává jim oči, přičemž jejich slepota symbolizuje sluneční oko, které v zimě slábne. V pověstech se však objevuje také dobrá Bába, která nosívala dětem nové zoubky. České děti ji oslovovaly jako *Jahodo bába* a žádaly od ní železný zub. Podle toho si také hrávaly na železnou bábu – jedno z dětí představovalo bábu, honilo ostatní, ale ti se mohli zachránit tím, že se dotkli něčeho železného. Pakliže je železná bába zastihla dřív, než se něčeho dotkli, předali si babu.⁹⁶ Dodnes se hraje hra na babu bez možnosti úkrytu, děti se mezi sebou pouze honí, i proto hře konkuruje dnešní název *na honěnou*. Další známou hrou je také Slepá bába, která spočívá v tom, že jsou jednomu účastníkovi zavázané oči a on tak musí poslepu najít někoho, komu může babu předat. Hra se uvozuje krátkým dialogem:

Slepá bábo, kam tě vedu? *Bába: Do kouta.*

Co v tom koutě? *Bába: Kohouta.*

Co v kohoutě? *Bába: Zlaté vejce.*

Co v tom vejci? *Bába: Zlatá jehla.*

Co v té jehle? *Bába: Zlatá nit.*

Co v té niti? *Bába: Nic.*

*Tak si mě, slepá bábo, chyt!*⁹⁷

V Čechách se také za ranního deště říkávalo, že *až baby vstanou, přestane pršet*. Štědrý večer lidé označovali jako Babí večer.⁹⁸

⁹⁵ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 109–110.

⁹⁶ ERBEN, K. J. *Slovanské bájesloví*. s. 205.

⁹⁷ Iva. Slepá bába. In: *Lexikon her* [online].

⁹⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 111.

2. 2. 2 SVANTOVÍT

Zařazení

Jeho jméno lze rozdělit na *svanto*, což označuje pozitivní magickou moc, již lze od 9. století označit jako svatou⁹⁹, a *vit/vid/vindy*, což označuje vidění a vědění. Od tohoto kmene se Slované nazývali Vindové.¹⁰⁰ Jedná se tak o světloboha s věštící schopností, jenž byl nejvíce uctíván Polabskými Slovany.

Funkce a vlastnosti

Svantovítova modla na Rujaně měla čtyři hlavy, z nichž se každá dívala na jednu světovou stranu, což znázorňovalo prostor, kterému bůh vládne.¹⁰¹ Symbolika čtyř hlav ale může odkazovat též na vládu nad čtyřmi částmi roku, což ze Svantovíta činí pána času.¹⁰² Ať už je správná první, či druhá verze, obě poukazují na vysoké postavení Svantovíta, jenž vládne nad celým světem (časem), a proto ho lze považovat za jedno z vtělení samotného Peruna. Takovému vtělení nasvědčuje kromě péče o úrodu také moc věštící a válečnické vlastnosti, což boha řadí mezi světlobohy.¹⁰³ Nicméně právě válečnické vlastnosti by Svantovíta mohly propojovat s Radegastem.¹⁰⁴

Atributy a zvyklosti

Dánský letopisec a duchovní Saxo Grammaticus píše v dánské kronice Dějiny Dánů o uctívání na Rujaně a popisuje velkou a zdmi obehnanou svatyni, do níž mohl vstoupit jen kněz. Modla se čtyřmi hlavami v ruce třímala roh, jenž se plnil vínem a podle míry úbytku věstil o příští úrodě.¹⁰⁵

V časech sklizně se každý rok konala oslava. Kněz při úklidu svatyně nesměl zneuctit boha lidským dechem, proto vždy chodil vydechnout ven. Během slavnosti se měnilo množství vína v rohu – čím více z vína ubylo, tím menší měla být úroda. Obřad pokračoval hodováním a žehnáním.¹⁰⁶

U této svatyně byl také ustájen bílý kůň, jehož se mohl dotknout jen kněz, protože patřil Svantovítovi, který na něm dobýval nepřátele. I z toho důvodu jsou jeho dalšími atributy sedlo a bohatě zdobený meč. Také s koněm se prováděla věštba, jež probíhala tak, že se na zemi rozmístily tři páry kopí a kůň přes ně musel projít. Pakliže prošel pravou nohou napřed, věštba slibovala úspěšnou válečnou výpravu. Pokud však vyrazil kůň levou nohou, bylo to nepříznivé

⁹⁹ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 97.

¹⁰⁰ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 128.

¹⁰¹ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 102.

¹⁰² ERBEN, K. J. *Slovanské bájesloví*. s. 52.

¹⁰³ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 102.

¹⁰⁴ ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 9.

¹⁰⁵ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 102–103.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 98,

znamení a válečná výprava raději upustila od plánovaného výjezdu. Podobné věšty vykonávaly také ženy tím, že bez počítání kreslily čáry do popela. V případě, že byl počet nakreslených čar sudý, jednalo se o dobré znamení, pokud však byl počet čar lichý, znamení bylo nepříznivé.¹⁰⁷

Svantovít se oslavoval též jako bůh úrody v době žní. Tato oslava zahrnovala sklizení úrody a s ní se pojící hojnost. Dodnes se slavnost slaví jako dožínky a je typická veselím, pohostinstvím a různými průvody. Lidé často tančí, hodují a zpívají.

Zajímavosti

Svantovítovy atributy v podobě meče a bílého koně se vyskytují též na mincích, jež byly nalezené na českém území. Jeho další podobou může být také baltský Ruhevit, tj. Rujevit, protože se jedná o shodné válečné vlastnosti, liší se jen podobou – má sedm tváří a svírá osm mečů.¹⁰⁸

Svantovítovi byly přinášeny mimo jiné i lidské oběti, nejčastěji se jednalo o cizí křesťanské kněze.¹⁰⁹

V Olomouci stával jeden z nejstarších Svantovítových chrámů, který svatý Metoděj proměnil v chrám sv. Blažeje.¹¹⁰

Ohlasy v českém folkloru

Podle nálezů se jeden ze Svantovítových chrámů vyskytoval v dnešních Nedakonicích u Uherského Hradiště. O velké úctě místních k běloušovi a o obětech, které mu lidé nosili, vypravují pověsti. V jedné z etymologických pověstí, jež obsahují lidový výklad původu nějakého jména, potkala jakási žena cestou za koněm sv. Cyrila a sv. Metoděje. Apoštol Metoděj ve snaze ženu odradit řekl „Nedá kůň nic!“, od čehož údajně vznikl název Nedakonice.¹¹¹

2. 3 VELES

Zařazení

Veles byl po boku Peruna nejvýše postaveným světlobohem a spolu s ním byl jedním ze vtělení Triglava – vládl v oblasti podsvětí.¹¹²

¹⁰⁷ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 101.

¹⁰⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 138–139.

¹⁰⁹ ROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 211.

¹¹⁰ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 135.

¹¹¹ Tamtéž, s. 135.

¹¹² Tamtéž, s. 126–127.

Funkce a vlastnosti

Veles jako světlobůh ochraňoval úrodu a stáda, podle Baltů však pečoval zejména o duše zemřelých a o jejich místo v podsvětí.¹¹³

Podobně jako na Peruna se též často přísahal na Velese. Rozdíl mezi nimi je patrný ve způsobu, jakým trestali za porušení přísahy stvrzené na jejich jméno. Jednalo-li se o porušení slibu Perunovi, dotyčný měl zemřít vlastní zbraní či rukou. Pokud se však jednalo o porušení slibu Velesovi, bůh se měl dotyčnému pomstít nemocí, často tuberkulózou.¹¹⁴

Atributy a zvyklosti

Mezi Velesovy atributy patří světlobohům zasvěcené zvíře – kůň, avšak jeho černá barva potvrzuje jeho původ v podsvětí. Jedná se stále o světloboha, proto mu jsou jakožto pánu stád a úrody zasvěcené plodiny a zvířata, jako je ořech, býk, vůl a snop obilí, jemuž se přezdívalo též Velesova brada. Během zimního slunovratu se pod hodovní stůl pokládal pluh, jenž byl též Velesovým atributem.¹¹⁵

Zajímavosti

Kmen jména v sobě může zahrnovat litevské označení pro duši mrtvých *velis* nebo i Velesovi zasvěcené zvíře (vůl), jež podle slovanských představ táhlo vozy zemřelých na cestě do podsvětí. Dodnes se navíc používá výraz *dát vale* ve významu konečného rozloučení, tedy smrti.¹¹⁶

Veles byl nejvíce uctíván zejména východními Slovy.¹¹⁷ Ačkoli jeho pole působnosti i atributy odkazují na jeho právoplatné zařazení mezi světlobohy, některé zvyklosti se váží se zimním slunovratem, což naznačuje také spojení se zimou, a tudíž s Černobogem jakožto principem zla. Je pravděpodobné, že i z toho důvodu byl význam Velesa snížen na čerta, jenž našeptává hříchy, během období christianizace.¹¹⁸

Po Velesovi převzal péči o dobytek sv. Vlasij (Blažej).¹¹⁹

¹¹³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 126–127.

¹¹⁴ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 114

¹¹⁵ SVOBODA, Jiří. *Slovanští bohové*. Pagania.cz [online]

¹¹⁶ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 126–127.

¹¹⁷ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 129.

¹¹⁸ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 117–119.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 116.

Ohlasy v českém folkloru

Již ve slovanském mýtu je možné spatřit čerta představujícího zlý princip, tedy boha Černoboga. Postava čerta tudíž není ryze křesťanskou záležitostí, nýbrž křesťanstvím modifikovaná a s d'áblem zaměňovaná postava. Čert jako bytost vybízející k nekalosti se poté objevuje v mnoha českých pověstech a pohádkách. Mezi jeho nejběžnější podoby patří myslivec, černý pes nebo kozel a vůl a mezi nejznámější praktiky s ním spjaté patří zaprodání duše výměnou za splněné přání a čertovské našeptávání ke špatnostem.¹²⁰ Ačkoli se čertů báli i mnozí dospělí Slované, v dnešním pojetí se jedná spíše o stvoření hloupá. Samotný čert se objevuje také v mnoha českých úslovích, např. *venku se žení čerti*, když prší, nebo *co je šeptem, to je čertem...*

Zajímavé však je, že převážně jen ve slovanských pohádkách je možné vnímat čerty nejen jako bytosti vyložené zlé, ale také spravedlivé, což lze přičíst pozůstalosti právě boha Velese.

To, že je se zlým principem spojován právě světlobůh Veles, lze přičítat podobnosti – podobně jako čert býval bůh spojován s volem a kozlem. A obdobné je to i s d'áblou říší, do níž se d'ábel snaží polapit duše, a Velesovým podsvětím, v němž se bůh staral o duše zemřelých. Nakonec podobnost lze spatřovat také v jedné z čertových podob, a to myslivce, který symbolizuje péči o zvěř obdobně, jako Veles pečoval o dobytek. Zdá se tedy, že v pozdějších lidových představách došlo ke ztotožnění Černoboga a Velese v postavu křesťansky pojatého čerta.

2. 4 SVAROG

Zařazení

Jádro indoevropských náboženství tvořily kulty spjaté s ohněm. Obecně se rozlišovaly tři podoby: pozemský oheň, který pocházel od boha, atmosférický oheň, jenž měl podobu blesku, a nebeský oheň, tedy slunce. Kvůli velké úctě ke slunci a slunečním ohňům lze proto Svaroga pokládat za jednoho z nejmocnějších světlobohů vůbec,¹²¹ neboť byl stvořitelem nebe a slunce a byl bohem ohně.¹²²

Zatímco někteří jej považují za třetí vtělení Triglava, jiní badatelé považují Svaroga za jednoho z nejstarších bohů vůbec a přičítají mu pozici nejvyššího boha, stvořitele.¹²³

¹²⁰ ERBEN, K. J. *Slovanské bájesloví*. s. 93.

¹²¹ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 140

¹²² SVOBODA, Jiří. *Slovanští bohové*. Paganian.cz [online].

¹²³ ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 5.

Funkce a vlastnosti

V baltské mytologii byl Svarog představován jako kovář, který vykoval slunce a vložil ho na oblohu,¹²⁴ a podobně stvořil také hvězdy.¹²⁵

Svaroga lze obecně vnímat jako boha stvořitele nebeského ohně.

Atributy a zvyklosti

Představu Svaroga jako kováře potvrzují též jeho atributy, jež kromě ohně zahrnují také kladivo a kleště.¹²⁶

Zajímavosti

Svarog byl uctíván zejména na východě u Rusů a Polabanů.¹²⁷

Původ jména by se mohl vázat ke slovanskému kořenu *svar* ve významu sváru, nebo k íránskému kořenu *xvar* ve významu světla, slunce a nebe.¹²⁸ Druhou z možností podporuje kořen *svor*, který podobně jako sanskrtské *sva* označuje nebe a mír. Z toho vychází také výraz svornosti.¹²⁹

Rog, rug se poté váže ke kruhu, který symbolizuje dva významné a posvátné jevy – slunce a chléb. Chléb byl uctíván jako vtělení boha slunce, jako jeho tělo, a dodnes se nazývá také božím darem. Tímto způsobem lze uvažovat o původu a významu jména Krug a Krok, které by znamenalo vtělení slunce.¹³⁰

Později jeho kult nahradil Svarožic a Dažbog.¹³¹

Ohlasy v českém folkloru

Jedná se o jednoho z nejstarších slovanských bohů vůbec, k němuž se nedochovalo mnoho informací. Z toho důvodu se Svarog v českém folkloru dnes už neobjevuje.

¹²⁴ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 139

¹²⁵ SVOBODA, Jiří. Slovanští bohové. *Pagania.cz* [online].

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 21.

¹²⁸ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 140.

¹²⁹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 83.

¹³⁰ Tamtéž, s. 81.

¹³¹ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 213.

2. 4. 1 SVAROŽIC

Zařazení

Svarožicův původ není zcela jasný. Pro své jméno, jež je odvozeno od Svaroga, bývá považován za Svarogova syna, či Svaroga samého, a tudíž se i Svarožicova moc pojí se světlem, konkrétně s ohněm. Jednalo by se tak o světloboha.¹³²

Funkce a vlastnosti

Světlobohové spjatí s ohněm byli zároveň bohy válečnými, neboť právě oheň dokázal zastrašovat nepřátele. Svarožic byl lidmi uctíván jako samotný oheň – dokázal poskytnout oheň a teplo, mohl však také ničit.¹³³

Jako válečný bůh byl často zobrazován ve zbroji a u jeho chrámu stával věštící kůň,¹³⁴ což ho opět spojuje se světlobohy.

Atributy a zvyklosti

Za setmění byl ve Svarožicově jménu uctíván oheň a chváleno světlo formulí *budiž pochváleno světlo*. Tato úcta zůstala i v pokřesťanštěné podobě, na Velikonoce křesťané uctívají svíci, jež symbolizuje zmrtvýchvstání Krista a jeho vítězství nad smrtí, tím způsobem, že ji kněz nese průvodem v zhasnutém kostele a vzývá věřící slovy *světlo Kristovo*, načež věřící odpovídají *chvála tobě, Pane!* Kristus je uctíván jako světlo, které přišlo na svět a porazilo temnotu a smrt – *Já jsem světlo světa. Kdo mě následuje, nebude už chodit v temnotě, ale bude mít světlo života.*¹³⁵

Oheň byl navíc uctíván do takové míry, že se v příbytcích uchovával stálý plamen, který si každý, kdo se stěhoval, odnášel s sebou.¹³⁶

Zajímavosti

Svarožic byl nejvíce uctíván východními a západními Slovany, neboť právě zde jeho válečnický význam převyšoval obecný charakter světloboha.¹³⁷ Bývá proto někdy zaměňován za ratarského¹³⁸ Radegasta kvůli podobným vlastnostem a válečnickým schopnostem.¹³⁹

¹³² GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 139.

¹³³ Tamtéž, s. 143–144.

¹³⁴ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 214.

¹³⁵ Jan, 8:12.

¹³⁶ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 139–144.

¹³⁷ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 213–214.

¹³⁸ Pozn. Rataři byli součástí jednoho z kmenů Polabských Slovanů, tzv. Obodrité či Bodrci, kteří osídlili oblast nynějšího Meklenburska při pobřeží Baltského moře.

¹³⁹ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 213–214.

Oheň býval velmi často personifikován do různých podob, z nichž jedna je rarog – *Ra* se pojí se svítáním a *rog* je již zmíněné označení pro slunce. Údajně se tedy jednalo o ptáka lovícího za svítání.¹⁴⁰ Český jméno znělo rarok, proto lze uvažovat také o spojitosti s českým Rarohem či Rarachem, který představuje malého démona v podobě ptáka či draka s tělem, jež tvoří plameny, před jehož větrnou smrští se lidé často chránili sklopenými hlavami a zaříkadly.¹⁴¹

Podle B. A. Rybakova, ruského historika, by Svarožic mohl být synem Dažboga, neboť pozemský oheň, jenž je v rukách Svarožice, je darem nebeského ohně, jemuž vládne Dažbog. Svarožic by tak byl Svarogovým vnukem.¹⁴²

Ohlasy v českém folkloru

Podobně jako v případě Svaroga se jedná o jednoho z nejstarších slovanských bohů, k němuž se nedochovalo mnoho informací. Z toho důvodu se Svarog v českém folkloru dnes už neobjevuje. Lze si však povšimnout uctívání ohně zejména v již zmíněné křesťanské tradici.

2. 4. 1. 1 RADEGAST

Zařazení

Radegast, nebo také Radhost, byl nejvíce uctíván u Polabských Slovanů, proto lze i o samotném názvu Ratarů uvažovat v souvislosti s Radegastem, původně by tedy šlo o Radary, kde je patrný kmen *dar* – dárci.¹⁴³ Vlastnost darování by poté řadila Radegasta mezi světlobohy.

Funkce a vlastnosti

Radegast byl prostředníkem mezi Perunem a lidmi, pečoval o lidi a chránil pohostinství, a s ním také dostatek.¹⁴⁴ V oblasti Rujány byl uctíván zejm. pro své válečnické schopnosti, zřejmě proto někteří badatelé spatřují podobnost se Svantovítem.¹⁴⁵

Atributy a zvyklosti

Na území Ratarů stával chrám strážný stráží, kam putovali poutníci s nejrůznějšími oběťmi. Nacházely se tu vlajky, s nimiž v dobách bojů vyrážela vojska do bojů,¹⁴⁶ a právě pro tento

¹⁴⁰ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 82.

¹⁴¹ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 144–145.

¹⁴² Svarožic. *Rodná víra: nejstarší české společenství slovanského pohanství* [online].

¹⁴³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 140.

¹⁴⁴ ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 7–8.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 8.

¹⁴⁶ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 142–143.

válečnický význam býval bůh vyobrazován jako mladík se zlatým čelem, jenž v ruce třímá štít a sekeru. S Radegastem se pojí také věšticí funkce, kdy se pod drn zahrabávaly jakési losy, podle nichž se usuzovalo o mínění podzemních božstev.¹⁴⁷

Mezi nálezy z ratarského chrámu byl Radegast vyobrazen také s rohy jako okrasnou částí hlavy – právě roh by mohl být dalším pojítkem k tomu, proč bývá bůh ztotožňován se Svantovítem, jehož socha na Rujáně třímala roh hojnosti.¹⁴⁸

Další dochované památky se odráží v samotných názvech, jako je např. hrad Radogošť' či hora Radhošť' na Moravě, kde stála Radegastova socha až do příchodu Cyrila a Metoděje, pak byla rozbořena a nahrazena křížem. Během slunovratu se tam scházeli lidé z okolních krajin k hodování a k zapalování ohňů.¹⁴⁹

Zajímavosti

Radegast mívával podobu člověka, někdy se lví hlavou, odkud pochází i jeho druhé jméno **Lvarasic**.¹⁵⁰

Ohlasy v českém folkloru

Radgost bylo obvyklé slovanské jméno ve významu toho, kdo rád přijímá hosty, což odpovídá také českému mýtickému knížeti Hostivítovi, o němž se jen krátce zmiňuje Kosmas.

Lze proto spatřovat spojitost také s polskou pověstí o knížeti Piastunovi a Popelovi. Podle ní je navštívili dva pocestní, které Popel odmítl, ale Piastun je vřele přijal. Tito pocestní však byli bohové. A tak byl Popel potrestán, zatímco Piastun byl odměněn.¹⁵¹

*To vedlo některé k tomu, že považovali ratarského Radhosta za idol jakéhosi zbožštělého historického ratarského knížete... jednalo se o idol knížete-prapředka, mýtického zakladatele knížecího rodu, jako byl např. v Čechách Přemysl Oráč.*¹⁵²

Dodnes na Moravě kolují také příběhy o rožnovských božcích, kteří stejně jako Radegast znají na všechno odpovědi, a o ukrytém pokladu pod Radhoštěm.¹⁵³

¹⁴⁷ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 189.

¹⁴⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 154.

¹⁴⁹ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 140–147.

¹⁵⁰ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 142–143.

¹⁵¹ Radhost: *Rodní víra: nejstarší české společenství slovanského pohanství* [online].

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 147.

Na hoře Radhošť kdysi stála modla Radegasta. Ta však byla nahrazena křížem s příchodem věrozvěstů Cyrila a Metoděje. O jejich putování a o celém procesu zničení modly a vztyčení kříže vypráví Radhošťská legenda.¹⁵⁴ Dnes na tom místě stojí kaplička zasvěcená Cyrilovi a Metodějovi.

2. 5 DAŽBOG

Zařazení

Jedním z nejznámějších světlobohů, uctívaných zejména východními a jižními Slovany, je také Dažbog, zvaný též Dažd'bog. Samotné *dážd'* je ruským a srbským označením pro déšť. Dažd'bog v sobě tedy nese spojení slunce a deště.¹⁵⁵

Funkce a vlastnosti

Dažbog podobně jako jeho otec Svarog sdílí vlastnosti světlobohů, je to tedy bůh dárce a bůh spjatý se sluncem.¹⁵⁶ Jako Perun vládl na nebi, Dažbog vládl na zemi, a jakožto bůh slunce ochraňoval úrodu, zajišťoval její vláhu a obdarovával lidi bohatstvím úrody i životem.¹⁵⁷

Atributy a zvyklosti

Ke světlobohům řadí Dažboga také jeho atributy, zejména zlatý vůz a bílý kuň.¹⁵⁸

Spojení vody a slunce je zřejmé též v samotném úkazu duhy, který byl považován za Dažbogovo božské znamení.¹⁵⁹

Zajímavosti

V lidových představách je duha vnímána jako pásek či stolice Boží, nebo jako most, po kterém putují duše zemřelých. V Čechách se na duhu proto nesmělo ukazovat a označovala se jako duha Boží. Toto označení zůstalo dodnes živé v Rusku ve výrazu *božija duga*. Obecně se věřilo, že darovaná voda musí být navrácena nebesům, a proto existovala duha, aby ji nabírala z jezer a dodávala ji mračnům.¹⁶⁰

Dodnes je také uchovávána představa pokladu na konci duhy.¹⁶¹

¹⁵⁴ Radhošťská legenda. *Maticе radhošťská* [online].

¹⁵⁵ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 69.

¹⁵⁶ SVOBODA, J. *Slovanští bohové*. Pagania.cz [online].

¹⁵⁷ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 64–65

¹⁵⁸ SVOBODA, J. *Slovanští bohové*. Pagania.cz [online].

¹⁵⁹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 69.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 69.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 69.

V Bulharsku se věřilo, že ten, kdo jej najde, zjistí také budoucnost a splní se mu přání.¹⁶²

Ohlasy v českém folkloru

S duhou se pojí mnoho pranostik. Jedna z nich praví, že *pije-li duha vodu, potom dlouho prší*. Zde se odráží nejen lidová představa o duze, která se napájí z jezer, aby mohlo znovu pršet, ale také původ rčení, že *někdo pije jako duha*.

Mezi další pranostiky patří např. *když má duha vedle sebe ještě jednu vedlejší, pořádně zaprší*, nebo *objevili-se duha při jasném povětří, bude pršet*. Úkaz duhy se tedy většinou pojí s deštěm, jenž měl následovat.

2. 5. 1 CHORS

Zařazení

U východních Slovanů se v ruských textech objevuje slunce označované jako Chors, neboť se jedná o slunečního boha podobného významu jako Dažbog, s nímž je ztotožňován.¹⁶³ Podle J. Růžičky se jedná o jednoho z nejstarších bohů, o němž se zachovalo už jen pár zapsaných nejasných památek.¹⁶⁴

Funkce a vlastnosti

V souvislosti s Chorsovým jménem lze uvažovat o ruském *choroši* ve významu dobrý a o bulharském *chorišti*, které označovalo kruhové místo, na němž tančily Víly. Jelikož sluneční bohové se řadí k dobrým, prospěšným a symbolika kruhu se řadí ke slunci, nelze o jeho zařazení ke světlobohům pochybovat.¹⁶⁵

Atributy a zvyklosti

Orientální výraz *khuros*, jež se shoduje se jménem Chors, označuje kohouta, který je symbolem slunce. Kohout je tak jako sluneční symbol atributem také Chorse. Podobnost jména je patrná i s jihoslovanským označením ohně *kres*, z čehož pochází kořen pro *krásný*, což dříve označovalo pouze červenou barvu – barva slunce a ohně.¹⁶⁶

¹⁶² RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 69.

¹⁶³ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 82.

¹⁶⁴ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 121–122.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 121.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 121.

Zajímavosti

Kvůli některým pohádkám bývá Chors někdy považován za bohyni měsíce, avšak lze se spíše domnívat, že Chors mohl být bohem slunce mrtvých, tedy měsíce, což ho stále řadí mezi světlobohy.¹⁶⁷

Ohlasy v českém folkloru

O Chosrovi se nedochovalo příliš mnoho jasných památek, neobjevuje se tedy ani v příslovích.

2. 6 JARIL

Zařazení

Jaril, či Jarilo a Jura, byl bohem jara, a proto se řadí mezi světlobohy.¹⁶⁸

Funkce a vlastnosti

Jaril otevíral zemi jaru a teple, probouzel přírodu, odemykal nebe a vypouštěl rosu. Jaro bylo pro Slované významným obdobím, neboť zimní božstva předávala vládu božstvům jarním. Byla to doba radosti, protože zima s sebou odnášela bídu, hlad a smrt, a bůh, který tuto bídu zaháněl, byl právě Jaril. Lze si tedy všimnout výrazné podobnosti s křesťanským svatým Jiřím.¹⁶⁹

Atributy a zvyklosti

Jaril vypadal v představách zejména pobaltských Slovanů jako pastýř, dárce nebo bojovník a mezi jeho atributy patřily klíče, úroda a bílý kůň.¹⁷⁰

Slované ve Štýrsku zdobili své mladíky květinami a symbolického protivníka odívali slámou. Byl to symbol boje slunečního boha s temnými mračny. V Bělorusku boha také ctili v podobě mladíka na bílém koni s květy ve vlasech, který kam šlápl, tam se dařilo obilí.¹⁷¹

Zajímavosti

Kvůli symbolice boje bývá Jaril někdy považován za podobu Peruna.¹⁷²

¹⁶⁷ Bohyně Chors neexistuje. In: *Rodná víra: nejstarší české společenství slovanského pohanství* [online].

¹⁶⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 187.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 188.

¹⁷⁰ Svatý Jiří a slovanská mytologie. In: *Rodná víra: nejstarší české společenství slovanského pohanství* [online].

¹⁷¹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 187–188.

¹⁷² ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 6.

Lze se domnívat, že kult sv. Jiří vznikl vzájemným působením pohanského zvyku a nové křesťanské tradice,¹⁷³ což se nejvýrazněji odráží právě v motivu boje. Drak, který představoval původně temná mračna, symbolizoval boj slunce a temnoty. Slunce právě po zimě sílilo a vítězilo. Jiří boj vyhrál na svém koni, což je další symbol světlobohů, a pomocí meče, který ve slovanské víře představuje sluneční paprsek.¹⁷⁴

Ohlasy v českém folkloru

Dnes je symbolické předávání klíče zasazením petrklíče do země součástí slavností vynášení Morany (zimy, smrti) a stále se uplatňuje pečení beránků, již jsou atributy pastýřů.

Během zasazování petrklíče se zpívá: *Smrtná neděla, kdes klíče dala? Dala jsem je, dala Květné neděli. Květná neděla, kdes klíče dala? Dala jsem je, dala Květným pondělkům. Květný pondělku, kdes klíče poděl? Poděl jsem je, poděl Zeleným čtvrtkům. Zelený čtvrtku, kdes klíče poděl? Poděl jsem je, poděl svatému Jiří. Svatý Jiří vstal, zemi odmykal, aby rostla tráva, tráva zelená, a z ní vykvetla bílá lehuja, hej nám, hej, bílá lehuja.*

Dodnes je stále živá pranostika, že *na svatého Jiří vylézají hadi a štíři*. Aktuální je také pranostika, jež zní *jak mráz uvidí Juru, opustí každou d'uru*, v níž se skrývá jméno, kterým byl Jaril označován – Jura.

2. 6. 1 VESNA

Zařazení

Jaril býval často nazýván také Vesníkem, odtud pochází jméno jeho ženského protějšku, který vládl v létě, a to bohyň Vesny, jež se tak právem řadí mezi světlobohy.¹⁷⁵

Funkce a vlastnosti

Vesna byla paní léta, starala se o zelené louky a kvítí, nazývala se také Velkonočkou, která se občas zjevovala jako dívka myjící se u studánky.¹⁷⁶

Atributy a zvyklosti

S roztátým sněhem se dívky lehce oděné a bosé vydávaly za zpěvu vesnicí, přičemž říkávaly, že jdou Vesně naproti. Na konci vesnice se poté radovaly a oznamovaly její příchod.¹⁷⁷

¹⁷³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 187–188.

¹⁷⁴ Svatý Jiří a slovanská mytologie. In: *Rodná víra: nejstarší české společenství slovanského pohanství* [online].

¹⁷⁵ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 262.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 190–191.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 190.

V Polsku ji na zelený čtvrtek lidé vítali před východem slunce, neboť očekávali první déšť.¹⁷⁸

V lidových zpěvech se Vesna objevuje jako dívka myjící se u studánky a vstupuje s lidmi do dialogu. Lidé se ptají, kde byla tak dlouho, a ona odpovídá, že si u studánky myla nohy a ruce. Motiv očištění vodou, zejména na jaře, byl pro Slováky proto velmi významný.¹⁷⁹ Omývání vodou, obléváčka, či polsky dyngus, se uplatňovalo zejména na Velikonoční pondělí, kdy dodnes zůstal na Slovensku zvyk, při němž koledníci polévají dívky a ženy vodou. Omýval se také dobytek.¹⁸⁰

Dodnes zůstala tradice pomlázková, označovaná též jako dynovačka. Splétání proutků jednak svým praskáním připomínalo bouřku, za druhé se jím vyháněli zlí duchové a zima. Zvykem však zůstalo to, že se jím vyšlehávaly dívky.¹⁸¹ Chosení na pomlázku bylo podobné jako chodit na koledu, hosté obdrželi dar, obvykle červené vajíčko.¹⁸² Jarním svátkům se proto přezdívalo též červené, neboť lidé obarvovali vařená vejce na červenou a červená byla stejně jako bílá barvou slunce a ohně. Co bylo červené, bylo tudíž také krásné – odtud vychází pojem kraslice.¹⁸³

Samotný akt malování byl významný, nesmělo se při něm ani vzpomínat na mrtvé, aby obdarovanému vejce nepřineslo smrt. Vejce samotné v sobě ukrývalo význam znovuzrozené přírody, nový život.¹⁸⁴

Zachovalo se také pečení mazanců.¹⁸⁵ Typickou velikonoční obětí byl beránek, jehož zabíjení se konalo na den sv. Jiří.¹⁸⁶

Zajímavosti

Podle V. Rozuma byla ctěna také pod jménem Lada, jednalo by se tak o mladou podobu Zlaté báby.¹⁸⁷

Na konci svého panování byla Vesna utopena za vesnicí mimo obydlí.¹⁸⁸ Právě toto topení by mohlo podporovat teorii, že Vesna je podobou Zlaté báby podobně jako Morana Báby zimní, neboť i Morana bývala po své vládě topena.

¹⁷⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 190.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 190–191.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 262.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 262.

¹⁸² Tamtéž, s. 266.

¹⁸³ Tamtéž, 258.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 260.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 266.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 268.

¹⁸⁷ ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 10–11

¹⁸⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 190–191.

Ohlasy v českém folkloru

Dodnes se při vynášení zimy oslovuje léto jako Velkonočka a odkazuje se na očistné omývání pozimě. Zpívá se: *Velkonočko, Velkonočko, kdes tak dlouho byla? U studánky, u rubánky, ruce, nohy myla, šátečkem, listečkem jsem se utírala. Smrt jsme vám odnesli, nové léto přinesli.*¹⁸⁹

Existuje mnoho variant, v jedné se však dokonce objevuje samotný hromovládce – *U studánky, u studánky, ruce, nohy mylo. Fiala, růže kvěsti nemůže, až jí Perun pomůže. Smrt nesem ze vsi, léto nesem do vsi, vítej léto líbezné, obilíčko zelené.*

2. 7 LADA

Zařazení

Lada je bohyně slunce, byla tudíž přítomna důležitých slunečních cyklů – léta a zimy.¹⁹⁰ Ladiným protějškem byl Ladon.

Funkce a vlastnosti

V srbochorvatské písni bývá Lada spjatá s žádostmi o déšť.¹⁹¹

V lidových písních je slunce opěvováno jako sama Lada, jejíž jméno se ukrývá ve slově koleda, jež současné slovníky definují jako vánoční píseň zpívanou po domech. Staroslované však zpívali koledy také v létě, neboť koleda označovala vtělení Lady, tedy slunce. Zatímco v zimě se věřilo, že se její moc znovuobnovuje, v létě byla její moc nejsilnější, protože i sluneční světlo trvalo nejdéle. Obecně tedy lze říci, že se jedná o zpodobnění letního i zimního slunce s primární vlastností obdarovávat.¹⁹²

Atributy a zvyklosti

V původním Ladině chrámu v Brně byla Lada údajně vyobrazena se třemi nahými dívkami, které si mezi sebou podávají jablko.¹⁹³

Právě toto zpodobnění by mohlo nasvědčovat tomu, že se opravdu jednalo o podobu Báby, neboť jiná z jejích podob, Živa, mívala na vyobrazeních též jablko, případně hrozen.¹⁹⁴

¹⁸⁹ *Smrtná neděla – básničky*. Slavikovice [online].

¹⁹⁰ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 250.

¹⁹¹ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 121.

¹⁹² RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 248.

¹⁹³ ERBEN, K. J. *Slovanské bájesloví*. s. 216.

¹⁹⁴ ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 10.

Cykly slunce, jeho obnovování a vítězství se slavilo opěvováním a obcházením domů, které podle příkladu štědrosti Lady poskytovaly koledníkům pohoštění.¹⁹⁵

V Dalmacii tak např. po celých osm dní nechávali dům otevřený, aby se mohl kdokoli ohřát a nasytit. V rodinách byly také stanoveny role, aby se někdo o hosty staral a aby se další staral o oheň v krbu.¹⁹⁶

Zvyklosti spjaté se zimním slunovratem

Pro zimní svátky bylo charakteristické, že si lidé vyzdobili svá obydlí ratolestmi a scházeli se u bohaté večeře, během které nezapomínali prostřít ani pro své zemřelé či pro mráz, čímž chtěli zabránit zamrznutí úrody. Jídelní stůl se proto nesměl do svítání sklidit. Zvykem bylo také pečení vánočky, v Srbsku česnice v podobě kruhového chleba, do nějž se zapekl peníz – kdo jej odhalil, měl mít štěstí. Při zapáleném ohni se hlava rodiny modlila za mír a klid v rodině.¹⁹⁷

Další den nastalo veselí, lidé se strojili do masek a navštěvovali se. Přestrojování mělo symbolický význam odkazující k nově se rodícímu slunci, které opět nabude síly. Tím bylo zároveň znázorněno i předávání vlády mezi jednotlivými bohy, v tomto případě tedy bohy vládnoucími v zimě a na jaře.¹⁹⁸

Během tohoto času lidé obětovali slunci obilí a vavřín, jimiž zdobili obydlí, větru smetenou mouku a zemi přinášeli jídla, zejména se do ní zakopávaly rybí kosti. Když se zakopaly pod strom, měl nést ovoce.¹⁹⁹

Štědrý večer byl významným střetem minulosti a budoucnosti, lidé se proto obraceli k věštám – a tedy ke světlobohům, jejichž schopností byla vševědoucnost. Jedním ze zvyků bylo vhození vánočky, ořechu či jablka do vody s vyřčenou otázkou. Odpověď se jim měla dostat ze směru, ze kterého se ozval nějaký hluk. Do vody se též lilo roztavené olovo, jehož podoba měla napovědět o budoucnosti. V Čechách dívky také věštily u krbového ohně – pakliže ještě dohořival, znamenalo to, že bude hořet dál. Pokud zaslechly hudbu, předpovídalo to jejich svatbu. Jestliže ale zaslechly hlas při modlitbě, oznamovalo to smrt.²⁰⁰

Některé další věštby se dochovaly dodnes, např. rozkrojení jablka a vysuzování délky života podle hvězdy čtyřpaprskové, či více paprskové, a házení střevíce, jehož špička ukazovala, zda dotyčný

¹⁹⁵ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 248.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 250.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 235–238

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 239–240.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 240.

²⁰⁰ Tamtéž, 240–242.

opustí dům. Již v pohanských dobách bylo zvykem zdobit strom, jenž zastupoval strom rajský, božský. Tradice s jeho rozsvěcením vznikla později na území Polska.²⁰¹

Lidé také věřili, že o půlnoci se otevírá nebe, kde lze spatřit nadpřirozené bytosti, a že se otevírá země s poklady.²⁰² S vládou noci se ale obávali též zlých duchů, kteří podle pověstí nejvíce sílili. A právě s tím souvisí zvyk křtění vodou, který se mírně modifikován uchoval i v křesťanství. Dříve se konaly průvody k zamrzlé řece, kde se vyřezal otvor a lidé se na znamení očisty umývali. Tyto průvody se dodnes zachovaly v pravoslavné církvi.²⁰³

Zvyklosti spjaté s letním slunovratem

Za letního slunovratu byla v Čechách až do svítání oslavována Lada a dívky jako tzv. ladařice obcházely stavení a přály lidem štěstí. Lada byla často spojována se svatebními obřady a s mileneckým oslovováním. V Čechách se panny oslovovaly jako lady a v Bulharsku se tak opěvovaly nevěsty při svatebním průvodu.²⁰⁴

Jeden ze zvyků, který křesťanství později zakázalo, se praktikoval v době letnic na tzv. královu neděli. Mladík oděný za krále a dívka oděná za královnu se společně odebrali k řece, kde je lidé symbolicky odsoudili a svrhli jejich koruny do vody.²⁰⁵ Na Moravě se vybraný chlapec zvolený za krále přestrojil za dívku a vedl průvod od domu k domu s růží v ústech. V každém obydlí žádal dary. Jestliže se setkaly průvody dva, vypukl boj o zjetí krále, což vyústilo v následné žádosti o výkupné. Někteří původ tohoto zvyku mylně dokládali do doby Jiřího z Poděbrad, před nímž údajně utíkal uherský král Matyáš Krovín v dívčím přestrojení s růží v ústech. Tento zvyk se dodnes uchoval jako jízda králů na Slovácku a na Hané a je od roku 2011 zapsán do památek UNESCO na seznam Mistrovských děl ústního a nemotného dědictví lidstva.²⁰⁶

Podobně jako na Vánoce lidé i v tento čas chodili na koledu a věřili, že lze zahlédnout plivníky.²⁰⁷ Zvykem byla též pohostinnost, v Čechách měli v chalupě vždy připravenou kaši s medem pro případného hosta.²⁰⁸

²⁰¹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 242–244.

²⁰² Tamtéž, s. 240.

²⁰³ Tamtéž, 251.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 115–117.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 274.

²⁰⁶ *O jízdě králů*. Jízda králů Vlčnov [online].

²⁰⁷ Pozn. Plivník byl domácí duch nejčastěji v podobě draka či zmoklého kuřete, jenž se usazoval v krbu či komíně, a jestliže se o něj domácnost starala a krmila ho, zajišťoval jí blahobyť. V opačném případě škodil.

²⁰⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 273.

Nejvyšší sluneční rozmach slavený v den letního slunovratu byl nazýván Kupalo, Kupajlo. Dívky večer předtím pletly věnce a tančily kolem ohňů. Jedna z dívek se na okamžik stávala Kupajlou a rozdávala dalším kolem tančícím dívkám věnce, které podle toho, zda byly uvadlé, či svěží, věštily o jejich (ne)štěstí v manželství.²⁰⁹

U Bělorusů bývala zvolená dívka oděna pouze květinami.²¹⁰

V Čechách se u svatojánských ohňů také vyhazovala do vzduchu ohnivá košťata odkazující na délku života podle počtu výhozů, při kterém koště svítilo. Během noci se poté sbíraly byliny, protože se věřilo, že mají největší sílu, a hledaly se poklady, k nimž se té noci otvíraly cesty.²¹¹

Letní svátky však zahrnovaly také oslavy přírody, říkalo se jim tudíž svátky zelené. Na Slovensku se označovaly jako Turice, protože slunce mělo největší sílu a bylo připodobňováno k turovi.²¹² Tur²¹³ v podobě býka byl symbolem hrdinských vlastností světlobohů.

Zajímavosti

Na štědrovečerním jihoslovanském stole také nechyběla selátka, jež byla zasvěcena nově zrozenému slunci. Odtud také pochází zvyk, že když se lidé na Štědrý den postí, zahlédnou zlaté prasátko. Zlatým prasátkem lidé nazývali také jakýkoli odraz slunce, např. na zdi. Podobně i dnes se tak označuje např. odraz od hodinek, který na zdi tvoří drobné světelné tvary.²¹⁴

Význam Lady byl pravděpodobně rozšířen až ve středověku, kdy se objevoval v českých a ruských svatebních písních. Údajně se prvotně jednalo o boha válečného, Ladona, jehož schopnosti jej však stále řadí ke světlobohům.²¹⁵

Ohlasy v českém folkloru

Známé jsou lidové koledy, v nichž se objevuje štědrost a obdarovávání po příkladu Lady, ale ještě se v nich nevyskytuje křesťanská postava malého Ježíška. Jedna taková koleda zní: *Štědrej večer nastal. Štědrej večer nastal, koledy přichystal, koledy přichystal. Paní mámo, vstaňte. Paní mámo, vstaňte, koledu nám dejte, koledu nám dejte. Paní máma vstala. Paní máma vstala, koledu nám dala, koledu nám dala.*

²⁰⁹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 284.

²¹⁰ Tamtéž, s. 284.

²¹¹ Tamtéž, s. 286.

²¹² Tamtéž, s. 273.

²¹³ Pozn. Tur je slovanské označení býka a zpodobnění hrdinských vlastností, které se pojily s vlastnostmi světlobohů. O jeho modlách lze najít zmínky na Ukrajině či na Moravě na Býčí skále. Podle něj se svatodušní svátky nazývaly také turice či turčanky.

²¹⁴ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 236.

²¹⁵ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 121.

Na koledu se chodilo také o Velikonocích, kdy si koledníci žádali zejména vajíčka: *Hody, hody, doprovody, dejte vejce malovaný, nedáte-li malovaný, dejte aspoň bílý, slepička vám snese jiný...* nebo *Já jsem malý koledníček, tetičko, přišel jsem si pro červený vajíčko. Pro vajíčko červený, pro koláč bílý, jsem-li já vám, tetičko, koledníček milý?*

2. 8 MOKOŠ A ŽIVA

Zařazení

Matka země, již znali východní Slované také jako bohyni Mokoš, pro svou péči náleží ke světlobohům.²¹⁶ Členové společenství rodná víra ji dokonce považují za totožnou s polabskou bohyní Živou. Podle V. Rozuma by se tak jednalo o poslední ze základních vtělení nejvyššího boha.²¹⁷

Funkce a vlastnosti

Bohyně Mokoš byla často v doprovodu Víl považována za bohyni vlhké, a tudíž úrodné a plodné půdy, jíž je dárkyní. Lze tedy uvažovat o kořeni *mok* ve spojitosti se slovem mokrý.²¹⁸

Živa, podle Polabanů zvaná též jako Siva, byla bohyně života, a úzce proto souvisela se zemí. Lidé ji vzývali jako svou matku a měli ji ve velké úctě.²¹⁹

Atributy a zvyklosti

Mokoši jakožto pečovatelce o zemi náleží atributy v podobě plodin, dále pak také vřeten, neboť se věřilo, že je také přadlenou lidského osudu.²²⁰

V Rusku tzv. Mokúši navštěvovaly přadleny, a pakliže některá usnula, přičemž vřeten stále vrčelo, říkalo se, že Mokúša přede místo nich.²²¹

Země byla pro Slované velmi významná, často se jí obětovaly zbytky, zejména ze štědrovečerní večeře. Významným slovanským zvykem je také políbení země.²²²

²¹⁶ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 136.

²¹⁷ ROZUM, V. *Slovanské bájesloví*. s. 5.

²¹⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 170–171.

²¹⁹ Tamtéž, s. 168.

²²⁰ Tamtéž, s. 171.

²²¹ Tamtéž, s. 171.

²²² Tamtéž, s. 168–169.

Zajímavosti

Úcta k Zemi je v dnešní době opět velmi aktuální. Každoročně se 22. dubna slaví Den Země, lidé jsou vyzýváni k zodpovědnosti a ohleduplnosti. Žáci a studenti na školách se v rámci environmentální výchovy učí šetrnosti k přírodě. Pořádají se také různé akce, které vybízejí k úklidu zaneřádaných oblastí, recyklaci odpadků a k ochraně přírody.

3 VĚTROBOHOVÉ

Vítr, též označovaný jako dech Boha, byl podle slovanských pověstí bratrem měsíce a slunce. Jeho moc byla nezměrná, vítr dokázal oteplít mráz, ale zároveň zchladit žár. Jednalo se tedy o nejmocnější bohy hned po světlobozích.²²³

Větrná božstva nebyla vyloženě dobrá, či zlá. Spojitost s počasím je však činila božstvy vševědoucími, protože podobně jako slunci, ani větru nic neunikne.²²⁴

V Bulharsku se věřilo, že Vítr jezdí na bílém koni.²²⁵

Obecně se věřilo ve čtyři Větry: jižní, západní, severní a východní. Tito vládci se však mezi sebou často prali a uklidnili se až po bouřce. Jižní Vítr se též označoval jako bílý, protože odnášel zimu, byl zpodobňován jako mladík. Oproti tomu Severní Vítr byl znázorňován jako stařec a nazýval se černý.²²⁶ Lidé se velkých vichrů báli, vysvětlovali si je také jako boj mezi démony/čerty.²²⁷

Vítr však nebyl jen strůjcem neštěstí. Již zmíněný Jižní Vítr odváděl pryč zimu, která představovala smrt.²²⁸ Některé dobré větry byly proto posvátné a přinášely se jim oběti v podobě kaše či mouky.²²⁹

Podle slovanské mytologie se vítr pojil ještě s mrtvými, zejména pak s těmi, kteří zemřeli podivně, např. potracené děti, utonulí či nepokřtění. Tyto duše způsobovaly kvílení.²³⁰ Lidé navíc věřili tomu, že za štědrovečerní noci mohou ve větru spatřit zemřelé.²³¹

Větry, které měly ničivou moc, se nazývaly Chvor, Vichor či Burnyj.²³²

²²³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 160–161.

²²⁴ Tamtéž, s. 161.

²²⁵ Tamtéž, s. 161.

²²⁶ Tamtéž, s. 162.

²²⁷ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 150.

²²⁸ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 162.

²²⁹ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 151.

²³⁰ Tamtéž, s. 151.

²³¹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 163.

²³² Tamtéž, s. 167.

Slovinci pojmenovali ničivý víchř Škratec. Tento víchř byl tak silný, že když jej v slovinské pověsti vyzvala dívka k tanci, vrátila se bez pat.²³³

VĚTROBOHOVÉ	
Oblast působnosti	Počasí, úroda, nemoci, smrt
Vlastnosti	Vševědoucnost, bojovnost, nestálost
Atributy	Kůň bez sedla, čáp, bílá barva, mouka, sůl, krupice

3. 1 STRIBOG

Zařazení

V lidových představách je vítr bratr slunce a úzce souvisí s počasím, je větrobohem, jenž bdí nad všemi světovými stranami.²³⁴

Funkce a vlastnosti

Moravské označení pro vítr zní *stří*, kořen *stri* lze odvodit od indoevropského kořene *ster*, což značí rozdávání či setí. Stribog by byl pak tím, kdo po boku Dažboga rozdělával z jeho bohatství.²³⁵

Bývá východními Slovany považován za personifikaci větru²³⁶, někdy má též podobu koně, kterého nemůže svět udržet na uzdě.²³⁷

Jakožto větrobůh oplývá také vševědoucností, neboť vítr se dostane do každého koutu.²³⁸

Atributy a zvyklosti

Stribog bývá vyobrazován v bílém oděvu s ústy přikovanými k sobě, jak sedí na bílém koni bez sedla, což značí nejen jeho zařazení, ale také nespoutanost.²³⁹ Jeho zásadním znakem je živel větru, který zastupuje, a proto měl k sobě přikovaná ústa, aby nezpůsoboval ničivé větry.

²³³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 167.

²³⁴ Tamtéž, s. 161–162.

²³⁵ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 149.

²³⁶ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 209–210.

²³⁷ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 161.

²³⁸ Tamtéž, s. 161.

²³⁹ SVOBODA, J. Slovanští bohové. *Paganía.cz* [online].

Zajímavosti

Stribogovým ženským protějškem byla Sreća, zvaná též Sreťa či Vstrěća. Srbové ji vnímali jako krásnou dívku pečující o osud svěřeného člověka, ať už v podobě dětských snů, nebo péče o jeho úrodu a stáda.²⁴⁰

Bratrem větru byl mráz, který byl východními Slovy uctíván jako stařec v zapřažení bílých koní, jenž přivádí zimu. Lze z něj tedy odvodit původ vánočního dědy Mráze.²⁴¹

Ohlasy v českém folkloru

Personifikovaný vítr se objevuje v řadě českých pohádek. V pohádce O Slunečnickovi, Měsíčnickovi a Větrníkovi přijíždí Větrník pro svou nevěstu na oblakovém vozu, který je zapřažený za čtyři bujné koně cestující v povětrí. Mluví se o něm jako o někom, komu neunikne žádná stopa, neboť zahlédne do každého kouta.

V pohádce Sedmero krkavců se objevuje jako divoch, který vše trhá, avšak Bohdane, jež vyráží osvobodit své zakleté bratry, pomůže a dopřeje jí odpočinek.

Vítr je známý také z lidových říkanek a pranostik. Mezi lidmi se říkávalo, že *v březnu vítr z břízy fouká*, nebo také *jsou-li oblaka jako měď červená a široce do dálky roztažená, bude větrno*. Také se říkalo, že *když se obloha temně barví nebo kupí-li se oblaky ve způsob věží a skal, předznamenává to příchod větrů*. Malé děti se učí různé básničky, např.:

Foukej, foukej, větříčku,

shoď mi jednu hruštičku.

Shoď mi jednu nebo dvě,

budou sladké obě dvě.

3. 1. 1 VĚTRNICE

Zařazení

V Čechách uctívaná Větrnice byla ženou Větru, právem se tedy řadí mezi větrobohy.²⁴²

²⁴⁰ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 165.

²⁴¹ VÁŇA, Z. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 118.

²⁴² Tamtéž, s. 118.

Funkce a vlastnosti

Slované si bohyni představovali jako bílou paní s rozpuštěnými vlasy, jež kvílí a skučí jako vítr v komínech, v křoví a na hrobech. Pod její ochranu spadala úroda, neboť právě vítr měl moc ji ničit.²⁴³

Atributy a zvyklosti

Na Slovensku jí říkali Runa, obětovali jí za okno mouku a krupici²⁴⁴ a ke komínu jí pokládali jablka a ořechy.²⁴⁵

V Haliči jí považovali za Rusalku obývající velké řeky, s vodou jí pojila souvislost s bouřemi.

Zajímavosti

Pojmenování Runa souvisí s Ránou, podle čehož se západní Polabané nazývají Ránové. Runa představovala Větrnici zlou, která rozsávala neštěstí a nemoci, odtud tedy pochází pojem morová rána. Souvisela ale také s poklady, říkalo se, že čeho se dotkla, to se pozlatilo. S tímto kořenem se však také pojí slovo *roniti* ve smyslu plakat, a *rominjati* ve smyslu pršet, čímž se odkazuje i na její spojitost s vodou. S Ránou poté souvisí též bohyně smrti Morana. *Mo* se používalo ve smyslu velký, tedy Velká Rána.²⁴⁶ Se smrtí je větrné božstvo úzce provázáno. Lužičtí Srbové věřili také v Božu Lošé, dívku v bílém, která svým zjevením a tesklivým zpěvem věštila neštěstí a pohromy. Ten, koho se dotkla, zemřel, proto se jí přezdívalo Smrtnice.²⁴⁷

Zlý vítr byl v představách východních a západních Slovanů připodobňován k ošklivé rozcuchané stařeně, babě Jaze.²⁴⁸ Souvislost s Moranou a babou Jagou by opět nasvědčovalo myšlence, že se jedná o jednu z podob Báby.

4 BOHOVÉ SPOJENÍ SE SMRTÍ A POSMRTNÝ ŽIVOT

Smrt si Slované představovali jako ženu, jež v ruce třímá kosu, meč či ratolest, jejíž dotek člověka navždy uspí. Věřili, že žije v podzemí a hlídá plamínky svíček, které symbolizovaly délku lidských životů. Nazývali ji proto smrtnice, morová žena a zimnice podle nemocí, které v sobě zosobňovala.²⁴⁹

²⁴³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 164.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 167.

²⁴⁵ VÁŇA, Z. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 118.

²⁴⁶ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 166.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 167.

²⁴⁸ VÁŇA, Z. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 118.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 135.

Pro Slovary byla velmi důležitá duše, kmenem pojící se též s duchem a dechem, jejíž existence byla nesmrtelná. Slované věřili, že se po smrti těla odebírá do říše zemřelých.²⁵⁰ Nechávali jí proto otevřená okna, aby mohla volně proletět, často také v podobě holubice, obláčku či motýla.²⁵¹ Podoba duše se odvíjela podle povahy člověka, dobrá duše se měnila např. v bílou a čistou holubici, zatímco duše nespravedlivá v černou vránu. V ptačí podobě navíc sestupovaly duše dětí do lůna svých matek,²⁵² neboť i dnes se říká, že dítě přinesl čáp nebo vrána.

Pozůstalí nechávali zapálenou svíci a stlali zemřelému postel, protože věřili, že duše zemřelého s rodinou ještě nějaký čas pobývá a účastní se všech rodinných událostí. Poté putuje do říše mrtvých, označované jako náv či ráj.²⁵³

V lidových představách ráj označoval blažené místo pro zesnulé a udržel se ve stejném významu také v křesťanství.²⁵⁴ Pojem náv (řec. *naus* a lat. *navis*) byl ve významu spojený s lodí, což by označovalo viru v převážení duší na lodích do podsvětí...²⁵⁵ Spolu s lodí tedy existovala také představa převozníka.

Antický převozník Cháron měl podobu starce či okřídleného démona nebo smrtky s kosou a převážel zesnulé do podsvětí po řece Styx. Nezaplatila-li mu však nějaká duše, Cháron ji nechal bloudit na břehu.²⁵⁶

Podobná víra byla rozšířena také mezi Čechy a Slováky, na Ukrajině byl převozníkem didko, dokládají to nalezené mince, tzv. oboly, v ústech či v rukách zemřelých.²⁵⁷

Obměnou převozníka byl most, který musely duše překonat, aby se dostaly do podsvětí. Takovým mostem mohla být již dříve zmíněná duha.²⁵⁸ Dodnes se uchovalo spojení duhový most ve spojitosti např. se zemřelým zvířetem. Tento mazlíček údajně odchází na zelené louky, kde opět omládne a dovádí, dokud nepřijde také jeho páníček, načež spolu s ním přechází duhový most.²⁵⁹

S přechodem do podsvětí pak souvisel také způsob pochování těla. Nejrychlejším a nejefektivnějším způsobem, jak pomoci duši dostat se do ráje, bylo spalování. Tělo bylo poslední překážkou, kterou musela duše překonat. Zbylý popel se poté uchovával spolu s malými nádobkami, jimž se říkalo slzničky, protože byly plné slz plačících žen, tzv. tužalek.²⁶⁰

²⁵⁰ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 223.

²⁵¹ Tamtéž, 224–225

²⁵² VÁŇA, Z. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 134.

²⁵³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 224–225.

²⁵⁴ VÁŇA, Z. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 135.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 134.

²⁵⁶ Charón – Řecká mytologie. In: *Postavy.cz* [online].

²⁵⁷ VÁŇA, Z. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 135.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 135.

²⁵⁹ Duhový most. In: *PsySOS* [online].

²⁶⁰ VÁŇA, Z. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 137.

Podle znamenitosti pochovaného se pak nasypávala výška mohyly.²⁶¹

Každý slovanský pohřeb byl doprovázen zpěvy, hrami a hostinou. Na zesnulé se vzpomínalo zejména v prvním roce, ale poté též ve výroční den jejich zesnutí. Svých zemřelých si Slované hluboce vážili, což kromě těchto individuálních slavností dokazují také slavnosti hromadně slavené, tzv. dziady, které se slavily v každém ročním období – na jaře na první velikonoční neděli, v létě padesát dní po Velikonocích, kvůli čemuž se svátky nazývaly Letnice²⁶², podzimní dziady, na něž se vyzývali duchové Dědkové²⁶³, a zimní dziady též před koncem masopustu.²⁶⁴ Slavení vždy zahrnovalo přípravu pokrmů, které se následující den rozdaly mezi chudé, rodinná setkání, zpěv a modlitby.²⁶⁵

BOHOVÉ SMRTI	
Oblast působnosti	Nemoc, smrt, péče o putující duše zemřelých
Vlastnosti	Spravedlnost
Atributy	Kosa, ratolest, plamen svíce, loďka, most, duha, vůl, černá barva

4. 1 MORANA

Zařazení

Morana v sobě nese již zmíněný význam Velké Rány, tedy Větrnice, jež rozsávala nemoci a smrt. Ve slovanském folkloru se pojila zejména se zimou, již spolu s ní lidé symbolicky topili²⁶⁶, řadí se proto k božstvům spojeným se smrtí.

²⁶¹ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 225.

²⁶² Pozn. Letnice se označovaly též jako rusadla či rusadelný týden podle Rusalek, jejichž moc byla v této době nejsilnější. Lidé zdobili břehy a stromy a do vod jim vhazovali oběti v podobě pokrmů a oděvů, jimiž se mohly víly odít. Podobné oběti lidé museli podávat i na hroby zemřelých, aby se jim Rusalky nemstily, neboť právě ony se stýkaly s dušemi mrtvých.

²⁶³ Pozn. Slované věřili, že duše zemřelých na sebe mohou brát různou podobu a že pomáhají své rodině s péčí o dům a nosí jim štěstí. Naopak na neštěstí upozorňovaly smutnými vzdechy, které bylo možné zaslechnout. Těmto duším se říkalo Dědek, Dido či Děduška domovoj.

²⁶⁴ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 288.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 226.

²⁶⁶ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 137.

Funkce a vlastnosti

Slované si v Moraně zosobňovali smrt, zimu a bídu, neboť zima znamenala hlad a často vedla ke smrti.²⁶⁷

Atributy a zvyklosti

Moranina vláda končila na jaře, kdy ji Slované symbolicky vynášeli z vesnice v podobě slaměné panenky a topili ji v řece. V lidových písních po ní také vyžadovali klíče od země, které měla předat jaru, později sv. Jiří. Věřilo se, že kdo se od řeky vrátí poslední, během daného roku zemře.²⁶⁸

Její barvou je černá, což odkazuje na její spojitost s podzemím.²⁶⁹

Zajímavosti

Postava Morany se objevuje spíše jen ve folkloru²⁷⁰, s ní spjaté tradice se však praktikují dodnes.

Ohlasy v českém folkloru

S vynášením zimy se pojí řada písní a říkadel, pojí se to se zvykem vítání jara a s postavou sv. Jiří (původně Jarilem).

Svatý Jiří vstává, zemi odmykává, aby tráva rostla, tráva zelená. Travička zelená, růžička červená, fialenka modrá, do věnce vpletená. Všelijaké kvítí, na věnečky vití.

Smrt chodí po vsi, má veliký fousy. Už nemůže choditi, musíme ji nositi. Od města k městu, neseme nevěstu – jestli nám nic nedáte, tak vám ji tu necháme.

Už Morana hoří a zubama škeří. Zhyň, Morano, zhyň, po voděnce plyň...

Plav Morano, plav, všechny cestou zdrav. Jen jim řekni, smrtko bílá, jaks nás tady potrápila. Plav, Morano, plav, za rok se tu stav!

Smrtáka nesem, s velikým nose, do vody ho dáme, pak mu zazpíváme.

Smrt nese ze vsi, nové léto do vsi. Vítej, léto líbezná, obilíčko zelené. Smrt pluje po vodě, nové léto k nám jede: s červenými věnci, s žlutými mazanci.

²⁶⁷ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. s. 193.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 193–194.

²⁶⁹ ERBEN, K. J. *Slovanské bájesloví*. s. 218.

²⁷⁰ PROFANT, M. a PROFANTOVÁ, N. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. s. 137.

5 VÝUKOVÝ MATERIÁL

Následující kapitoly diplomové práce se zabývají tvorbou výukového materiálu, jenž kromě cílů stanovených v RVP ZV obohacuje žáky také o slovanskou mytologii obsaženou v předchozí části práce.

Jednotlivé lekce lze využívat samostatně, ale také v návaznosti, ideálně ve dvouhodinovém vyučování jednou týdně, aby měli žáci řád a aby nebyli přehlcností tématu naopak demotivováni. K jednotlivým pracovním listům jsou také uvedeny alternativy, jak je využít samostatně.

Z hlediska žánrového zařazení je metodika určena zejména 6. a 7. ročníku základních škol.

5. 1 POSTUP

Nejprve byl stanoven cíl – zapojení tématu diplomové práce do hodin českého jazyka. Tvorbě samotných lekcí předcházela analýza vzdělávacích oblastí v RVP ZV a zaznamenání takových míst, jež nabízí možnost zapojení slovanské mytologie, která tam však chybí.

Následovalo shrnutí učiva všech vzdělávacích oblastí pro druhý stupeň, z nichž některé výstupy bylo možné ztotožnit s povahou stanoveného cíle.

Dále byla analýze vystavena také průřezová témata a klíčové kompetence, ze kterých byly vybrány takové dovednosti, schopnosti a postoje, jež žák bude během lekcí rozvíjet, přičemž si bude osvojovat vědomosti o slovanské mytologii a o jejím dodnes uchovaném odkazu.

Vzdělávací oblasti

Vzdělávací oblast **Jazyka a jazykové komunikace** vybavuje žáky k poznávání jazyka a jeho prostřednictvím také své kultury a sebe sama. Žák je veden k pochopení jazyka jako nositele kulturního vývoje národa a jako prostředku, jímž lze kulturu zachycovat, prožívat, ale také tvořit.²⁷¹

Vzdělávací oblast **Člověk a jeho svět** vštěpuje žákům úctu a respekt k přírodě, ke kultuře, ke společensky přijatelnému chování a zejména k lidem, kteří se těmito aspekty odlišují.²⁷²

Dále vzdělávací oblast **Člověk a společnost** rozvíjí zájem o současnost a minulost, odhaluje kořeny společenských jevů, porovnává současné i minulé události a upevňuje sounáležitost k evropské kultuře.²⁷³

²⁷¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online].

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Tamtéž.

Vzdělávací oblast **Umění a kultura** vede k uchopení umění v širších kulturních souvislostech a definuje ho jako způsob poznání a způsob komunikace, přičemž klade důraz na provázanost umění a kultury s lidskou existencí.²⁷⁴

To vše lze vztáhnout na slovanskou mytologii, jež tvoří kořeny naší kultury a jejíž střípky se stále viditelně odráží v životech lidí.

Průřezová témata

Osobnostní a sociální výchova rozvíjí dovednost komunikace, vede ke spolupráci a k uvědomování si různosti lidí, nevylučuje proto zapojení takového vzdělávacího obsahu, na němž lze dovednosti prohlubovat, přičemž lze rozvíjet dětskou kreativitu a s tím i dětské sebevyjádření.²⁷⁵

Výchova demokratického občana rozvíjí argumentaci a přispívá ke zpevnování si hodnot tolerance a odpovědnosti, přičemž klade důraz na respekt odlišností a rozvoj empatie. Bude-li žák znát svou vlastní kulturu a bude-li si vědom její hodnoty, může se lépe vcítit do významnosti kultur odlišných v jejich představitelích.²⁷⁶

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech vede k porozumění v oblasti kulturních a sociálních odlišností mezi národy, zaměřuje se na propojenost kultury a jednání a rozeznává společné kulturní rysy, nebo naopak odlišnosti, a pomáhá žákům překonávat stereotypy a předsudky.²⁷⁷

Multikulturní výchova rozvíjí základní znalosti o etnických a kulturních skupinách a o pravidlech soužití s jejich příslušníky, přičemž se zaměřuje na toleranci odlišností a uvědomování si vlastní identity. Učí vnímat odlišnost druhých jako příležitost k obohacení sebe sama.²⁷⁸

Environmentální výchova vede ke vnímání vztahu člověka a prostředí napříč prostorem, lze to ale pojmut také napříč časem, kdy je možné porovnávat hodnotu přírody v lidských životech a proměnlivost lidského přístupu k ní. Žák je dále veden k uvědomování si významu přírody a je pobízen k její ochraně.²⁷⁹

Mediální výchova rozvíjí komunikační schopnosti při veřejném projevu, vede k uvědomělé stylizaci textu a zaměřuje se na podporu využití vlastních žakovských schopností při týmové práci

²⁷⁴ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online].

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Tamtéž.

a zároveň na jeho schopnost přizpůsobit se týmu, což lze rozvíjet právě i prostřednictvím výukových lekcí zaměřených na slovanskou mytologii.²⁸⁰

Klíčové kompetence

Kompetence k učení – Při práci s vytvořeným vzdělávacím obsahem si žák osvojuje strategie učení, učí se vyhledávat a propojovat informace, uvědomuje si souvislosti a smysl učení a utváří si komplexnější pohled na kulturní jev.²⁸¹

Kompetence k řešení problémů – Při práci je žák veden k řešení problémů, kde musí uplatnit své dosavadní zkušenosti, učí se postupy, které může aplikovat i na obdobné situace, a učí se obhajovat svá rozhodnutí.²⁸²

Kompetence komunikativní – Žák během práce procvičuje své vyjadřovací schopnosti, zapojuje se do diskuze a je veden k naslouchání ostatních, dokáže se výstižně vyjádřit ve svém písemném projevu.²⁸³

Kompetence sociální a prosociální – Žák se též učí spolupracovat ve skupině a chápe efektivitu své práce, je veden k oceňování zkušeností druhých a k respektu odlišných pohledů.²⁸⁴

Kompetence občanské – Žák si váží vnitřních hodnot, umí se vcítit do situace a respektuje přesvědčení druhých lidí, je veden k úctě a ochraně národních tradic a kulturního dědictví.²⁸⁵

Kompetence pracovní – Žák se také učí dodržovat vymezená pravidla a plní své povinnosti, adaptuje se na změnu, uvědomuje si nejen efektivnost práce, ale také její dopad na život druhých lidí a přírody.²⁸⁶

Kompetence digitální – Žák vytváří a upravuje digitální obsah dle konkrétního účelu, učí se pracovat s technologií a jejím prostřednictvím vyhledává informace.²⁸⁷

Všechny tyto kompetence jsou zahrnuty v jednotlivých aktivitách v lekcích.

²⁸⁰ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online].*

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Tamtéž.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž.

Poté byly stanoveny konkrétnější cíle se zaměřením na vzdělání žáků druhého stupně a tvorba lekcí, jejichž náplň se dále opírala také o další knihy uvedené ve zdrojích práce.

Klíčovým modelem, který udává lekcím směr, je třífázový model E–U–R, jenž nejvíce *odpovídá reálnému způsobu poznávání v běžném životě*.²⁸⁸ Ve fázi evokace je zjišťována úroveň žákovských vědomostí a aktuálního stavu ve třídě, což pomáhá učitelům uzpůsobit následující fáze a zároveň dochází k aktivizaci žáků a k probuzení jejich zájmu a motivace. Ve fázi uvědomění se žáci vlastní aktivitou odráží od již známého (uchopeného světa) k novým souvislostem. Fáze reflexe poté zpevňuje a rozvíjí původní vědomosti/dovednosti žáků a nabízí jejich aplikaci v reálném světě.²⁸⁹

Mezi klíčové myšlenky, které tvorbu lekcí ovlivnily, patří ta, že češtinu se není možné naučit bez pochopení a pochopení lze dosáhnout jedině identifikací, zvnitřněním a zkušeností – jakmile by se jednalo jen o předávání vědomostí, žák by se nerozvíjel.²⁹⁰ Příjem informací navíc nebývá zpřítomňován, což vede k neschopnosti jejich aplikace na reálný život.²⁹¹ Zapojení slovanské mytologie může žáka nejen pevně zakotvit v národní identitě, ale také mu pomoci zvnitřnit si hodnoty, a tím také svůj postoj k životu.

Výuka českého jazyka stojí na komunikaci, díky níž žáci rozumí světu a přejímají zkušenosti, lze z toho vždy vycházet a učit je přizpůsobovat své vyjadřování konkrétním situacím a rozeznávat komunikační záměr.²⁹² A zde hraje slovanská mytologie opět důležitou roli, neboť je součástí předpoznávání v podobě pozůstalých zvyků a frazémů, do kterého se každý Slovan rodí. Pakliže bude žák veden k uvědomění, že i on je součástí jazykového celku, na němž se sám podílí, může být jeho postoj k výuce českého jazyka opřený o úctu a zájem.

Výukové lekce tvoří též vytvořené texty, neboť žák jejich prostřednictvím může prožít to, jak lidé chápali svět, jak se to liší od jeho chápání, ale také to, v čem je to třeba podobné, a proč se dnes slaví zvyky, jejichž původní význam si zřejmě neuvědomuje. V dnešním světě, kdy je hloubkové čtení upozadováno povrchním přelétáním očí a vytlačováno dějepisnými fakty o autorech a počtu jejich děl, může být navíc chuť ke čtení značně narušená. I to je důvod, proč lekce obsahují čtení a proč se propojují s prožitkem, protože prožitek neznamená, že se žák neučí, ale právě naopak, jeho prostřednictvím si vytváří zkušenost, jež v něm zůstane rezonovat a jež si dokáže zvnitřnit spíše.

²⁸⁸ ŠTĚPÁNÍK, S. a kol. *Školní výpravy do krajin češtiny*. s. 38.

²⁸⁹ Tamtéž, 38.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 14.

²⁹¹ Tamtéž, s. 14–21.

²⁹² Tamtéž, s. 47–51.

Vlastním obsahem literární složky českého jazyka jsou texty, především texty umělecké literatury. Byť mají tyto texty ze své podstaty fikční povahu, dovolují nám chápat svět (a jeho řád), přibližují nás, explicitně či implicitně, (národní) kultuře a tradici, zároveň však poskytují čtenářský, estetický, tedy umělecký zážitek. V rámci čtenářského zážitku nám literatura nabízí emocionální prožitek, vzory, předkládá životní příběhy (epika, drama) nebo situace (lyrika).²⁹³

5. 2 STRUKTURA LEKCÍ

Lekce jsou součástí metodiky, jež nese název Slovánská mytologie v hodinách českého jazyka: metodika pro 2. stupeň ZŠ, která je přítomna také v příloze jako celý soubor.

Metodika obsahuje anotaci, cíl a organizaci konkrétních lekcí. Jednotlivé lekce mají své vlastní anotace k aktivitě, tématu a záměru a obsahují souhrn informací, které je třeba znát k uskutečnění.

Samotný postup lekce je pak členěn podle třífázového modelu E–U–R. Závěr lekcí tvoří poznámky k jednotlivým aktivitám a k alternativnímu samostatnému užití pracovních listů, jež jsou na konci výukové lekce.

²⁹³ HNÍK, O. *Didaktika literatury: výzvy oboru*. s. 11–12.

5. 3 VÝUKOVÁ LEKCE: NA POČÁTKU BYLO...

5. 3. 1 ÚVOD DO LEKCE

Anotace: Během lekce se žáci seznámí se slovanským mýtem o stvoření světa prostřednictvím práce s pracovními listy a formou vlastní tvořivé práce. Záměrem není jen upevnění vědomostí, ale také rozvoj vlastních vyjadřovacích schopností, kreativity a vlastností potřebných pro mezilidské soužití a spolupráci.

Očekávané výstupy podle RVP ZV:

Jazyk a jazyková komunikace: žák

- ČJL-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla,
- ČJL-9-3-01p orientuje se v literárním textu, nachází jeho hlavní myšlenku,
- ČJL-9-1-10 využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů.

Člověk a jeho svět:

- Žák poznává a chápe rozdíly mezi lidmi, je veden k tolerantnímu chování a jednání na základě respektu a společně vytvořených a přijatých nebo obecně uplatňovaných pravidel soužití a k plnění povinností a společných úkolů.

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských souvislostech, multikulturní výchova, mediální výchova

Klíčové kompetence: k. k učení, k. komunikativní, k. sociální a prosociální, k. pracovní, k. digitální

Časové rozvržení: 90 minut

Pomůcky: tabule, pracovní list *Slovanský mýtus o stvoření světa A, B*, psací pomůcky,

mobilní zařízení/pc s připojením k internetu

Didaktické metody: řízený dialog, práce ve dvojicích, práce s textem, samostatná práce

Cíle:

1. Žák pozná mýtus a chápe jeho funkci,
2. žák si osvojuje své učební strategie při práci s textem a rozvíjí své vyjadřovací schopnosti při jeho formulování a při obhajování svých názorů a dojmů,
3. žák dokáže spolupracovat, naslouchá druhým a toleruje odlišné názory a prožitky.

5. 3. 2 PRŮBĚH LEKCE

Fáze evokace

5 minut: Vyučující vyzve žáky k tomu, aby si vzpomněli, co je *mýtus* a jaká je jeho hlavní funkce. Odpovědi zapisuje na tabuli, aby se měli žáci o co opřít.

5 minut: Žáci si zkusí vzpomenout na nejznámější mýty o stvoření světa, mohou pracovat ve dvojicích a při využití technologických zařízení.

5–10 minut: Na závěr vyučující upozorní na odlišnosti, jež se váží s místy vzniku mýtů, a zeptá se, jak je to se Slovany – žáci zkusí uvést příklady slovanských národů a zamyslí se nad tím, jak by mohl slovanský mýtus o stvoření vypadat.

Fáze uvědomění

Žáci obdrží pracovní list *Slovanský mýtus o stvoření světa*, jenž se dělí na část A a část B. Jedná se o obě varianty slovanského mýtu, z nichž každý jeden žák dostane jen jednu možnost.

10 minut: Každý žák si přečte svůj pracovní list, podtrhne si tam pro něj klíčová slova a zaznamená si své dojmy.

15 minut: Každý žák s pracovním listem A k sobě najde žáka s pracovním listem B.

1. Žák s listem A převypráví svými slovy svůj text žákovi s listem B.
2. Žák s listem B převypráví svůj text žákovi s listem A.
3. Společně porovnají:

- a. Své dojmy z četby,
- b. svá zvýrazněná slova,
- c. oba texty.

Žáci hledají společné rysy, odlišnosti, propojují informace z obou textů do souhrnného celku.

Fáze reflexe

5–10 minut: Žáci zkusí pouze slovně naznačit, jak by šly oba mýty prolnout na základě klíčové myšlenky, kterou si vyvodí z podtržených slov. Porovnájí to celé se svými odpověďmi z evokační fáze a společně s vyučujícím vymyslí závěry charakteristické pro mýtus.

20–25 minut: Vyučující zadá žákům, aby přepsali text na pracovním listě z pohledu jedné z možností:

- Zadání pro list A: pohled stvořitele, pohled ďábla, pohled pramoře, na němž se vše odstartovalo,
- Zadání pro list B: pohled stvořitele, pohled jednoho ze stvořených ptáků, pohled rozbitého vejce.

Závěr: Každý žák má šanci krátce se vyjádřit o své práci – seznámí třídu s vybranou postavou a se základní myšlenkou a svými pocity. Texty si poté vyučující vybírá, vhodné by bylo některé přečíst.

5. 3. 3 POZNÁMKY K LEKCI:

1) Při rozdávání pracovních listů je dobré dát list A na jednu polovinu a list B na druhou, neboť žáci, kteří by spolu chtěli pracovat, obvykle sedí vedle sebe, tudíž se mohou naučit spolupracovat i s někým, za kým by sami nepřišli.

2) Důležité je, aby si žáci vzájemně naslouchali a aby měli možnost vyjádřit své emoce a nápady, s čímž souvisí i kvalita zpětné vazby k textům, jež by neměla chybět.

3) U slovanského mýtu by bylo vhodné zdůraznit, proč je důležité znát také slovanskou verzi.

5. 3. 3. 1 ALTERNATIVY K SAMOSTATNÉMU VYUŽITÍ PRACOVNÍCH LISTŮ

S pracovními listy lze:

- procvičovat věty jednoduché a souvětí,

- procvičovat určování mluvnických kategorií sloves a podstatných jmen,
- upevňovat vědomí o (ne)spisovnosti při přepisování textu do nespisovného kódu, např. jak by to vyprávěli kamarádům → žáci sami pojmenují a rozčlení změny, které se při přepisu udály,
- rozvíjet kreativitu a aktivně hledat souvislosti s dosavadním poznáním,
 - žáci přemýšlí nad jednotlivými pojmy z textu bez kontextu, zkusí je vysvětlit a vymyslet k nim příběh, např. pták Sva a Kachna, zlaté vejce, pramoře, semínko země, nebe, podsvětí.
- procvičovat žánry,
 - žáci napíší příběh o stvoření světa v podobě detektivky, komedie aj.

5. 3. 4 PRACOVNÍ LISTY

5. 3. 4. 1 SLOVANSKÝ MÝTUS O STVOŘENÍ SVĚTA A

Slovanský mýtus o stvoření světa

Pracovní list A

1) Pozorně si text přečti a podtrhni si slova, která podle tebe nesou hlavní myšlenku.

Na počátku všeho bylo moře, nejstarší moře ze všech, proto se mu říkalo pramoře. Plula na něm loďka, ve které seděl Bůh. Z mořských pěn se ale zrodil také čert. To on vnukl Bohu, aby stvořil pevninu. Třikrát čert se potopil na dno moře, aby Bohu přinesl semínko země, tajně si však nechal trochu písku pod jazykem. A tak Bůh stvořil pevninu, ale čert pomocí ukrytého písku vytvořil na pevnině neúrodná a nebezpečná místa.

Když Bůh po namáhavé práci usnul, čert se ho pokusil shodit do vody. I když se mu to nepodařilo, Bůh se rozhněval, svrhl čerta do podsvětí a sám vystoupil na nebesa. Tímto svržením Bůh nastolil na světě rovnováhu, neboť on jako dobro bojoval s čertem, který zastupoval zlo. Tak vznikl svět, jak jej známe dnes – nebe, země a podzemí.

2) Zaznamenej si své dojmy, nápady:

3) Na základě práce se spolužákem napiš jednou větou společnou a základní myšlenku slovanského mýtu:

Slovanský mýtus o stvoření světa

Pracovní list B

1) Pozorně si text přečti a podtrhni si slova, která podle tebe nesou hlavní myšlenku.

Na počátku všeho bylo moře, nejstarší moře ze všech, proto se mu říkalo pramoře. Po něm plulo zlaté vejce, ve kterém spal Bůh. Brzy mu ale byla zima, jež ho probudila ze spánku a přiměla Boha, aby zlaté vejce rozbil. Bůh poté stvořil bohyni léta a tepla a další bohy, jimž stanovil pevný řád.

Nakonec stvořil dva ptáky – ptáka Sva, jenž zastupoval dobro a světlo, a Kachnu, která v sobě nesla temnotu a zlo. Tito ptáci mezi sebou neustále bojují, aby na světě zůstala rovnováha.

Poté Bůh spolu s dalšími bohy stvořil člověka. A tak vznikl svět rozdělený na tři říše – nebe, kde se pohybovali bohové, země, na níž žili lidé, a podsvětí.

2) Zaznamenej si své dojmy, nápady:

3) Na základě práce se spolužákem napiš jednou větou společnou a základní myšlenku slovanského mýtu:

5. 4 VÝUKOVÁ LEKCE: BOJOVNÍCI SVĚTLA A DOBRA

5. 4. 1 ÚVOD DO LEKCE

Anotace: Lekce seznamuje žáky s nejmocnějšími bohy slovanské mytologie pomocí přiblížení k moderním hrdinům. Během tohoto procesu žák rozvíjí své tvořivé a argumentační dovednosti.

Očekávané výstupy podle RVP ZV:

Jazyk a jazyková komunikace: žák

- ČJL-9-3-03 formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo,
- ČJL-9-1-07 zapojuje se do diskuse, řídí ji a využívá zásad komunikace a pravidel dialogu,
- ČJL-9-3-04 tvoří vlastní literární text podle svých schopností a na základě osvojených znalostí základů literární teorie.

Člověk a společnost (občanská výchova): žák

- VO-9-1-04 uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích.

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova, mediální výchova

Klíčové kompetence: k. k učení, komunikativní k., k. sociální a prosociální, k. občanské, k. pracovní

Časové rozvržení: 90 minut

Pomůcky: psací pomůcky, papíry, pracovní listy *Bojovníci světla a dobra*

Didaktické metody: řízený dialog, skupinová práce, diskuze, samostatná práce

Cíle:

1. Žák rozumí pojmu světlobůh a dokáže jej propojit s dnešním pojetím hrdinů,
2. žák se vyjadřuje a svá tvrzení opírá o argumenty, přičemž zároveň naslouchá vyjadřování druhých,
3. žák aplikuje své poznatky při psaní charakteristiky v požadované podobě.

5. 4. 2 PRŮBĚH LEKCE***Fáze evokace***

Aktivita započne v kruhu, aby se žáci se svými názory cítili rovnocenně.

10 minut: Žáci vyjmenují knižní nebo filmové postavy, které podle nich stojí na straně zla, a opřou svá tvrzení o své dojmy a postřehy z četby/představení.

5 minut: Poté si zkusí vzpomenout, jaké postavy stály proti nim, mohou přijít také s vlastními nápady.

2 minuty: Vyučující zakončí aktivitu shrnutím, že v každém příběhu je více, či méně přítomný boj dobra a zla a že právě tento boj se podle starých Slovanů odehrává už od stvoření světa.

Fáze uvědomění

35–40 minut: Žáci jsou rozděleni do 4 skupin, z nichž každá pracuje na svém zadání.

- **5 minut – 1. úkol** (společný všem skupinám): Žáci se zamýšlí, jaké by měl mít kladný hrdina vlastnosti.
- **10 minut – úkol** (společný všem skupinám): Žáci při práci s křížovkou odhalují vlastnosti a atributy **světlobohů**, jejichž název jim vyjde následným seskupením zbylých slov.
- **5 + 5 minut:** Žáci uvnitř skupin diskutují, proč byli světlobohové, bojovníci slunce a dobra, těmi nejsilnějšími bohy a proč jsou právě takové vlastnosti důležité. Pokračují diskuzí o tom, jak by světlobůh mohl souviset s uvedeným pojmem (počasí, úroda, ochrana dobytka, pohyb slunce).

Fáze reflexe

15–20 minut: Vyučující uvede žáky do struktury charakteristiky, může demonstrovat příklady na jedné z postav z evokační fáze. Žáci poté napíší charakteristiku světlobohů podle témat, kterými se zabývali ve skupinách.

5–10 minut: Žáci odevzdávají své charakteristiky, vyjadřují se k nim a porovnávají rozdílné působení světlobohů mezi sebou...

10 minut: Žáci si sesednou zase do kruhu. V kruhu po sobě se zamyslí nad tím, jakých vlastností si váží oni sami dnes a kdo by mohl být moderním světlobohem a kdo jeho nepřítelem.

5. 4. 3 POZNÁMKY K LEKCI

- 1) Průběh lekce by byl žádoucí v prostředí, kde je možné uspořádat kruh. Není to nutností, avšak kruh pomáhá více si uvědomovat vztahy mezi spolužáky a naznačuje jejich rovnocennost, což je vhodná příprava na skupinovou práci.
- 2) Diskuzi skupin je třeba sledovat, upozorňovat je na čas a zdůrazňovat, že každý musí říct svůj postřeh.
- 3) Závěrečná reflexe v kruhu by měla symbolicky opět ucelit a završit aktivity, zpřítomnění světlobohů v moderním světě lze nápomoci také možnými úvahami nad tím, jak by jejich stvořený bůh dnes vypadal a jakou by měl schopnost.

5. 4. 3. 1 ALTERNATIVY K SAMOSTATNÉMU VYUŽITÍ PRACOVNÍCH LISTŮ

U pracovních listů lze postupovat také tak, že žáci nejprve zkusí definovat světlobohy bez kontextu a poté je místo charakteristiky zpracují výtvarně či dramaticky po svém v podobě vlastního světloboha.

5. 4. 4 PRACOVNÍ LISTY

5. 4. 4. 1 BOJOVNÍCI SVĚTLA A DOBRA

Bojovníci světla a dobra

1) Vypiš, jaké vlastnosti mají/by měli mít kladní hrdinové?

2) Najdi v křížovce:

a) **vlastnosti:** Vševědoucnost, štědrost, odvaha, spravedlnost

b) **atributy*:** meč, roh, bělavá, červená, plodiny, kůň, čáp, kohout

S	Ě	R	O	H	Š	T	Ě	D	R	O	S	T	B
B	T	M	D	Č	E	R	V	E	N	Á	L	V	Ě
V	Š	E	V	Ě	D	O	U	C	N	O	S	T	L
H	Č	Č	A	O	P	L	O	D	I	N	Y	O	A
V	Á	É	H	K	Ů	Ň	K	O	H	O	U	T	V
S	P	R	A	V	E	D	L	N	O	S	T	O	Á

* atributy jsou zasvěcené předměty a znaky typické pro nějaký objekt, osobu, např. atributem svatého Jiří je klíč, jímž odemykal zemi.

2. c) Ze zbylých písmen vytvoř pojmenování, které vymysleli Slované pro své hrdiny – bojovníky dobra:

3) Ve skupině diskutujte:

- proč byli světlobohové, bojovníci slunce a dobra, těmi nejsilnějšími bohy? A proč jsou právě takové vlastnosti důležité?
- jak by světlobůh mohl souviset s **počasím/úrodou/ochranou dobytka/pohybem slunce?**

5. 5 VÝUKOVÁ LEKCE: SETKÁNÍ SE SLOVANSKÝMI BOHY (BOJOVNÍKY)

5. 5. 1 ÚVOD DO LEKCE

Anotace: Tato lekce seznamuje žáky s jednotlivými slovanskými bohy, kteří bojují za dobro (slunce), nebo zlo (temnota). Lekce je zaměřena na práci ve skupině a na vzájemné předávání poznatků, rozvíjí fantazii a procvičuje práci s textem. Práci se synonymy a antonymy, která je v lekci obsažena, je možné použít jako opakování, ale též jako probírání nové látky.

Očekávané výstupy podle RVP ZV:

Jazyk a jazyková komunikace: žák

- ČJL-9-1-08 využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří otázky a stručné poznámky, výpisky nebo výtah z přečteného textu; samostatně připraví a s oporou o text přednese referát,
- ČJL-9-2-02 rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh,
- ČJL-9-2-04 správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci.

Oblast umění a kultura: žák

- VV-9-1-02 užívá vizuálně obrazná vyjádření k zaznamenávání vizuální zkušenost, i zkušenosti získané ostatními smysly, zaznamenává podněty z představ a fantazie.

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova, mediální výchova

Klíčové kompetence: k. k učení, komunikativní k., k. sociální a prosociální, k. občanské, k. pracovní

Časové rozvržení: 90 minut

Pomůcky: tabule, pracovní listy *Poznej boha A–G*, papíry, pexeso – antonyma

Didaktické metody: řízený rozhovor, hra, skupinová práce, prezentace

Cíle:

1. Žák rozezná antonyma od synonym, přičemž nabývá nových poznatků o světlobozích,
 - 1a) žák dokáže rozdělit slovo stvořené skládáním na dvě základová slova,
2. žák vybírá z textu klíčové myšlenky, doplňuje je o správné tvary slov a dokáže z nich vyprodukovat ucelený a kultivovaný přednes,
3. žák se podílí na práci ve skupině a nese za ni zodpovědnost.

5. 5. 2 PRŮBĚH LEKCE

Fáze evokace

5 minut: Vyučující napíše pod sebe dvojice slov – radost smutek, radost veselost. Zeptá se žáků, čím se dvojice odlišují a nechá je vybavit si, či dojít k charakteristice synonym a antonym.

5–10 minut: Každý z žáků dostane jednu z dvojic pexesa a hledá svou antonymní dvojici.

Fáze uvědomění

20 minut: Žáci jsou rozděleni do 7 skupin podle pořadí, v jakém se našly jednotlivé dvojice při hraní pexesa, a pracují na svém pracovním listu. Ve skupinách je rozdělena práce, každý se podílí na jednom z úkolů 1–4. Informace si mezi sebou žáci předávají a pátý úkol zpracovávají společně.

30 minut: Na základě nových informací skupiny připraví krátký referát pro ostatní spolužáky a zaměří se na dotvoření představy daného boha – zařadí ho mezi světlo/temnobohy, určí jeho schopnost, vzhled a vymyslí, jaký přírodní jev si lidé jeho působností vysvětlovali. K referátu bude patřit též obrázek boha tak, jak si ho představují, a jeho citát/kouzelná formule, jež ho bude vystihovat.

Fáze reflexe

30 minut: Žáci navzájem prezentují své výsledky. Po každé prezentaci je krátká reflexe (k tématu, práci ve skupině i k samotnému přednesu).

Závěr: Žáci porovnají podobnosti světlobůhů, vyučující je nazve jako synonyma dobra a jediného temnoboha mezi nimi jako antonymum.

5. 5. 3 POZNÁMKY K LEKCI

1) Evokační fáze by měla stát na aktivitě dětí, na jejich závěrech a postřezích, pexeso je poté vhodné nejen na aktivizaci, ale také na přípravu skupinové práce. Pexeso (28 slov) je možné využít též na procvičování synonym, antonymní dvojice se po shledání mohou zaměřit na synonyma ke svým slovům. Hotové dvojice by se měly řadit např. vzadu ve třídě, kde se nebudou plést stále pracujícím, a to tak, aby je pak vyučující mohl zařadit do skupin podle pořadí, v jakém skončily.

2) Pakliže nejsou lekce využívány po sobě, je potřeba žáky krátce obeznámit se slovanskými pojmy světlobůh – temnobůh.

3) Závěrečné zamyšlení o funkci boha pomůže žákům zpřítomnit si chápání svých předků. Může to být však jen v rámci nějaké závěrečné diskuze. Podobně i citát, či kouzelná formule, jež bůh používá, nemusí být součástí úkolu, pomáhá však žákům shrnout nové poznatky do krátké věty.

4) Je potřeba hlídat práci ve skupině, z toho důvodu je vhodné, aby si žáci rozdělili úkoly.

5) Před přednesem závěrečného referátu je nutné žáky upozornit, že hodnocen bude také projev, a shrnout, na co se tedy mají zaměřit.

5. 5. 3. 1 ALTERNATIVY K SAMOSTATNÉMU VYUŽITÍ PRACOVNÍCH LISTŮ

Z pracovních listů lze vybrat jen určité úkoly pro práci se synonymy, antonymy a odvozováním a skládáním slov.

5. 5. 4 PRACOVNÍ LISTY

5. 5. 4. 1 PEXESO – ANTONYMA

dlouhý	pozdě
brzy	bezmocný
ostrý	malý
přímý	nikdo
hezký	nuda
ticho	neupřímnost
velký	zlý
mocný	nepřímý
zamčeno	nechutné
všichni	tupý
zábava	odemčeno
chutné	hluk
upřímnost	krátký
dobrosrdečný	ošklivý

Poznej boha

Pracovní list A

1) Přiřaďte správně synonyma a ze zvýrazněných písmen složte jméno jednoho z nejsilnějších slovanských bohů za sebou podle čísla, jež má jeho synonymní dvojice.

1. STAŘENA	LEDOVÝ
2. STAŘEC	BULET
3. STUDENÝ	OBÁVAT SE
4. PLAKAT	DĚDEK
5. STRACHOVAT SE	BÁBA
6. DAREBÁK	GRÁZL

1.

2.

3.

4.

5.

6.

2) Zkuste říct, z jakých dvou slov je jméno složeno a přepište jej tak, jak byste jméno upravili do dnešní podoby:

3) Doplňte ke slovům slova opačného významu (antonyma) a podle jejich počátečních písmen zjistěte, na jaké straně bůh bojoval.

Nahoře × ___ O ___ E, Zbabělost × ___ D ___ ___ A, Chudřas × ___ ___ H ___ Č,
Nerozhodný × ___ Z ___ ___ Ý, Tupý × ___ T ___ Ý

4) Doplňte do textu následující podstatná jména v žádoucím tvaru:

Představitel (7. pád, j. číslo), *hrdina* (7. pád, j. číslo), *síla* (4. pád, j. číslo), *bůh* (3. pád, mn. číslo), *vlastnost* (1. pád, mn. číslo), *říše* (7. pád, mn. číslo), *hlava* (4. pád, mn. číslo), *oděv* (6. pád, j. číslo), *pochodeň* (7. pád, j. číslo)

Tento slovanský bůh byl nejcharakterističtějším _____ bojovníka slunce. Lidé věřili, že on je tím kladným _____, jenž bojuje za dobro, a že svou _____ propůjčuje dalším _____, do kterých se umí vtělit. Jeho barvou byla bílá, jež byla barvou samotného slunce, proto se i kladné lidské _____ označovaly jako bílé, např. bílé děvče jako hodné děvče.

Bůh vládl nad všemi třemi _____ – nebe, země a podsvětí. Jemu zasvěcené sochy měly proto tři _____, podle nichž se mu přezdívalo také Tribog. Lidé si ho představovali jako starce s bílými vlasy v bílém _____ s _____ v ruce.

5) Připravte pro spolužáky referát, ve kterém představíte boha a jeho schopnosti, zařadíte ho mezi světlobohy (bojovníky dobra), nebo temnobohy (bojovníky temnoty), a nakreslíte jeho podobu. Fantazii se meze nekladou, můžete přidávat i své nápady, příběhy a jiné.

a) na závěr zkuste vymyslet, co (jaký přírodní jev) si působením boha lidé vysvětlovali:

b) navrhnete citát, nebo kouzelnou formuli, které by vystihovaly vašeho boha/vaši bohyni:

Poznej boha

Pracovní list B

1) Přiřaďte správně synonyma a ze zvýrazněných písmen složte jméno jednoho z nejsilnějších slovanských bohů za sebou podle čísla, jež má jeho synonymní dvojice.

1. TMAVÝ	BULET
2. STUDENÝ	GRÁZL
3. LETITÝ	OBÁVAT SE
4. BÁBA	ČERNÝ
5. STATEČNOST	LEDOVÝ
6. PLAKAT	STARÝ
7. STRACHOVAT SE	ODVAHA
8. DAREBÁK	STAŘENA

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

2) Zkuste říct, z jakých dvou slov je jméno složeno a přepište jej tak, jak byste jméno upravili do dnešní podoby:

3) Doplňte ke slovům slova opačného významu (antonyma) a podle jejich počátečních písmen zjistěte, na jaké straně bůh bojoval.

Teplo × _____ A, Návist × _____ A, Tupý × _____ Ý

4) Doplňte do textu následující podstatná jména v žádoucím tvaru:

Bojovník (7. pád, j. číslo), *člověk* (1. pád, mn. číslo), *světlobůh* (3. pád, mn. číslo), *škoda* (4. pád, mn. číslo), *barva* (7. pád, j. číslo), *bůh* (2. pád, mn. číslo), *kůň* (6. pád, j. číslo) *nemoci* (4. pád, mn. číslo), *válka* (4. pád, mn. číslo), *ochránce* (7. pád, j. číslo)

Tento slovanský bůh byl nejsilnějším _____ temnoty. _____ věřili, že právě on bojuje proti _____ a působí lidem _____ na polích a rozsévá nespravedlnost a chaos. Jeho _____ byla proto černá.

Bůh se vtěloval do dalších 3 _____, kterým propůjčoval sílu:

Bůh Kašče, který nosil černou kápi a jezdil na černém _____, šířil mezi lidmi _____ a chaos.

Bůh Nij byl pánem nespravedlnosti a rozpoutával _____ a bezpráví.

Bůh Dij byl vládcem a _____ vrahů a zlodějů.

5) Připravte pro spolužáky referát, ve kterém představíte boha a jeho schopnosti, zařadíte ho mezi světlobohy (bojovníky dobra), nebo temnobohy (bojovníky temnoty), a nakreslíte jeho podobu. Fantazii se meze nekladou, můžete přidávat i své nápady, příběhy a jiné.

a) na závěr zkuste vymyslet, co (jaký přírodní jev) si působením boha lidé vysvětlovali:

b) navrhnete citát, nebo kouzelnou formuli, které by vystihovaly vašeho boha/vaši bohyni:

Poznej boha

Pracovní list C

1) Přiřad'te správně synonyma a ze zvýrazněných jmen složte jméno jednoho z nejsilnější slovanských bohů za sebou podle čísla, jež má jeho synonymní dvojice.

1. BULET	STAŘENA
2. STUDENÝ	UTÍKAT
3. LETITÝ	STARÝ
4. ZDRHAT	LEDOVÝ
5. BÁBA	PLAKAT

 1. 2. 3. 4. 5.

2) Jeho jméno souviselo se slovem hrom. Zkuste vymyslet moderní variantu jména pojící se s hromem buď složením více slov, nebo odvozením pomocí předpon a přípon:

Příklad: Hromopán (hrom + pán), Bouřník...

3) Doplňte ke slovům slova opačného významu (antonyma) a podle jejich počátečních písmen zjistěte, na jaké straně bůh bojoval.

Nahoře × ___ O ___ E, Zbabělost × ___ D ___ ___ A, Chud'as × ___ ___ H ___ Č,
 Nerozhodný × ___ Z ___ ___ Ý, Tupý × ___ T ___ ___ Ý

4) Doplňte do textu následující podstatná jména v žádoucím tvaru:

bojovník (2. pád, mn. číslo), *úroda* (4. pád, j. číslo), *bůh* (7. pád, mn. číslo), *člověk* (1. pád, mn. číslo), *duch* (7. pád, mn. číslo), *zmije* (2. pád, mn. číslo), *drak* (2. pád, mn. číslo), *koza* (4. pád, mn. číslo), *stařec* (4. pád, j. číslo), *ruka* (6. pád, j. číslo)

Tento slovanský bůh byl jedním z nejsilnějších _____ a k jeho samotnému jménu se často pojil přívlastek hromovládce, neboť vládl bouří. Staral se o _____, ovlivňoval počasí a panoval i nad ostatními _____. Jeho jméno bylo natolik vážené, že se ho _____ báli vyslovit.

Jako bojovník slunce bojoval s temnotou a zlými _____, kteří lidem škodili. Bleskem si vždy ozářil místo, kde se duchové ukrývali v podobě _____ a _____, a poté je hromem vyhnal. Během bouří lidé dojili _____, neboť věřili, že jejich mléko uchrání obydlí před úderem.

Boha si nejčastěji představovali jako _____ s blesky kolem hlavy a s hromem v _____.

5) Připravte pro spolužáky referát, ve kterém představíte boha a jeho schopnosti, zařadíte ho mezi světlobohy (bojovníky dobra), nebo temnobohy (bojovníky temnoty), a nakreslíte jeho podobu. Fantazii se meze nekladou, můžete přidávat i své nápady, příběhy a jiné.

a) na závěr zkuste vymyslet, co (jaký přírodní jev) si působením boha lidé vysvětlovali:

b) navrhňte citát, nebo kouzelnou formuli, které by vystihovaly vašeho boha/vaši bohyni:

Poznej boha

Pracovní list D

1) Přiřaďte správně synonyma a ze zvýrazněných písmen složte jméno jednoho z nejsilnějších slovanských bohů za sebou podle čísla, jež má jeho synonymní dvojice.

1. OBROVSKÝ	BULET
2. STARÝ	LEDOVÝ
3. STUDENÝ	STAŘENA
4. PLAKAT	LETITÝ
5. BÁBA	VELKÝ

1.

2.

3.

4.

5.

2) Jeho jméno údajně souviselo se slovy vůl a smrt či podsvětí. Zkuste vymyslet moderní variantu jména pojící se s jednou z uvedených (podtržených) možností buď složením více slov, nebo odvozením pomocí předpon a přípon:

Příklad: Podsvětovládce (podsvětí + vládce), Podsvěťáček...

3) Doplňte ke slovům slova opačného významu (antonyma) a podle jejich počátečních písmen zjistěte, na jaké straně bůh bojoval.

Nahoře × ___ O ___ E, Zbabělost × ___ D ___ ___ A, Chud'as × ___ ___ H ___ Č,
Nerozhodný × ___ Z ___ ___ Ý, Tupý × ___ T ___ ___ Ý

4) Doplňte do textu následující podstatná jména v žádoucím tvaru:

jméno (4. pád, j. číslo), *nemoc* (7. pád, j. číslo), *dobytek* (2. pád, mn. číslo), *podsvětí* (6. pád, j. číslo), *člověk* (1. pád, mn. číslo), *vůl* (7. pád, mn. číslo), *duha* (6. pád, j. číslo), *říše* (4. pád, j. číslo), *pole* (6. pád, mn. číslo), *brada* (4. pád, j. číslo)

Tento slovanský bůh byl vedle Peruna jedním z nejmocnějších bohů. Na jeho _____ se často přísahal, a pokud někdo nesplnil slib, bůh jej měl potrestat _____. Ačkoli byl ochráncem úrody a _____, vládl zejména v _____, kde pečoval o zemřelé. _____ se podle Velesova jména loučili s mrtvými tak, že jim *dávali vale* – loučili se s nimi navěky. Také se věřilo, že zemřelé k bohu převáží vůz tažený _____ po _____.

Patřila k němu černá barva, která ho ale neřadí mezi temnobohy, pouze upozorňuje na jeho _____ v podsvětí.

Kromě vola mu byl zasvěcený také černý kůň. Na _____ se mu též nechávalo pár klasů na _____.

5) Připravte pro spolužáky referát, ve kterém představíte boha a jeho schopnosti, zařadíte ho mezi světlobohy (bojovníky dobra), nebo temnobohy (bojovníky temnoty), a nakreslíte jeho podobu. Fantazii se meze nekladou, můžete přidávat i své nápady, příběhy a jiné.

a) na závěr zkuste vymyslet, co (jaký přírodní jev) si působením boha lidé vysvětlovali:

b) navrhnete citát, nebo kouzelnou formuli, které by vystihovaly vašeho boha/vaši bohyni:

Poznej boha

Pracovní list E

1) Přiřad'te správně synonyma a ze zvýrazněných písmen složte jméno jednoho ze slovanských bohů za sebou podle čísla, jež má jeho synonymní dvojice.

1. MALÝ	BÁBA
2. LETITÝ	ODVAHA
3. MLUVIT	GRÁZL
4. STAŘENA	DROBNÝ
5. STATEČNOST	STARÝ
6. DAREBÁK	ŽVANIT

1.

2.

3.

4.

5.

6.

2) Jeho jméno je údajně složeno ze dvou slov – déšť a bůh. Zkuste vymyslet moderní složeninu tohoto jména:

3) Doplňte ke slovům slova opačného významu (antonyma) a podle jejich počátečních písmen zjistěte, na jaké straně bůh bojoval.

Nahoře × ___ O ___ E, Zbabělost × ___ D ___ ___ A, Chudřas × ___ ___ H ___ Č,
Nerozhodný × ___ Z ___ ___ Ý, Tupý × ___ T ___ ___ Ý

4) Doplňte do textu následující podstatná jména v žádoucím tvaru:

úroda (4. pád, j. číslo), *bohatství* (7. pád, j. číslo), *země* (6. pád, j. číslo), *schopnost* (1. pád, mn. číslo), *slunce* (4. pád, j. číslo), *kováře* (2. pád, j. číslo), *ruka* (6. pád, j. číslo), *nepřítel* (4. pád, j. číslo), *teplo* (7. pád, j. číslo), *světlo* (7. pád, j. číslo)

Tento slovanský bůh ochraňoval _____ a obdarovával lidi jejím _____. Panoval zejména na _____ a lidé si jeho přítomnost dokládali také úkazem duhy, neboť duha vzniká spojením slunce a deště a to jsou _____, kterými bůh vládl.

Jeho otcem byl Svarog, jenž vykoval _____ a spolu s hvězdami jej vložil na oblohu. Svarog proto míval podobu _____ a v _____ třímal kleště a kladivo.

Dažbog měl také bratra Svarožice, jenž se objevoval jako oheň – dokázal zastrašit nepřítele a ničit, zároveň ale obdarovával _____ a _____.

5) Připravte pro spolužáky referát, ve kterém představíte boha a jeho schopnosti, zařadíte ho mezi světlobohy (bojovníky dobra), nebo temnobohy (bojovníky temnoty), a nakreslíte jeho podobu. Fantazii se meze nekladou, můžete přidávat i své nápady, příběhy a jiné.

a) na závěr zkuste vymyslet, co (jaký přírodní jev) si působením boha lidé vysvětlovali:

b) navrhňte citát, nebo kouzelnou formuli, které by vystihovaly vašeho boha/vaši bohyni:

Poznej boha

Pracovní list F

1) Přiřaďte správně synonyma a ze zvýrazněných písmen podle čísla synonymní dvojice složte jméno významné slovanské bohyně.

1. SILNÝ	PLAKAT
2. STRACHOVAT SE	SOUŠ
3. BULET	ODVAHA
4. STATEČNOST	OBÁVAT SE
5. PEVNINA	MOCNÝ

1.

2.

3.

4.

5.

2) Někdy se jí říkalo též matka země a Živa podle života. Souvisela s vláhou a plodností. Zkuste vymyslet moderní variantu jména pojící se s charakteristikou buď složením více slov, nebo odvozením pomocí předpon a přípon:

Příklad: Vláhobohyně (vláha + bohyně), Životnice...

3) Doplňte ke slovům slova opačného významu (antonyma) a podle jejich počátečních písmen zjistěte, na jaké straně bůh bojoval.

Nahoře × ___ O ___ E, Zbabělost × ___ D ___ ___ A, Chudřas × ___ H ___ Č,
Nerozhodný × ___ Z ___ ___ Ý, Tupý × ___ T ___ Ý

4) Doplňte do textu následující podstatná jména v žádoucím tvaru:

***vláha* (4. pád, j. číslo), *víla* (1. pád, mn. číslo), *plodina* (7. pád, mn. číslo), *osud* (4. pád, j. číslo), *území* (6. pád, mn. číslo), *život* (3. pád, j. číslo), *člověk* (1. pád, mn. číslo), *úcta* (6. pád, j. číslo), *země* (2. pád, j. číslo), *vůz* (7. pád, mn. číslo),**

Matka země patřila mezi světlobohy, neboť pečovala o zemi a dodávala jí _____. Tvořila úrodnou půdu a často ji doprovázely _____. Lidé si ji vyobrazovali s _____ v ruce, nebo se vřetenem, s nímž pletla lidský _____.

Na některých slovanských _____ ji označovali též jako Živu, jež vládla _____, s čímž souvisela nejen živá a úrodná půda, ale též zmiňovaný osud. _____ ji měli ve velké _____ a často to projevovali políbením _____.

Právě ona spolu s vílami naučila prvního člověka orat půdu. Člověk byl tak vzorný, že jej po smrti vzali do nebe i s jeho _____, a tak vzniklo souhvězdí Velkého vozu.

5) Připravte pro spolužáky referát, ve kterém představíte bohyni a její schopnosti, zařadíte ji mezi světlobohy (bojovníky dobra), nebo temnobohy (bojovníky temnoty), a nakreslíte její podobu. Fantazii se meze nekladou, můžete přidávat i své nápady, příběhy a jiné.

a) na závěr zkuste vymyslet, co (jaký přírodní jev) si působením boha lidé vysvětlovali:

b) navrhnete citát, nebo kouzelnou formuli, které by vystihovaly vašeho boha/vaši bohyni:

Poznej boha

Pracovní list G

1) Přiřaďte správně synonyma a ze zvýrazněných písmen podle čísla synonymní dvojice složte jméno významné slovanské bohyně.

1. VÁLKA	ALMARA
2. OTEC	BULET
3. PLAKAT	BITVA
4. SKŘÍŇ	TÁTA

1.

2.

3.

4.

2) Bohyně měla různá jména, která se lišila hlavně podle toho, jaké vlastnosti jí lidé připisovali a v jakém období panovala – přezdívalo se jí proto Jezinka, Ježibaba a Jaga, nebo se říkalo, že je Zlatá. Zkuste ke každému pojmenování připsat vlastnost, jež vás k tomu napadá:

Jezinka:

Jaga:

Ježibaba:

Zlatá B.:

3) Doplňte ke slovům slova opačného významu (antonyma) a podle jejich počátečních písmen zjistěte, na jaké straně bůh bojoval.

Nahoře × ___ O ___ E, Zbabělost × ___ D ___ ___ A, Chudřas × ___ ___ H ___ Č,
Nerozhodný × ___ Z ___ ___ Ý, Tupý × ___ T ___ ___ Ý

4) Doplňte do textu následující podstatná jména v žádoucím tvaru:

úroda (4. pád, j. číslo), *proutek* (2. pád, j. číslo), *poklad* (1. pád, mn. číslo), *lektvar* (1. pád, mn. číslo), *člověk* (4. pád, mn. číslo), *pometlo* (2. pád, j. číslo), *vichřice* (4. pád, mn. číslo), *chalupa* (6. pád, j. číslo), *brada* (7. pád, j. číslo), *kůň* (6. pád, j. číslo),

Tato významná slovanská bohyně byla ženou samotného Peruna, jemuž se též říkalo Děd Perun. Patřila mezi světlobohy, neboť v létě pečovala o _____ a s pomocí svého kouzelného _____ dokázala ovládat počasí. Byla navíc vševědoucí a nacházely se u ní různé _____ a kouzelné _____.

Stejně tak však dokázala škodit a zlobit se na _____. Cestovala ve větrném víru, v němž se pohybovala pomocí _____, a tím způsobovala silné větry a _____.

Lidé věřili, že bohyně žije v _____ v lese a že má podobu stařeny s vyzáblou _____ a rozcuchanými vlasy. Podle jedné ruské pohádky od ní každé ráno vyjíždí tři jezdcí – jezdec v bílém na bílém _____, který představuje den, jezdec v červeném na rudém koni, jenž představuje slunce, a jezdec v černém na vraníkovi, který představuje noc.

5) Připravte pro spolužáky referát, ve kterém představíte bohyni a její schopnosti, zařadíte ji mezi světlobohy (bojovníky dobra), nebo temnobohy (bojovníky temnoty), a nakreslíte její podobu. Fantazii se meze nekladou, můžete přidávat i své nápady, příběhy a jiné.

a) na závěr zkuste vymyslet, co (jaký přírodní jev) si působením boha lidé vysvětlovali:

b) navrhňte citát, nebo kouzelnou formuli, které by vystihovaly vašeho boha/vaši bohyni:

5. 6 VÝUKOVÁ LEKCE: SLOVANSKÉ SVÁTKY

5. 6. 1 ÚVOD DO LEKCE

Anotace: Během lekce se žák seznámí s neznámějšími slovanskými zvyky, z nichž některé sám zná, a ujasní si jejich původ a význam.

Očekávané výstupy podle RVP ZV:

Jazyk a jazyková komunikace: žák

- ČJL-9-1-07 zapojuje se do diskuse, řídí ji a využívá zásad komunikace a pravidel dialogu.

Člověk a společnost (občanský výchova): žák

- VO-9-1-04 uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích,
- VO-9-1-05 objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám.

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova

Klíčové kompetence: k. k učení, komunikativní k., k. občanské, k. digitální

Časové rozvržení: 90 minut

Pomůcky: psací pomůcky, pracovní listy *Zvyky a tradice Slovanů*, mobilní či počítačové zařízení s připojením k internetu

Didaktické metody: řízený dialog, diskuze, samostatná práce, práce s technologií, neverbální komunikace

Cíle:

1. Žák analyzuje původ dodnes známých tradic a uvádí souvislosti nejen časové, ale též místní,
2. Žák rozvíjí svou empatii při porozumění smýšlení lidí dřívějších i vzdálených

a prohlubuje své porozumění zvykům a tradicím.

5. 6. 2 PRŮBĚH LEKCE

Fáze evokace

10–15 minut: Žáci vyplňují motivační kvíz, který by měl pokračovat krátkou rozmluvou o odpovědích. Vyučující až poté uvede správné odpovědi.

Kvíz s odpověďmi:

Pohádka o dědu Vševědu vychází ze staré víry, že slunce je vševědoucí, protože **slunečnímu paprsku nic neunikne**. Rčení, že „se venku žení všichni čerti“, odkazuje **na špatné počasí, které znázorňovalo boj mezi čerty**. Na Štědrý den se zakopávají zbytky jídla do země, aby **půda byla úrodná**. Slovanský bůh Jaril na svém bílém koni přemáhal draka a zimu a svými klíči odemykal přírodu a nebe teple. Dnes jeho tradici nahradil svatý **Jiří**. Proč Slované nazývali červeně namalovaná vajíčka jako kraslice? A jakému dalšímu slovu je to podobné? **Kraslice označovaly právě červenou barvu, a co bylo červené, bylo krásné, protože to byla barva slunce**. Slované věřili, že duha nabírá z vod vláhu, kterou nebesa propůjčila zemi. Po duze putovaly **duše zemřelých do posmrtného života**.

Fáze uvědomění

10 minut: Žáci pracují s druhým úkolem z pracovního listu *Zvyky a tradice Slovanů*, kde přiřazují starší tradice k dnešním, čímž sledují jejich časovou modifikaci a vývoj. Následuje porovnávání odpovědí a jejich odůvodňování.

5 minut: Žáci jsou vyzváni, aby se podělili o své rodinné tradice, o to, co z výše uvedených zvyků dodržují, ale i o to, co je čistě jejich rodinnou tradicí.

10 minut: Vyučující se zeptá žáků, jak jedí palačinky. Zeptá se, zda je správně způsob s příborem, nebo s rukama. Pakliže k tomu žáci sami nedojdou, řízeným rozhovorem je dovede k myšlence, že ani jeden způsob není špatný, že se jedná o zvyk, který se předává v rodině a že je nutné jej respektovat.

2 minuty: Vyučující uvede aktivitu shrnutím, že víra a lidské přesvědčení dává smysl tradicím.

20–25 minut: Žáci se věnují poslednímu cvičení na pracovním listu *Zvyky a tradice Slovany*, kde porovnávají kultury napříč prostorem. Své odpovědi vyhledávají pomocí mobilních či počítačových zařízení s přístupem k internetu. Žáci, kteří jedí palačinky rukama, se mohou zaměřit na hinduismus a islám, žáci, již jedí palačinky příborem, se zaměří na zbylý judaismus a křesťanství.

Doplněná tabulka:

	HINDUISMUS	ISLÁM	JUDAISMUS	KŘESŤANSTVÍ
<i>Př.: Nejedí vepřové...</i>		...ani nic, co je krvavé.	...ani nic, co je krvavé.	
<i>Nejedí hovězí – proč?</i>	...kráva je symbolem dostatku, některé bohyně se proto jako krávy i označují.			
V jakého boha/bohy věří?	Hlavními bohy jsou Šiva, Višna a Brahma	Allah	Hospodin/Adonaj	Bůh
<i>Pro koho platí, že se snaží chápat svět, v němž žijí, a dávat mu tím řád?</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Základní myšlenky všech kultur stojí na stejném základu, a to na snaze porozumět světu a vysvětlit si jej. 			

Fáze reflexe

5 minut: Vyučující naváže na poslední řádek v tabulce. Řízeným rozhovorem dovede žáky k tomu, že je třeba respektovat odlišnosti, přičemž naváže na diskuzi o palačinkách.

10–15 minut: Vyučující shrne, že se žáci podívali na tradice napříč časem i prostorem a vyzve je k zamyšlení k otázkám:

- K čemu jsou tradice, čemu slouží?
- Z čeho tradice vychází?
- Proč je třeba respektovat odlišnosti?

Závěr: Vyučující si přiloží prst na ústa a poté se zeptá žáků, co to znamená (ticho). Žáci zkusí odpovědět, jak to vědí. Vyučující je řízeným rozhovorem navede k odpovědi, že je to komunikace beze slov (neverbální) a že se ji učíme intuitivně podobně jako tradice. Vyzve poté žáky k tomu, aby zkusili vysvětlit, zda je tradice způsob komunikace, a jak to případně funguje. Mohou zkusit též vymyslet neverbální znak pro tradici, např. kruh dlaní kolem srdce a od něj vzpřímenou čáru – kruh kolem srdce jako život a vzpřímená čára jako růst → kultura = kořeny, z kterých vyrůstáme).

5. 6. 3 POZNÁMKY K LEKCI

1) Namísto mobilních a počítačových zařízení lze dopředu přichystat texty, cedulky či obrázky a rozmístit je po třídě.

5. 6. 3. 1 ALTERNATIVY K SAMOSTATNÉMU VYUŽITÍ PRACOVNÍCH LISTŮ

Pracovní list lze použít jako:

- text pro diktát (cvičení 1),
- podklad pro tvorbu textu v požadovaném žánru (cvičení 2),
- prostředek k procvičování hledání informací pomocí technologie.

5. 6. 4 PRACOVNÍ LIST

5. 6. 4. 1 ZVYKY A TRADICE SLOVANŮ

Zvyky a tradice Slovanů

1) Doplně věty tak, jak si myslíš, že je to správné:

Pohádka o dědu Vševědu vychází ze staré víry, že slunce je vševědoucí, protože

Rčení, že „se venku žení všichni čerti“, odkazuje (na jaké počasí?)

Na Štědrý den se zakopávají zbytky jídla do země, aby _____

Slovanský bůh Jaril na svém bílém koni přemáhal draka a zimu a svými klíči odemykal přírodu a nebe teple. Dnes jeho tradici nahradil svatý _____

Proč Slované nazývali červeně namalovaná vajíčka jako kraslice? A jakému dalšímu slovu je to podobné?

Slované věřili, že duha nabírá z vod vláhu, kterou nebesa propůjčila zemi. Po duze putovaly

2) Přiřaď k sobě staré tradice (vpravo) a nové, které z nich vychází (vlevo):

Rozsvěcování vánočního stroměčku.

Rodinná setkání a příprava pokrmů se vzpomínkou na zesnulé.

Zpívání koled o Ježíškově narození.

Týden štědrosti mezi sousedy na oslavu štědrosti slunce.

Místo u stolu pro případného hosta.

Očistné omývání lidí i zvířat po zimě.

Pletení pomlázek.

Opěvování vtělení slunce (Lady).

Zapalování svíček na hřbitovech.

Zapalování božských stromů jako symbol ráje a štědrosti.

Svátek Boží hod vánoční (narození Krista).

Vyhánění zlých duchů a zimy pomocí praskání proutků.

Polévání koledníků vodou.

Převlékání do masek a obcházení sousedů.

3) Doplň tabulku a zařaď tvrzení ke správným sloupcům, použij k tomu telefon/počítač.

	HINDUISMUS	ISLÁM	JUDAISMUS	KŘESŤANSTVÍ
<i>Př.: Nejedí vepřové...</i>		...ani nic, co je krvavé.	...ani nic, co je krvavé.	
<i>Nejedí hovězí – proč?</i>				
<i>V jakého boha/bohy věří?</i>				
<i>Pro koho platí, že se snaží chápat svět, v němž žijí, a dávají mu tím řád?</i>				

5. 7 VÝUKOVÁ LEKCE: MORANA

5. 7. 1 ÚVOD DO LEKCE

Anotace: Lekce seznamuje žáky s postavou Morany a se zvyky, s nimiž se nejen pojí, ale které se dodnes praktikují. Žák se přitom učí zpracovávat získané poznatky s vlastními zkušenostmi.

Očekávané výstupy podle RVP ZV:

Jazyk a jazyková komunikace: žák

- ČJL-9-1-10 využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů,
- ČJL-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla,
- ČJL-9-1-07 zapojuje se do diskuse, řídí ji a využívá zásad komunikace a pravidel dialogu.

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, multikulturní výchova

Klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů a k. komunikativní

Časové rozvržení: 90 minut

Pomůcky: psací pomůcky, pracovní list *Morana*

Didaktické metody: řízený dialog, diskuze ve dvojicích, samostatná práce, skupinová reflexe, asociace, metoda vcítění se

Cíle:

1. Žák dokáže na základě souvislostí v textu odvodit postavu mytologické Morany a zvyky s ní spojené,
2. žák naslouchá a vcítuje se do požadovaných jevů, podle čehož adekvátně reaguje,
3. při skupinové reflexi je žák ohleduplný a sebekritický.

5. 7. 2 PRŮBĚH LEKCE

Fáze evokace

5 minut: Žáci si prohlíží obraz na pracovním listě (vynášení Morany) a zkusí ve dvojicích přemýšlet, co se na obrázku odehrává.

5–10 minut: Následně si přečtou tři popěvky a zkusí si je zatím jen pro sebe propojit s obrázkem.

Fáze uvědomění

10–15 minut: Žáci pokračují cvičením 3 a 4, které zahrnují práci s textem a následné hledání souvislostí, kdy žáci formou odpovědí na otázky propojují vědomosti s detaily na obrázku a v popěvkách. Následuje páté cvičení, během něhož žáci popíší, co se děje na obrázku, ale tentokrát již s novými poznatky.

Fáze reflexe

5–10 minut: Žáci zavřou oči a na pokyny vyučujícího si představují zasněženou krajinu, jíž se dotýkají první paprsky jarního slunce, představují si sníh ustupující prvním Sněženkám... žáci sami mohou vstupovat do monologu a přidávat další věci, které vidí, cítí, slyší...

10 minut: Žáci mohou na vyvolání postupně promlouvat jako jednotlivé postavy, které vyučující představuje:

- 1) Morana, která právě přichází o svou moc,
- 2) člověk, který přes zimu hladověl,
- 3) země, která se po zimě znovu probouzí.

20 minut: Žáci si vyberou jedno ze zadání a to napíší (charakteristika/vypravování/líčení)

10–15 minut: Žáci se rozdělí do čtveřic tak, aby tam byl vždy zástupce každého zadání, a ve skupince své textu přečtou a poskytnou si vzájemnou reflexi.

Závěr: Žáci zkusí formulovat, proč byl tento rituál pro lidi tak důležitý a proč ho stále symbolicky provádíme.

5. 7. 3 POZNÁMKY K LEKCI

1) Lekce je přínosná zejména v čase slavení páté neděle postní (Smrtné neděle).

2) Nejlepším způsobem, jímž si žáci novou tradici okusí, je prožitkem – pokud není v okolí Vynášení Morany/Zimy zvykem, není problém vyrazit jen spolu s menší skupinkou a celý proces prožít – zde se pak místo slohové části reflexe nabízí reportáž či vypravování z místa konání.

5. 7. 3. 1 ALTERNATIVY K SAMOSTATNÉMU VYUŽITÍ PRACOVNÍCH LISTŮ

S obrázkem či písňovými ukázkami lze pracovat při:

- Osvojování diskuze,
- Úvodu do rozvrstvení národního jazyka (hledání a nahrazování vybraných slov),
 - popěvky existují v podobách různých nářečí, s čímž se dá pěkně pracovat.
- Přepisu písně do jiné podoby, např. do pohádky.

5. 7. 4 PRACOVNÍ LIST

5. 7. 4. 1 MORANA

Pracovní list: Morana

Obr. 1 – Vynášení Morana. Foto Pavel Charousek.

1) Prohlédni si obrázek a ve dvojici prodiskutuj, co se na něm odehrává. Napiš si k tomu poznámku:

2) Přečti si ukázky písní a zkus se zamyslet nad tím, jak souvisí s obrázkem.

I. Neseme **Mořenu**,

Na vrchu **červenú**,

Na spodku **zelenú**.

Pěknú, pěknú,

Pěkně přistrojenú,

Helo, helo!

II. Smrt chodí po vsi,

má veliký fousy,

už nemůže choditi,

musíme ji nositi,

od města k městu,

neseme nevěstu,

jestli nám nic nedáte,

tak vám ji tu necháme!

III. Smrtná neděla, kdes **klíče** dala? Dala jsem je, dala Květné neděli. Květná neděla, kdes **klíče** dala? Dala jsem je, dala Květným Pondělkům. Květný pondělku, kdes **klíče** poděl? Poděl jsem je, poděl Zeleným čtvrtkům. Zelený čtvrtku, kdes **klíče** poděl? Poděl jsem je, poděl svatému Jiří. **Svatý Jiří** vstal, **zemi odmykal**, aby **rostla tráva, tráva zelená** a z ní vykvetla bílá leluja, hej nám hej, bílá leluja.

3) Pozorně si přečti text:

Morana//Mořena je slovanská bohyně, které se též přezdívalo Smrtka. Byla to žena s bílou pletí a s ohromnou mocí. Moranino jméno ji řadí k bohům, kteří vládli větru, říkalo se jim Rány. Právě tito bohové pomocí větru rozsévali radost, bohatou úrodu, ale také nemoc a smrt. Co rozsévala Morana? Byla to bohyně smrti a zimy. Dokážeš si představit, proč právě zima a smrt patří k sobě?

Na konci zimy však musela Morana předat vládu jaru a odevzdat mu klíče od země, aby země mohla znovu kvést. Kdo by se ale chtěl jen tak vzdát kralování? Lidé proto zimu vynášeli společně s Moranou a chodili jaru naproti.

4) Znovu si přečti písňové ukázky, zaměř se na zvýrazněná slova a ve spojitosti s tím, co ses dozvěděl/a v textu, odpověz na následující otázky:

Proč je Mořena červená a zelená? Co ty barvy asi značí?

Proč lidé volají v básni helo? Koho/co vítají?

Kdo je tou Smrtí, která chodí po vsi? A proč už nemůže chodit?

Zamysli se nad poslední říkankou s klíči – co je to za klíče, k čemu slouží?

5) Znovu se podívej na obrázek. Už víš, co se tam děje?

5. 8 VÝUKOVÁ LEKCE: LADA

5. 8. 1 ÚVOD DO LEKCE

Anotace: Během lekce žáci porovnají dnešní pohled na přírodní jevy s dávným slovanským a seznámí se přitom s původem tradic, které sami praktikují, ale též tradic, jež už dnes možná neznají.

Očekávané výstupy podle RVP ZV:

Jazyk a jazyková komunikace: žák

- ČJL-9-2-06 rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí,
- ČJL-9-1-08 využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří otázky a stručné poznámky, výpisky nebo výtah z přečteného textu; samostatně připraví a s oporou o text přednese referát.

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, mediální výchova, environmentální výchova, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Klíčové kompetence: k učení, digitální k., občanské, k. sociální a prosociální

Časové rozvržení: 90 minut

Pomůcky: psací pomůcky, pracovní list *Jak se jmenuje slunce?*, pc/telefon s přístupem k internetu, kartičky pro skupinovou práci

Didaktické metody: řízený dialog, samostatná práce, skupinová práce

Cíle:

1. Žák si uvědomuje kořeny i význam dnešních tradic a pohlíží na přírodní jevy s prohloubeným pohledem opřeným o dávné slovanské pojetí,
2. žák určí hlavní a vedlejší věty, pozná přístavek a dokáže srovnat slova do

smysluplného celku,

3. žák pracuje s informacemi, ucelí jejich význam a připraví pro spolužáky cvičení.

5. 8. 2 PRŮBĚH LEKCE

Fáze evokace

5 minut: Vyučující se zeptá žáků, co pro ně představuje slunce. Řízeným rozhovorem je vede k hlubším myšlenkám, např. jak bych se cítil/, kdyby slunce zmizelo, proč je důležité...

Fáze uvědomění

20–25 minut: Žáci se nyní zaměří na význam slunce pro staré Slované a přitom samostatně pracují na pracovním listě *Jak se jmenuje slunce?* První žák přijde pro kontrolu k vyučujícímu, poté si žáci kontrolují mezi sebou. Závěrečný úkol přečtou žáci nahlas.

35 minut: Žáci se rozdělí podle toho, zda preferují zimní, či letní období, na dvě skupiny. Každá skupina si zvolí *kontrolora, hledače, zapisovače a učitele*²⁹⁴. Letní skupinka dostane kartičky s pojmy pojícími se s letním slunovratem a naopak. Skupiny budou hledat pojmy pomocí mobilních či počítačových zařízení a pokusí se je vysvětlit a propojit.

15 minut: Skupiny vzájemně vyplňují cvičení

Fáze reflexe

Závěr: Vyučující se zeptá, co žáky nejvíce překvapilo, co naopak znali a jestli pro ně zjištění kořenů dnešních tradic změnilo pohled na jednotlivé tradice. Poté je vyzve k porovnání toho, jak se dřívější vnímání přírodních jevů a slunce lišilo od našeho dnešního pohledu.

5. 8. 3 POZNÁMKY K LEKCI

1) Namísto internetového vyhledávání je možné použít předem přichystaný text např. rozmístěný různě po třídě.

5. 8. 3. 1 ALTERNATIVY K SAMOSTATNÉMU VYUŽITÍ PRACOVNÍCH LISTŮ

Jednotlivé texty v obálce lze využít samostatně a snažit se k nim vymyslet význam a propojit je s tradicemi.

²⁹⁴ **Kontrolor** – po každém vyhledaném pojmu přijde k vyučujícímu pro obálku s vysvětlením

Hledači – vyhledávají informace

Zapisovači – zapisují informace a propojují je s informacemi v obálce (každý hledač má svého zapisovače)

Učitelé – připravují pro druhou skupinu cvičení, do kterého zapojí získané informace

5. 8. 3 PRACOVNÍ LIST

5. 8. 3. 1 JAK SE JMENUJE SLUNCE?

Jak se jmenuje slunce?

1) Pozorně si přečti text:

Pro slovanské národy bylo slunce velmi důležité, neboť právě slunce bojovalo proti temnotě. Slunce bylo odrazem světlobohů, již bojovali za dobro, a temná mračna představovali temnobohové, kteří bojovali za chaos a neřád. Jejich boj trval po celý rok, v létě bylo slunce nejsilnější a světlobohové vítězili, v zimě bylo slunce nejslabší, ale obrozovalo se a sílilo znovu. Tyto dvě sluneční fáze proto představovaly ty nejdůležitější svátky, které dnes známe jako zimní a letní slunovrat. Samotné slunce bylo oslavováno jako Lada, vysoce postavená světlobohyně.

Koledami opěvována Lada byla v jejichž jméno ukryvá se její názvu. Koledy se nezpívaly tyto v zimě jen také ale létě v. Příkladu podle jejího dívky slovanské a nevěsty byly ladami zvány.

.....

.....

.....

.....

a) V prvním odstavci urči, zda se jedná o větu jednoduchou, či souvětí – zde urči věty hlavní a vedlejší.

b) V posledním odstavci uspořádej slova tak, aby věta dávala smysl.

c) Napiš o Ladě shrnutí v jedné větě, a to tak, že použiješ: *podmět, přístavek, přísudek, předmět a příslovečné určení místa.*

5. 8. 3. 2 KARTIČKY: ZIMNÍ SLUNOVRAT

Kartičky: zimní slunovrat

Koledování	Štědrovečern í večere	Zlaté prasátko	Přestrojování do masek
Zdobení stroměčku	Lití olova	Rozkrojování jablka	Hod bačkorou

5. 8. 3. 3 KARTIČKY: LETNÍ SLUNOVRAT

Kartičky: letní slunovrat

Koledování – ladařice	Jízda králů	Pohoštění pro případného hosta	Kupalo
Svatojánské ohně	Svatojánské byliny	Hod ohnivými košťaty	Zelené svátky

Koledování

Lidé oslavovali bohyni Ladu písněmi, jimž se podle jejího jména říkalo koledy, a obcházeli domy, kde je domácí vždy odměnil pohoštěním.

Štědrovečerní večeře

Celé rodiny se scházely u bohatě prostřeného stolu, aby oslavily slunce, jehož moc se obnovovala a slibovala štědrú úrodu. Lidé nezapomínali prostřít také pro zemřelé členy rodiny a zbytky zakopávali do země, aby byla půda plodná.

Zlaté prasátko

Na štědrovečerním stole nechyběla selata. Ta byla zasvěcena slunci, proto se jim říkalo, že jsou zlatá. I proto se dodnes říká, že večer *uvidíme zlaté prasátko*. Později s příchodem křesťanství bylo zvykem držet půst – nejíst, z čehož vznikla známá fráze: když nebudeš celý den jíst, uvidíš večer zlaté prasátko.

Přestrojování do masek

Stejně, jako se slunce v zimě obrozovalo a obnovovalo svou moc, tak se i lidé převlékali do masek, aby tuto přeměnu napodobili.

Zdobení stromečku

Lidé zdobili strom, který podle nich představoval božský strom. Jeho bohaté zdobení symbolizovalo bohatou úrodu.

Lití olova

Lidé věřili, že v době slunovratu se prolíná minulost s budoucností, prováděli proto různé rituály, kterými věštili svou budoucnost. Lití rozžhaveného olova do studené vody vytvořilo tvar, který měl odkazovat na něco, co přijde.

Rozkrojení jablka

Lidé věřili, že v době slunovratu se prolíná minulost s budoucností, prováděli proto různé rituály, kterými věštili svou budoucnost. Pokud lidé v tu dobu rozkrojili jablko a našli z jáderek pěticípu hvězdu, značilo to štěstí a zdraví.

Hod bačkorou

Lidé věřili, že v době slunovratu se prolíná minulost s budoucností, prováděli proto různé rituály, kterými věštili svou budoucnost. Jedním takovým zvykem bylo házení bačkory do vzduchu. Pokud spadla špičkou ke dveřím, znamenalo to, že daný člověk opustí dům.

5. 8. 3. 5 TEXT DO OBÁLEK – LETNÍ SLUNOV RAT

Koledování, ladařice

Dívky převlečené za lady obcházely stavení a přály štěstí. Lada se oslavovala zpíváním, proto se písničkami říkalo **koledy**.

Jízda králů

Na tzv. královu neděli se mezi lidmi zvolil mladík a dívka, kteří vyrazili průvodem k řece, kde byli symbolicky odsouzeni a jejich koruny byly svrženy do vody. Na Moravě byl volen pouze chlapec, který se přestrojil za dívku, a doprovázen lidmi obcházel obydlí s růží v ústech. Pakliže se setkaly průvody dva, vypukl boj o zajetí. Tento zvyk se dodnes uchoval jako jízda králů na Slovácku a na Hané a je od roku 2011 zapsán do památek UNESCO na seznam Mistrovských děl ústního a nehmotného dědictví lidstva.

Pohoštění pro případného hosta

Bohyně Lada byla světlobohyně, znamenalo to, že je štedrá. Podle jejího příkladu bylo zvykem, že i lidé byli štedří a pohostinní. Někteří tak nejen prostírali pro případné hosty, ale nechávali též otevřená stavení.

Kupalo

Jako Kupaljo se označovalo slunce ve své největší síle. Toho dne se tancovalo kolem ohňů a jedna z dívek, která se na chvíli stala Kupaljou, rozdávala dívkám věnce. Jestliže byl věnec svěží, znamenalo to, že bude mít dívka štěstí v lásce.

Svatojánské ohně

Oheň byl výrazným symbolem světlobohů a slunce, jeho zapálení mělo symbolizovat slunce a jeho nejvyšší rozmach v době letního slunovratu.

Svatojánské byliny

Lidé během svatojánské noci sbírali byliny, neboť věřili, že mají v tu dobu největší sílu a účinek.

Hod ohnivými košťaty

Během svatojánské noci se od ohňů zapalovala košťata a vyhazovala se do vzduchu. Podle toho, jak dlouho koště svítilo, tak dlouho měl člověk žít.

Zelené svátky

Letní svátky zahrnovaly rozkvět přírody, přezdívalo se jim proto svátky zelené.

5. 9 VÝUKOVÁ LEKCE: JARIL VERSUS SV. JIŘÍ

5. 9. 1 ÚVOD DO LEKCE

Anotace: Lekce pracuje s asociací a se zpracováním poznatků pomocí vlastní tvorby. Žák se zde setkává s postavou svatého Jiří a s jeho slovanským předchůdcem Jarilou, přičemž si osvojuje dílčí složky tematického plánu literárního díla.

Očekávané výstupy podle RVP ZV:

Jazyk a jazyková komunikace: žák

- ČJL-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla.

Doplňující vzdělávací obory: Dramatická výchova

- DV-9-1-04 prozkoumává témata z více úhlů pohledu a pojmenovává hlavní téma a konflikt; uvědomuje si analogie mezi fiktivní situací a realitou,
- DV-9-1-05 přistupuje k dramatické a inscenační tvorbě jako ke společnému tvůrčímu procesu, ve kterém přijímá a plní své úkoly, přijímá zodpovědnost za společnou tvorbu a prezentaci jejího výsledku.

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, multikulturní výchova, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Klíčové kompetence: k učení, pracovní k., občanské, sociální a prosociální k., k. k řešení problémů, k. komunikativní

Časové rozvržení: 90 minut

Pomůcky: psací pomůcky, *Vyprávění o Jarilovi*, *Vyprávění o svatém Jiří*, klíče, rostlina, postavička rytíře/meče/kopí, postavička koně (bílého) a draka

Didaktické metody: řízený dialog, asociace, práce s textem, dramatizace

Cíle:

1. Žák spatřuje propojenost dávných tradic s moderními na příkladu Jarila a sv. Jiří a dokládá to o argumenty,
2. žák analyzuje složky tematického plánu literárního textu,
3. žák dokáže přetvořit obsah, aniž by změnil jeho význam.

5. 9. 2 PRŮBĚH LEKCE

Fáze evokace

15–20 minut: Vyučující postaví před třídu židli, na kterou se usadí dobrovolník, jenž bude hádat předmět. Vyučující ukáže žákům, o jaký předmět se jedná, a dá ho dobrovolníkovi do rukou, které má připravené za zády. Žák se může ptát na různé otázky, na něž jde však odpovědět pouze ano/ne. Poté, co předmět uhodne, nechá ho vyučující na viditelném místě. Postupně se tak žáci vystřídají u následujících předmětů: klíče, rostlina, postavička s kopím/mečem, postavička koně a draka.

Po uhodnutí všech předmětů se vyučující zeptá, zda mají předměty něco společného, nebo zda si je spojují s nějakou postavou. Svá tvrzení musí žáci odůvodnit. Pakliže žáci sami nedojdou k postavě svatého Jiří, vyučující to sám navrhne.

Fáze uvědomění

20–30 minu: Žáci obdrží dva texty, které vypráví o Jarilovi a o sv. Jiří. Nejprve se spolu s vyučujícím zaměří na první text. Po společném hlasitém čtení se vyučující zeptá na klasické otázky – *Co je hlavní myšlenkou? Jaké se tam objevují postavy?* U hlavní myšlenky pak na tabuli napíše TÉMA = hlavní myšlenka literárního díla. Podle žakovských odpovědí napíše také DĚJ = stavební kameny příběhu – zde se může zdržet u motivů.

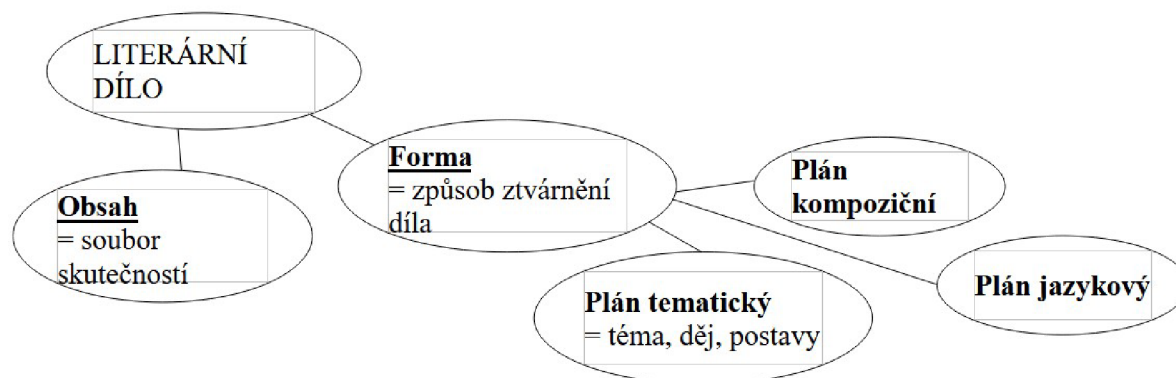
U otázky o postavách vyučující nechá žáky vyjmenovat postavy z textu, načež je vyzve k tomu, aby je sami nějak rozdělili. Dostanou se tím k hlavním, vedlejším a kladným a záporným postavám. Vyučující se u každé kategorie zastaví a zabývá se dvěma základními otázkami – podle čeho můžeme postavy takto zařadit a jaká je jejich úloha v textu.

Vyučující následně své otázky prohloubí – *Co je literární dílo? Co musí obsahovat, abychom mohli odhalit jeho smysl?* Může jim pomoci s odpověďmi pomocí informací na tabuli, kam dopíše POSTAVA = aktér děje, jenž může být postavou hlavní × vedlejší, kladnou × zápornou.

15 minut: V následujícím textu zkusí žáci rozebrat složky tematického plánu sami.

Fáze reflexe

Tabule by mohla vypadat na závěr takto – vyučující spolu s žáky shrne všechny postřehy.

Závěr: Žáci propojí základní myšlenku z obou příběhů a vymyslí si vlastní scénář, který poté sehrají. Je důležité, aby se na začátku hlasováním zvolily role.

- **Scénárista** (1–2 lidi) – zapisuje scénář
- **Korektor** (2–4 lidi) – opravuje chyby (textové i scénické)
- **Režisér** (1–2) – schvaluje scény, upravuje prostředí
- **Kostymér** (3–6) – vybírá a shání kostýmy i kulisy
- **Producent** (2–4 lidi) – kontroluje, aby bylo vše tam, kde má být
- **Herci**
- **Back stage personál** – mají na starost přípravu scény, kulisy aj.

5. 9. 3 POZNÁMKY K LEKCI

1) Ačkoli se jedná o krátkou scénku, bylo by vhodné, aby měli žáci prostor k nácviku i v jiných hodinách.

2) Představení jako takové by mělo k něčemu vést, proto by inscenace mohla být předvedena např. pro mladší ročníky, rodiče či v domě seniorů apod.

3) Po inscenaci lze pracovat se zážitkem pro tvorbu reportáže či recenze.

4) Zbylé roviny literárního díla by mohli být opět demonstrovány na příslušných textech v následujících hodinách.

5. 9. 3. 1 ALTERNATIVY

- Je-li třída spíše introvertní a na inscenaci se necítí, lze využít místo dramatizace společný třídní článek, který se poté vyvěsí někde ve škole. I zde si žáci mohou rozdělit role, např. reportér historie, ilustrátor atd.

5. 9. 4 MATERIÁLY PRO VYUČUJÍCÍ

5. 9. 4. 1 VYPRÁVĚNÍ O JARILOVI

Vyprávění o Jarilovi

Na počátku byl svět rozdělen na tři říše – nebe, kde žili bohové, zemi, na níž žili lidé, a podsvětí, kam putovaly duše po smrti. Člověk měl tak jasnou dráhu, po níž krácel životem – byl stvořen nebesy, žil na zemi a po smrti putoval do podsvětí. Lidé na zemi to měli velmi těžké, protože se tam setkávala štědrost bohů z nebe s bídou bohů z podsvětí. Nejhorší to bylo v zimě. Země byla vyprahlá a pustá a lidé měli hlad. A tehdy se objevil Jaril, mladík s květy ve vlasech, který přišel válčit s temnotou a zimou, aby oživil přírodu, aby louky zezelenaly a pole byla opět úrodná. Pastýři byli Jarilovi vděční a pod jeho ochranou vodili svá stáda na pastvu, zejména beránky, které si oblíbil.

5. 9. 4. 2 VYPRÁVĚNÍ O SVATÉM JIŘÍ

Vyprávění o svatém Jiří

Kdysi dávno bylo jedno městečko, u kterého se usadil krutý drak. Žádal si zvířecí i lidské oběti výměnou za to, že nechá lidi přicházet k vodnímu prameni. Lidé velmi trpěli, dokud se jednoho dne neobjevil svatý Jiří jako rytíř na bílém koni s kopím v ruce. Zachránil tak lidi nejen před drakem, ale také jim uvolnil přístup k vodě. Na oplátku za záchranu si žádal jen to, aby lidé přijali víru v Ježíše Krista, který byl jako beránek obětován za usmíření lidí a Boha.

Dodnes se pečou beránky, jež symbolizují Ježíše, a zasazují se petrklíče, které podle příkladu svatého Jiří znázorňují odemykání země a příchod jara.

5. 10 ZÁVĚR K LEKCÍM

Vypracovaná metodika provází žáky nejen dnešním světem, ale také tím minulým, jež dává smysl tomu, ve kterém žáci žijí. Sblížení s postavami slovanské mytologie a se zvyky s nimi spjatými ukazuje žákům nový pohled na svět a na jeho chápání a zpevňuje v nich významnost hodnot, přičemž je zařazuje do celku slovanského bytí, kam patří a z kterého vzrůstají.

Po splnění lekcí je proto žádoucí, aby byla ještě jedna hodina věnována tomu, co se žáci dozvěděli, co je zaujalo, co pro ně nabylo nový smysl. Celé to lze provést také při ochutnávání slovanských pokrmů, např. zmíněných pečených beránků a vánoček. Po této reflexi by celá dosavadní žákovská práce měla dojít řádnému ukončení, bylo by proto na místě, aby se žáci zapojili do vymýšlení tohoto procesu. Témata lze kombinovat i s aktuálním děním ve světě. Může se tedy jednat např. o přípravu kurzu/představení pro mladší spolužáky, vytvoření slovanského obězníku, slovanské muzeum na chodbě školy atd.

Lze k tomu využít ucelený přehled slovanských bohů zaměřený pro děti s názvem *Bojovníci světla – přehled neznámějších slovanských bohů*. Přehled je koncipován do abecedního seznamu bohů v podobě bojovníků, kteří svými schopnosti pečují o Slováky a o jejich živobytí. S jednotlivými hesly lze také dále pracovat v hodinách.

*Příběh je hluboko vkořeněn v lidské kultuře, v minulosti i přítomnosti každého lidského společenství. Jako součást archaického myšlení tvořil – nejprve v ústním podání – základ mýtu, eposu, pohádky, podobenství. Prostřednictvím příběhu byla a stále jsou předávána (nejen) světová učení, filozofie a náboženství /.../. Každý člověk prožívá svůj vlastní životní příběh či vícero životních příběhů a intuitivně nebo vědomě touží po příbězích druhých lidí, aby se z nich poučil, aby se jimi potěšil, aby se vůči nim vymezil.*²⁹⁵

²⁹⁵ HNÍK, O. *Didaktika literatury: výzvy oboru*. s. 81–82

6 ZÁVĚR

Život starých Slovanů zahrnoval svět plný úžasu a úcty k životu a přírodě, jež ovlivňovala celý jejich život a každodenní boj o přežití. Byl to svět, ve kterém se zdánlivé maličkosti jevily jako boží úkaz a ve kterém si lidé vážili dobrých vlastností a laskavých skutků. V tomto světě panovala rovnováha, nad kterou bděla božstva zastávající dvě strany – dobro a zlo. Dobrý člověk byl tedy takový, který byl před bohy pokorný, byl pracovitý a k ostatním laskavý a měl vše kolem sebe v úctě.

Navzdory dnešnímu uspěchanému světu jsou tyto slovanské hodnoty stále součástí života lidí, aniž by si to často uvědomovali. A proto si tato diplomová práce kladla za cíl zaprvé *přiblížit slovanskou mytologii, představit nejznámější a nejrozšířenější bohy a s nimi spjaté zvyklosti*, a za druhé *navrhnout výukové materiály pro druhý stupeň základních škol, jež zahrnují učivo nejen českého jazyka, a to formou výukové metodiky, která se skládá ze sedm výukových lekcí*, aby v nové generaci tyto hodnoty nezanikaly, nýbrž aby v nich opět nabývaly smyslu a upevňovaly v nich vnímání sebe samých jako nositelů a ochránců tohoto kulturního dědictví.

*Nikoli božstva se mění, jen jejich názvy a na povrch vyplývají další a další jména.*²⁹⁶

První cíl byl splněn v teoretické části, jež shrnula základní slovanskou představu o fungování světa v principu věčného boje slunce a temnoty a která zařadila nejznámější bohy slovanské mytologie do oblastí, v níž působili a s níž se pojily, či dnes stále pojí, významné tradice Slovanů. Jedná se tak o světlobohy, větrobohy a bohy smrti na straně slunce a na jejich zimní protějšky na straně temnoty a chaosu.

Druhý cíl se opírá o nejnovější metodické postupy, o požadovaná kritéria stanovená v RVP pro ZV a o přání samotných žáků semilské 7. třídy. Tento cíl došel naplnění ve vypracování příslušné metodiky, jež dává žákům nahlédnout do onoho slovanského světa úžasu, který často osvětluje otázky zvyklostí dnešního světa, a to prostřednictvím osvojování si vědomostí a dovedností zejména z oblasti českého jazyka a literatury a občanské a etické výchovy. Metodika žákům nejen ukazuje, odkud pochází, ale také ukazuje cestu, kam je možné směřovat – jaké hodnoty nést. Lekce, které tyto minulé vlastnosti a postavy propojují s dnešním světem a jeho pojetím hodnot, nabízí žákům hlubší pohled na svět kolem sebe a jeho porozumění.

Dalším pokračováním této práce, které je zároveň jejím završením, je již zmíněný ucelený přehled nejznámějších slovanských bohů a tradic, jež v sobě ponese souhrnnou představu starých knižních

²⁹⁶ GIEYSZTOR, A. *Mytologie Slovanů*. s. 112.

zdrojů a praktikujících věřících rodné víry. Přehled by tak měl podpořit zájem o tematiku bez odrazování a složitého dohledávání na webech s rozporuplnými informacemi, zejména je ale uzpůsoben dětskému čtenáři a představuje mu tak slovanskou mytologii formou příběhu o věčném boji bohů světla a bohů temnoty. Toto pokračování s názvem *Bojovníci světla – přehled nejznámějších slovanských bohů* je možné využít také ve vyučovacích hodinách.

Ráda bych také pokračovalo tvorbou pohádek se slovanskými motivy a postavami, které využiji během výuky ve své třídě.

Během práce se otevřelo mnoho dalších zajímavých témat, ráda bych se proto dále zaměřila na prolínání slovanského pohanství s raným křesťanstvím a ryze slovanskou podobu spravedlivého pohádkového pekla.

7 POUŽITÉ KNIŽNÍ ZDROJE

- I. BERÁNKOVÁ, Eva. *Tvořivá hra jako cesta k pochopení literárního díla*. Plzeň: Fraus, 2002. ISBN 80-7238-182-2.
- II. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*. 13. vyd., (4. opr. vyd.). Praha: Česká biblické společnost.
- III. BOROVSKEÝ, Karel Hlaváček. *Křest svatého Vladimíra* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011. Dostupné z: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/00/38/krest_sv_vladimira.pdf>.
- IV. ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha: Grada, 2015. ISBN 987-80-247-3450-7.
- V. ERBEN, Karel Jaromír. *Slovanské bájesloví*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, Slovanský ústav AV ČR, 2009. ISBN 978-80-86420-37-0.
- VI. GIEYSZTOR, Aleksander. *Mytologie Slovanů*. Praha: Argo, 2020. ISBN 987-80-257-3218-2.
- VII. HNÍK, Ondřej. *Didaktika literatury: výzvy oboru*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2659-8.
- VIII. KAČER, Jindřich. *Temné počátky českých dějin: odkud k nám přišli a jak žili první Slované*. Brno: Jan Melvil Publishing, 2021. ISBN 987-80-7555-144-3.
- IX. PROFANT, Martin a PROFANTOVÁ, Nad'a. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-011-X.
- X. ROZUM, Václav. *Slovanské bájesloví*. Praha: vl. n., 1857.
- XI. RŮŽIČKA, Josef. *Život a zvyky slovanských národů*. Praha: Gustav Petru, [po r. 1906].
- XII. SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.
- XIII. ŠTĚPANÍK, Stanislav. *Školní výpravy do krajiny češtiny*. Plzeň: Fraus, 2020. ISBN 987-80-7489-595-1.

- XIV. TÉRA, Michal. *Perun – bůh hromovládce: sonda do slovanského archaického náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. ISBN 978-80-7465-253-0.
- XV. VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-187-6.
- XVI. VODIČKA, Felix a kol. *Svět literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

7. 1 POUŽITÉ WEBOVÉ STRÁNKY

- I. Bohyně Chors neexistuje. In: *Rodná víra* [online]. 2017 [cit. 2023-01-09]. Dostupné z: <https://rodnavira.cz/slovane/bohove/chors/>
- II. Duhový most. In: *PsySOS* [online]. [cit. 2023-1-26]. Dostupné z: <https://www.psysisos.sk/pribehy/duhovy.most>
- III. Charón – Řecká mytologie. In: *Postavy.cz* [online]. [cit. 2023-1-26]. Dostupné z: <https://www.postavy.cz/charon/>
- IV. Iva. Slepá bába. In: *Lexikon her* [online]. [cit. 2023-11-01]. Dostupné z: <https://www.lexikonher.cz/hry-pro-deti/slepa-baba>
- V. JAR–. *Rodná víra: nejstarší české společenství slovanského pohanství* [online]. 2. 9. 2008 [cit. 2023-1-23]. Dostupné z: <https://rodnavira.cz/slovane/bohove/jar/>
- VI. *Jízda králů Vlčnov* [online]. [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://www.jizdakralu.cz/>
- VII. MAČUDA, Jiří. *Slované: Výroční slavnosti starých Slovanů*. Kolovrat: pohanská společnost [online]. 2014, 21. 4. 2016 [cit. 2022-12-10]. Dostupné z: <https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/kolo-roku-slovane/>
- VIII. MÁLKOVÁ, M. *Pod dubem, za dubem*. Dětské stránky [online]. [cit. 2023-11-01]. Dostupné z: <https://www.detskestranky.cz/pod-dubem-za-dubem/>
- IX. Radhošťská legenda. In: *Matice radhošťská* [online]. 2012 [cit. 4. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.matice-radhost.cz/clanky/radhostska-legenda/>
- X. Metodika čtenářství. In: *Průřezová témata a čtenářství* [online]. 2012 [cit. 21. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.ptac.cz/localImages/Methodika_ctenarstvi.pdf

- XI. *Petřín, místo zasvěcené bohu Perunovi*. ČT edu [online]. [cit. 2023-07-04]. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/2549-petrin-misto-zasvecene-bohu-perunovi>
- XII. Radhost: In: *Rodní víra: nejstarší české společenství slovanského pohanství* [online]. 2. 9. 2008 [cit. 2023-1-08]. Dostupné z: [Radhost - Rodná víra z. s. \(rodnavira.cz\)](http://rodnavira.cz)
- XIII. Smrtná neděla – básničky. *Slavikovice* [online]. [cit. 2021-10-08]. Dostupné z: <http://www.slavikovice.info/?p=1317>
- XIV. Svarožic. In: *Rodná víra: nejstarší české společenství slovanského pohanství* [online]. 2. 9. 2008 [cit. 2023-1-08]. Dostupné z: <https://rodnavira.cz/slovane/bohove/svarozic/>
- XV. Svatý Jiří a slovanská mytologie. In: *Rodná víra: nejstarší české společenství slovanského pohanství* [online]. 2. 9. 2008 [cit. 2022-12-09]. Dostupné z: <https://rodnavira.cz/blog/nazory/svaty-jiri-a-slovanska-mytologie/>
- XVI. Svatý Jiří a slovanská mytologie. In: *Rodná víra: nejstarší české společenství slovanského pohanství* [online]. 2. 9. 2008 [cit. 2022-12-09]. Dostupné z: <https://rodnavira.cz/blog/nazory/svaty-jiri-a-slovanska-mytologie/>
- XVII. SVOBODA, Jiří. Slovanští bohové. *Pagania.cz* [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://www.pagania.cz/clanky-1/slovansti-bohove/>
- XVIII. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2023-1-28]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

7. 2 SEZNAM OBRÁZKŮ

- I. CHAROUSEK, Pavel. Vynášení Morany [foto]. Muzeum Turnov, 2014. In: *Muzeum Českého ráje v Turnově* [online]. [Cit. 20. 10. 2022]. Dostupné z: <https://www.muzeum-turnov.cz/vynaseni-smrti/>